

277

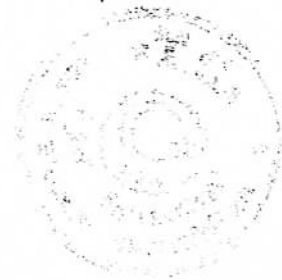
**ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMI, YAPITLARI,
FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK
TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI
(KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR
ARAŞTIRMA)**

Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Metin KIRIMHAN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI için Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Nisan, 2008)

ONAY SAYFASI

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT tarafından Yrd. Doç. Dr. Metin KIRIMHAN danışmanlığında hazırlanan ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA) başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. S. Kemal KARTAL.....

Üye : Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Metin KIRIMHAN.....

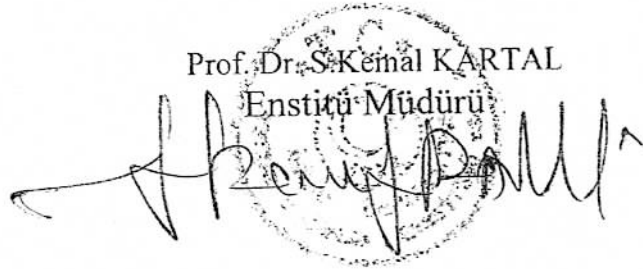
(Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2008

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL
Enstitü Müdürü

ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA)

ÖNSÖZ

ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA) başlıklı bu çalışma yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce Ziya Gökalp hakkında neredeyse yok denecek kadar az bilgiye sahiptim. Yüksek lisans tez önerisi için çalışmak istediğim isimleri öncelikle bir liste halinde sıraladım. Ön araştırmalar sırasında Türkiye'yi sosyoloji ile ilk tanıştıran kişi olması bakımından Ziya Gökalp dikkatimi çekti ve yüksek lisans tezi olarak çalışmaya karar verdim.

Araştırmaya ilk olarak Ziya Gökalp'in yapıtlarını elde etmekle başladım. Onları konu başlıklarına göre sınıflandırdım ve yapıtlarını sentezleyerek fikirlerini irdeleme yoluna gittim. Araştırmada Ziya Gökalp'in mümkün olduğu kadar fazla eserine ulaşmaya çalıştım. Tüm eserlerini ve kendisi hakkında yapılmış çalışmalarını ulaşabildiğim kadarıyla inceledim.

Onun en önemli ama en bilinmeyen özelliği de Cumhuriyet Türkiye'sine düşünsel anlamda verdiği hizmetlerdir. Öyle ki bu hizmetlerin etkisini Atatürk ilke ve inkılaplarında gördüm. Çalışmada temel prensip Gökalp'in Cumhuriyet'e verdiği hizmetleri araştırmak olmuştur. Onun değerinin ortaya konması, hem günümüz için hem de gelecek için önem taşımaktadır.

Osmanlı'nın son ve en zor dönemlerinde milliyetçilik bilincini uyandırarak halkın desteğini almak büyük önem taşımaktaydı ve mutlaka yapılması gerekliydi. Daha sonraları ise dilde sadeleşme, ekonomide devletçilik modeli, din ve devlet işlerinin ayrı olarak yürütülmesi, güzideler olarak isimlendirdiği seçkinlerin halka doğru

gitmesi, halkın eğitimi ve refahı, ülkenin çağdaş milletler seviyesine çıkarılması Ziya Gökalp'in büyük bir özenle üzerinde durduğu konular olmuştur.

Ziya Gökalp hakkında yerli ve yabancı yazarlar tarafından yapılmış sayısız çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genellikle onun sosyoloji çalışmalarını ele alarak sosyolojide kullandığı yöntemlerden bahseden teknik çalışmalardır. Limni ve Malta'da sürgündeyken ailesine yazdığı mektupların yer aldığı Ziya Gökalp Külliyyatı ile şiirlerinin ve masallarının yer aldığı başka eserler de bulunmaktadır. Pek çok eserde de onun hayatı ve kişiliği hakkında az çok bilgi verilmektedir. Ziya Gökalp üzerine yapılan çalışmalar genellikle aynı konularda ve aynı alanlarda yoğunlaşmıştır. . Bu durum bir karmaşa oluşturmanın yanında araştırma yapmak isteyen kişilere çalışmada zorluk çıkarmaktadır. Bilgi alınmak istenen konularda bu bilgilere ulaşmak bazen mümkün olmamaktadır, bazen de bütün kaynaklarda aynı bilgelere rastlanmaktadır. Bu durum gereksiz enerji ve zaman kaybına neden olmanın yanı sıra araştırmacı için sıkıcı bir hal almaktadır.

Gökalp her şeyden önce bir baba ve ești. Onun ailesi ve arkadaşlarıyla ilişkileri, karakteri, korkuları, yalnızlığı, özlemleri bir köşede gizli kalmıştır. Çalışmada Gökalp'in hayatı ve karakteri üzerinde incelemeler yaparken daha çok onun bilinmeyen yönlerine ışık tutulmaya çalıştım. Hatıralarından ve mektuplarından edindiğim izlenimleri öznel bir şekilde ortaya koydum.

Ziya Gökalp'in daha doğru bir şekilde tanıtılması, anlatılması ve genç araştırmacılara kaynak sağlaması bakımından çalışmanın faydalı olması en büyük temennimdir. İçeriğinde yer alabilecek eksikliklerin başka araştırmalar ve çalışmalarla doldurulması veya varsa yanlışlıkların düzeltilmesi benim için mutluluk kaynağı olacaktır.

Araştırmanın devamı boyunca prensip edindiğim akademik disiplinin ve bilimselliğinin önemini bana kazandırmış olan sevgili öğretmenim Prof. Dr. S. Kemal KARTAL'A, çalışmamda bana yardımcı olan ve desteklerini esirgemeyen danışmanın Yrd. Doç. Dr. Metin KIRIMHAN'a, çalışmanın devamı boyunca beni destekleyen sevgili eşim Sadullah'a ve fedakar kardeşim Mehmet Ali'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT

06.03.2008

**ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ,
UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA
KATKILARI (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA)**

Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT

ÖZET

Yakın tarihimizin en etkili simalarından biri olan Ziya Gökalp, Türk bilim, fikir ve siyaset alanında derin izler bırakmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerine rastlayan ilk gençlik yılları, çevresinde ve dünyada olup bitenleri anlamak ve ülkesinin gelişmesi için bir şeyler yapmak arayışı ile geçmiştir. Gökalp'in kişiliğinin oluşmasında bu arayışların ve zor şartların büyük etkisi bulunmaktadır. O hayatı boyunca vatani ve milleti için çalışmıştır. En büyük arzusu vatani kurtulmuş görmek ve milletin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmasıydı.

Gökalp, milletin kurtuluş savaşı verdiği sıkıntılı zamanlarda halkı bilinçlendirmek, onları motive ederek desteklemek görevini üstlenmiştir. Savaştan sonra ülkenin yeniden yapılanması ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşması için yapılanması gerekenleri ender rastlanır bir bilgelikle öngörerek açıklamıştır. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kurumlarının oluşmasında, Atatürk ilke ve inkılaplarında Ziya Gökalp'in önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır.

Ziya Gökalp edebiyattan, tarihe, bilimden siyasete pek çok alanda fikir beyan etmiş çok yönlü bir aydındır. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma; Ziya Gökalp'in yaşamını, yapıtlarını, fikirlerini, uygulamalarını ayrıntılı bir şekilde ele almakla birlikte genç Cumhuriyet'in çağdaşlaşma yolunda onun fikirlerinden nasıl ve ne derece etkilendiğini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Kamu Yönetimi, Siyaset, Ziya Gökalp'in Fikirleri

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ZİYA GÖKALP’İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA) başlıklı bu çalışmanın bilisel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım tüm yapıtların metin içi ve kaynakçada yöntemine uygun olarak gösterilenlerden oluştuğunu belirterek onaylarım.

08/04/2008

Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT

“ZİYA GÖKALP’İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI” (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA)

Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT

İÇİNDEKİLER

Sayfa Numarası

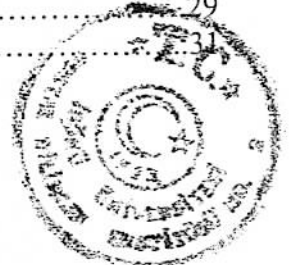
Onay Sayfası.....	1
Önsöz.....	2
Özet.....	4
Onur Sözü.....	5
İçindekiler.....	6
Kısaltmalar Dizelgesi.....	10
Çizelgeler Dizelgesi.....	11

BİRİNCİ KESİM: ÇALIŞMAYA BAŞLARKEN

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	12
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	12
1.2. Araştırmanın Amacı ve Denenceleri	13
1.3. Araştırmanın Yöntemi	14
1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....	14
1.5. Kavram Tanımları ve Anahtar Sözcükler.....	15
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	19

İKİNCİ KESİM: ZİYA GÖKALP’İN TANITILMASI

2. ZİYA GÖKALP’İN YAŞAM ÖYKÜSÜ.....	21
2.1. Ailesi ve Yetişme Yılları.....	21
2.2. Siyasete Girişi ve İlk Siyasi Çalışmaları.....	22
2.3. Sürgün Yılları.....	25
2.3.1. Tutuklanması ve Sürgüne Gönderilişi.....	25
2.3.2. Limni ve Malta’da Başlıca Uğraşları.....	26
2.3.3. Sürgünde Bulunduğu Sırada Ailesinin Durumu.....	27
2.4. Sürgünden Dönüşü.....	28
2.5. Hastalığı ve Ölümü.....	29
2.6. Ziya Gökalp’in Kişiliği.....	31

3. ZİYA GÖKALP'İN YAPITLARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI.....	33
3.1. Ziya Gökalp'in Edebi Yapıtları.....	33
3.1.1. Nazım Eserleri.....	34
3.1.2. Nesir Eserleri.....	37
3.2. Ziya Gökalp'in Siyaset Alanında Verdiği Yapıtları.....	38
3.2.1. Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak.....	39
3.2.2. Türkçülüğün Esasları.....	41
3.2.3. Doğru Yol.....	42
3.2.4. Yeni Türkiye'nin Hedefleri.....	43
3.3. Ziya Gökalp'in Sosyoloji Alanında Verdiği Yapıtları.....	43
3.3.1. Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri.....	44
3.3.2. Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler.....	45
3.3.3. Türk Töresi.....	45
3.3.4. Türk Medeniyeti Tarihi.....	47
3.3.5. Hars ve Medeniyet.....	48
3.3.6. Ziya Gökalp ve Din.....	49
3.4. Ziya Gökalp'in Diğer Yazı ve Eserleri.....	50
3.4.1. Limni ve Malta Mektupları.....	51
3.4.2. Makaleler.....	52
4. ZİYA GÖKALP'İN FİKİRLERİNİN SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI.....	54
4.1. Milliyetçilik (Türkçülük).....	54
4.1.1. Türkçülüğün Tanımı.....	55
4.1.2. Türkçülüğün İlk Kurumları.....	57
4.1.3. Türkçülüğün Programı.....	58
4.1.3.1. Dilde Türkçülük.....	59
4.1.3.2. Estetikte Türkçülük.....	60
4.1.3.3. Ahlakta, Hukukta ve Dinde Türkçülük.....	61
4.1.3.4. İktisatta Türkçülük.....	62
4.1.3.5. Siyasette ve Felsefede Türkçülük.....	64
4.2. Devletçilik.....	65
4.3. Batıcılık.....	67
4.4. Gökalp'in İslamcılık Fikri ve Din Alanında Yapılan Islahatlara Etkisi.....	69
4.5. Halkçılık.....	73

ÜÇÜNCÜ KESİM: ZİYA GÖKALP'İN DEĞERİNİN ORTAYA KONMASI

5. ZİYA GÖKALP HAKKINDA DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN SINIFLANDIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....77
- 5.1. Araştırmacının İnceleme İmkânı Bulduğu Çalışmaların Sınıflandırılarak Değerlendirilmesi.....78
- 5.1.1. Yaşamöyküleri.....78
- 5.1.2. Ziya Gökalp'in Sosyo-Ekonomik Fikirleri Üzerine Yazılanlar.....79
- 5.1.3. Ziya Gökalp'in Siyasi Fikirleri Üzerine Yazılanlar.....82
- 5.2. Araştırmacının Varlığından Haberdar Olduğu Ancak İnceleme İmkânı Bulamadığı Çalışmaların Sınıflandırılarak Değerlendirilmesi.....83
- 5.2.1. Yaşamöyküleri ve Hatıralar.....84
- 5.2.2. Ziya Gökalp'in Fikirleri Üzerine Yazılanlar.....85
- 5.2.3. Ziya Gökalp ile Dolaylı İlgisi Olan Çalışmalar.....87
6. ZİYA GÖKALP'İN BENİMSENME BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....89
- 6.1. Ziya Gökalp'in Görüşlerini Benimseyenler.....89
- 6.2. Ziya Gökalp'in Görüşlerini Dışlayanlar.....93
7. ZİYA GÖKALP'İN UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ....97
- 7.1. Ziya Gökalp'in Bilim Adamlığı.....98
- 7.2. Ziya Gökalp'in Politikacılığı.....100
- 7.3. Şiir ve Ziya Gökalp.....102
- 7.4. Eş ve Baba Olarak Ziya Gökalp.....105
8. ZİYA GÖKALP'İN GÜNÜMÜZ İÇİN ÖNEMİ: YAPITLARINDAN, FİKİRLERİNDEN VE UYGULAMALARINDAN BUGÜN DAHA İYİ NASIL YARARLANILABİLİR VE GELECEKTE NASIL YARARLANILMALIDIR?.....107
- 8.1. Ziya Gökalp'in Günümüz İçin Önemi:Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Bugün Daha İyi Nasıl Yararlanılabilir?107
- 8.2. Ziya Gökalp'in Gelecek İçin Önemi:Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Gelecekte Daha İyi Nasıl Yararlanılmalıdır?110

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

9. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ.....112
- 9.1. Bulgular ve Öneriler.....112
- 9.1.1.Ziya Gökalp'in Fikirleri İle İlgili Bulgular ve Öneriler.....112
- 9.1.2. Ziya Gökalp'in Yapıtları İle İlgili Bulgular ve Öneriler.....118
- 9.1.3. Ziya Gökalp'in Uygulamaları İle İlgili Bulgular ve Öneriler.....120

Çizelge 1: Bulgular Öneriler Çizelgesi.....	122
9.2. Genel Sonuç.....	123
EKLER.....	125
Ek-1. ZİYA GÖKALP'in Özgeçmişi.....	126
Ek-2. ZİYA GÖKALP'in Tarih Sıralamasına Göre Bütün Yapıtlarının Dizelgesi.....	128
Ek-3. ZİYA GÖKALP'in Sınıflandırılmış Bütün Yapıtlarının Dizelgesi.....	130
Ek-3.1. Edebiyat Alanında Verdiği Eserler.....	130
Ek-3.2. Siyaset Alanında Verdiği Eserler.....	130
Ek-3.3. Sosyoloji Alanında Verdiği Eserler.....	131
Ek-3.4. Diğer Yazı ve Eserleri.....	131
Ek-4. ZİYA GÖKALP Hakkında Yapılmış Çalışmaların Ayrıntılı Dizelgesi.....	132
Ek-4.1. Kitaplar.....	132
Ek-4.2. Makaleler.....	137
Ek-4.3. Ziya Gökalg Hakkında Yapılmış Diğer Çalışmalar.....	138
Ek-5. Ziya GÖKALP'in Yaşamının Tarihsel Süreci.....	139
Ek-6. Fotoğraflarla yaşayan ZİYA GÖKALP.....	142
Ek-6.1. Ziya GÖKALP'in Çocukluğu.....	143
Ek-6.2. Ziya GÖKALP'in Diyarbakır'daki Evi.....	144
Ek-6.3. Büyük Fikir Adamı Ziya GÖKALP.....	145
Ek-6.4. Ziya GÖKALP'in Cenaze Töreni.....	146
Ek-6.5. Ziya GÖKALP'in Anıt Mezarı.....	147
KAYNAKÇA.....	148

KISALTMALAR DİZELGESİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

t.y: Tarih Yok

y.e.y : Yayın Evi Yok

S: Sayı

C: Cilt

Haz: Hazırlayan

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1. Bulgular, öneriler çizelgesi

“ZİYA GÖKALP’İN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI” (KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA)

Fadime (DEMİRÇELİK) KORKUT

BİRİNCİ KESİM: ÇALIŞMAYA BAŞLARKEN

Araştırmanın birinci kesimi, çalışmanın tanıtıldığı ve çalışmaya başlarken yapılan açıklamaların yer aldığı yöntem kesimidir.

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA

Araştırmanın birinci bölümünde, araştırma konusunun önemi, araştırmanın amacı, denenceleri ve yöntemi belirtilmiştir. Araştırmada kullanılan bilgi derleme ve işleme araçları anlatılarak, araştırmada kullanılan kavramlardan bir kısmının tanımları yapılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

19. yüzyılın sonlarında, Türk aydınlarının büyük bir bölümü, Osmanlı Devleti’nin sancılarını dindirerek onu eski görkemli günlerine kavuşturacak olan meşrutiyet rejimini istemektedir. Osmanlıcılık, İslamcılık ve henüz yeni ortaya çıkmaya başlayan Türkçülük akımları, mevcut yönetimin baskısı ile dikkat çekici tartışmalara neden olmaktadır.

1908 Meşrutiyetinin ardından gelen hürriyet iklimi, her türlü düşüncenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bundan sonra Türkçülük de edebiyat ve tarih araştırmalarında yerini almış, sesini daha gür bir şekilde duyurmaya başlamıştır. Selanik’teki “Genç Kalemler” dilde ve edebiyatta, Ziya Gökalp’in “Turan’a Doğru” şiiri ise siyasette yeni hedefler göstermektedir. Bir taraftan da İttihat ve Terakki cemiyeti güç kazanarak taraftar toplamaya başlamıştır.

Atatürk’te, milliyetçilik bilinci çok erken yaşlarda oluşmuştur. Manastır Askerî Lisesindeyken okuduğu şiirler ona ilham vermiş milli duyguların oluşmasına yol

açmıştır. Yeni Türkiye’de yapılan yeniliklerden hiçbiri yoktur ki Ziya Gökalp’in etkisinden ilham almamış olsun. Özellikle de Ziya Gökalp’in Türkçülüğün Esasları’nda ileri sürülen fikirlerden çoğunun Cumhuriyet Türkiye’sine şekil ve istikamet vermiştir, Atatürk inkılâplarının temelinde de Ziya Gökalp’in fikirleri bulunmaktadır. Türk ilim, fikir ve siyaset hayatında derin izler bırakan Ziya Gökalp, yakın tarihimizin en önemli isimlerindedir. Atatürk, “Etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza Efendi ise, fikrimin babası da Ziya Gökalp’tur” demektedir. Bu sözden de anlaşılacağı üzere Gökalp, fikirleriyle Atatürk ilke ve inkılâplarına; dolayısıyla Cumhuriyet dönemine damgasını vuran insandır. Toplumsal ve kişisel pek çok konuda fikirleri ve önerileri vardır. Atatürk’ün anlaşılması için Ziya Gökalp’in iyi tanınması ve anlaşılması gerekmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Denenceleri

Atatürk devrimleri İttihat ve Terakki zihniyetinin devamı mıdır? Jön Türklerin fikirleri ile bugünkü Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ideolojisi arasında nasıl bir bağlantı vardır? Modern Türk devriminin dini yönleri, Gökalp’in İslam dini karşısındaki tutumu, bu dinin Türk toplumsal yaşamındaki yeri ile ilgili düşünceleri, modern Türk devriminin gelişmesi ve Türkiye’nin bugüne kadar gelen laikleşme hareketinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Gökalp’in yazıları genellikle makale ve şiir halindedir ve kitaplarının çoğu da daha önce çeşitli dergilerde çıkan yazılarının toplanmasıyla oluşturulmuştur. Bu yazıları ve düşünceleri ortaya çıkaracak şekilde sınıflandırarak, mümkün olduğu kadar tutarlı bir düşünce sistemi halinde sunmak gerekmektedir. Bu çalışma ile Gökalp’in bir düşünür olarak gelişme aşamaları ve bu aşamaların içindeki düşünce tezatları veya değişimleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı, Cumhuriyet’in kurulduğu dönemin siyaset, edebiyat, fikir ortamını Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu dönemi tüm özellikleriyle ele alarak öğrenmektir. Başta Atatürk olmak üzere diğer çağdaş Türk düşünürlerin ve bilim adamlarının nasıl bir fikrin ve gerçekliğin savunucusu olduğuna tanık olmaktır.

1.5. Kavram Tanımları ve Anahtar Kavramlar

Araştırmada kullanılan kavramların tanımları şöyledir:

İslamcılık: Batılı güçlerin İslam dünyasına askeri ve ekonomik alanlarda meydan okuyuşunun hız kazandığı 18.ve 19.yüzyılda müslüman aydınların aradığı kurtuluş reçetelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. İslamiyeti batı karşısında ideolojik bir kurtuluş reçetesi ve siyasal bir uyanış projesi olarak öne çıkaran düşünce ve hareket tarzıdır. İslamcılık, 19. yüzyılda geleneksel din anlayışının İslam toplumlarında yarattığı kötü etkiyi ortaya çıkarmış, Batının emperyalist saldırıları karşısında sorumluluk duyan geleneksel ve yeni aydın sınıf tarafından benimsenmiştir. Cemaleddin Efgani, Reşid Rıza, Muhammed Abduh gibi yazarlar ve dava adamlarının eserlerinde geleneksel İslam düşüncesi ve anlayışının eleştirisiyle ilk etkilerini göstermeye başlamıştır. Osmanlı'da ise Mehmet Akif, Eşref Edip, Şemsettin Günaltay gibi şair ve yazarlar arasında zemin bulmuştur (<http://wikipedia.org/wiki/Toplum-bilimi>)

Millet: Millet, Arapça bir kelime olup batı dillerindeki “nation” kelimesinin karşılığıdır. Ali Fuat Başgil'in tanımına göre; “Muayyen bir ülke üzerinde ve hükümetle temsil olunan, üstün ve merkezi bir otoritenin hükmü ve gözcülüğü altında, muayyen hukuki ve otonom bir nizama bağlı olarak yaşayan insanlardan meydana gelmiş geniş bir siyasi cemiyettir” (Başgil, 1943:134).

Bernard Lewis'in Osmanlı'da millet ve ümmet hakkında yapmış olduğu bir açıklama şöyledir; “Millet kelimesi Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan cemaatler için kullanılmaktadır. Bütün Müslümanlar ise bir ümmet sayılıyor ve “ümmet-i Muhammed” adını alıyordu. Rum, Ermeni ve Yahudileri tanımlamak için ise, etnik bakımdan değil ancak dini cemaatler olarak millet denilmekteydi” (Lewis, 1970:333).

Milliyetçiliğin bugünkü tanımını yapan Gökalp'e göre ise; “Aynı eğitimi görmüş, ortak bir dili, duyguları, idealleri, dini, ahlaki ve estetik duyarlılığı paylaşan bireylerden oluşmuş bir grup ya da topluluktur” (Gökalp, 2006:60).

Atatürk ise millet tanımını şöyle yapmıştır: “Zengin bir hatırat mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve olurda samimi olan ve sahip olunan mirasın korunmasına beraber devam hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet adı verilir” (İnan, 1971:57). Atatürk’ün milliyetçilik ilkesi, milli birlik ve beraberliğin temel taşıdır, kendini aynı milletin üyesi sayan kişilerin o milleti sevmeleri, milleti yüceltme amacını benimsemeleri ve o yolda yürümeleridir.

Atatürk ve Ziya Gökalp’in millet tanımları arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Hatta neredeyse iki tanım da aynıdır. Her ikisi de milleti oluşturacak insanlar arasında belirli ortak değerlerin bulunmasını, ortak inanç ve duygulara sahip bulunmaları gerektiğini belirtmektedirler. Milleti tanımlarken renk ve ırk gibi görsel ayrımlara gitmemektedirler.

Milliyetçilik: Hamza Eroğlu, milliyetçiliğin bir fikir akımı olarak açıklamasını yaparken şöyle demektedir: “Milliyetçilik, bir sosyal politika prensibi veya fikir akımı olarak, millet gerçekliğinden hareket eder ve milli menfaati sağlamak amacıyla bir ülkü etrafında toplanmayı ifade eder” (Eroğlu, 1992:25).

İbrahim Kafesoğlu’na göre: “Milliyetçilik, en geniş anlamda ferdin sevgi ve saygı hisleriyle mensup olduğu millete bağlılık duygusudur. Bu bağlılık, milletin diline, dinine, ahlakına, maddi ve manevi bütün kültür değerlerine karşı derin alaka beslemek, milletin varlığını geliştirmek, kudretini arttırmak ve ülkeyi korumak hususunda her türlü fedakârlığa katlanmak suretinde belirir” (Kafesoğlu, 1970:260). Carlton J.H. Hayes’e göre ise; “Milliyetçilik, kendilerini aynı milletin üyesi sayan kişilerin duydukları bir arada, aynı sınırlar içerisinde, bağımsız bir hayat sürmek ve teşkil ettikleri toplumu yüceltmek isteğidir” (Ülman, 1959:319). Bu tanımlar incelendiğinde ikisinin de bir milletin mensubu olmak için sevgi ve bağlılık duygusunun öneminden ve mensubu buldukları milleti yükseltmek isteğinden bahsedilmektedir. Bu duyguları bir millete karşı besleyen bir kimse -ırkça olmasa bile- o millettten sayılabilmektedir.

Atatürk inkılâbının değişmez ve en önemli iki prensibi milliyetçilik ve medeniyetçiliktir. Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasaları

milliyetçiliğe özel bir önem vermiştir. 1924 Anayasası'na 1937 yılında yapılan ilaveler sırasında milliyetçilik, diğer ilkeler ile birlikte, devletin temel nitelikleri arasında yerini almıştır (Feyzioğlu, 1986:1).

Devlet: Kemal Gözler'e göre devlet; "Belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmasıyla oluşan, hukuki kişiliğe sahip devamlı bir teşkilattır" (Gözler, 2007:5). Benzer bir tanım olarak İlhan Akipek'e göre devlet; Belirli bir ülkede yaşayan ve bir üstün iktidara tabi teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı, hukukun kendisine şahsiyet izafe ettiği bir varlıktır" (Akipek, 1966:12). Bu tanımlara bakıldığında ortak olarak devletin; toprak (ülke), insan topluluğu (millet) ve siyasi iktidar olmak üzere üç temel unsurdan meydana geldiği görülmektedir.

Hüseyin Naili Kubalı'ya göre devlet, "bir ülkeye yerleşmiş belirli bir insan topluluğunun hukuki ve siyasi düzenini kuran ve temsil eden siyasi iktidarın, kişiliğe ve egemenliğe sahip bir müessese mahiyetinde görünüşüdür"(Kubalı, 1969:27).

Milli Devlet: Bu kavram Atatürk milliyetçiliğinin sembolü haline gelmiştir. En önemli özelliği, meşrutiyet yıllarındaki milliyetçi akımdan farklı olarak ırkçı, Turancı, teokratik, komünist unsurlara dayanmaması ve bunları kesinlikle reddetmesidir (Eroğlu, 1992:74).

Mümtaz Soysal'a göre, milli devlet ilkesi, devletin bağımsızlığını da kapsamaktadır. "Kendi ulusunun iradesinden başka bir ulusun iradesine tabi olan devlet milli devlet olamaz" (Soysal, 1987:179). Tanıma göre, milli devlet olabilmek için ulusların tam bağımsızlığı şarttır. Başka bir tanıma göre milli devlet; vatan denilen maddi ve manevi değerleri kapsayan, milli sınırlar içerisinde vatandaşların yaşadığı bir zümredir. Benzer şekilde bir tanım da şöyle yapılabilir; milli devlet, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan aynı dili konuşan, gelenek ve görenekleri, yaşayışları birbirine benzer nitelikte olan insanların bir arada yaşadıkları, ortak duygu ve bilinçle hareket ettikleri sınırları belirlenmiş yerdir (Nirun, 1981:118). Diğerlerine göre daha genel yapılan bu tanımlarda farklı uluslar üzerinde durulmamıştır. Aksine devletin içindeki tüm ulusların belirli ortak noktalarının bulunması, ortak duygu ve bilince sahip olması önem kazanmıştır.

Mefkûre (Ülkü): Gökalp, yazılarında sık sık kullandığı mefkûre kavramını şöyle açıklamaktadır; Her milletin felaket zamanları vardır. Bu felaket zamanlarında her ferdin bireysel şahsiyeti ortadan kalkar ve toplumun ruhunda yalnız bir milli şahsiyet yaşar. Fertler kendilerini değil, milli menfaati düşünürler, İşte bu muazzez duygu ile karışık olan bu değerli düşünceye mefkûre adı verilir (Nirun, 1981:121). Milli ülkünün hedefi milli dayanışmayı kuvvetlendirmektir. Bunun amaçla vatani, ahlaki ve milli vazifeleri canlı tutmak ister. Milli ülkünün kökleri milli kültürde beslenir (Gökalp, 2006:51).

Sosyoloji: Geniş anlamda sosyoloji; toplumun yapısını, işlevlerini, bu yapı ve işlevlere bağlı olarak meydana gelen değişimleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunları bir takım özgün yöntemlerle inceleyerek bunları mantıklı bazı yasa ve ilkelere bağlayan bir bilim dalıdır. Sosyoloji, toplumsal olayları ortaya çıkarmayı, işleyiş biçimlerini belirlemeyi, toplumsal olaylarla ilgili kuramlar üretmeyi; toplumsal yapıları, ilişkileri, değerleri bir bütünlük içinde inceleyerek elde ettiği bulgular ışığında tüm toplumlar için geçerli olabilecek toplumsal etkileşimleri geliştirecek genelleme ve yasalara ulaşmayı amaçlar (<http://www2.aku.edu.tr/gocak/2007>).

Gökalp sosyolojiyi zümrenin incelenmesine yönelik bir bilim olarak ele alır. Zümre, ona göre “maddeten birbirinden ayrı olan bireylerin çeşitli nitelikteki, manevi, zihinsel ve ruhsal bağlarla birbirlerine bağlanması sonunda ortaya çıkan insan topluluklarıdır” (Kongar, 1985; 106),

İnkılap: Kelime anlamı olarak değişme, bir halden başka bir hale gelmeyi ifade etmektedir. Bir toplumun sosyo-ekonomik yapısında yaratılan o toplumu çağdaşlaştırmak ve medenileştirmek amacıyla yapılan yeniliklerdir. Devrim, çok köklü, ani ve genellikle yönetime el konulmasıyla meydana gelen değişiklik olmasına karşılık inkılaplar yavaş ve sağlam adımlarla gerçekleşmektedir.

Atatürk'e göre inkılap var olan müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Atatürk, "Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine milletin en yüksek medeni gereklere göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseleri koymuş olmaktadır" diyerek inkılabın basit bir yönetim değişikliği olmadığını, temel kurumlarda

da bir değişmeyi ifade ettiğini ve Türk İnkılabının ağdaşlaşmaya yönelik karakterini vurgulamıştır (<http://www.devarşivi.com/inklapılılık>). Atatürk'ün inkılapçılık anlayışının temelinde Türk Milletini, dünya kültür ve medeniyetlerinden yararlandırma düşüncesi vardır. Türk inkılabı toplum hayatında ortaya çıkan teorik ve pratik sorunları, ihtiyaçları karşılamak ve problemleri zmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Hars (Milli Kültür): Ziya Gökalp'e göre milli kültür; Bir milletin dini, ahlaki, hukuki, estetik, iktisadi hayatlarının ahenkli bir bütünüdür" (Gökalp, 1986:136). Kültür sosyal hayat alanında, maddi ve maddi olmayan unsurlar arasında bir harç vazifesi görür. Gökalp harsı genel olarak kültürden ayırır. Hars milli, kültür milletlerarasıdır. Hars halkta bulunur. Onun rfnden, lisanından, müziğinden, ahlakından, ekonomik ve estetik zevklerinden oluşan bir bütündür (Nirun, 1981:142).

Başka bir tanıma göre milli kültür; Belli bir toplum veya toplulukta süregelen, topluluğun ya da bireyin yaşamını ve davranışlarını etkileyen, biçimlendiren ya da belirleyen bilgi, gelenek, sanat, değer yargısı gibi katkıların tümüdür. Buna, kısaca insanın ve içinde yaşadığı toplumun maddi ve manevi varlığı da denebilir (Ergun, 1991:32).

Araştırmanın anahtar kavramları şunlardır: Milli Kültür, Vatan, Turancılık, Milliyetçilik.

1.6.Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma dört kesimden oluşmaktadır. Bu kesimler de kendi aralarında bölümlere ve daha alt bölümlere ayrılmaktadır. Araştırmanın birinci kesiminde; çalışmanın konusu, önemi, amacı, denenceleri, yöntemi, bilgi derlem-işleme araçları verilmekte ve araştırmada yer alan bazı kavramların tanımlaması yapılmaktadır.

Araştırmanın ikinci kesiminde, Ziya Gökalp'in yaşamöyküsü yer almaktadır. Ailesi, yetişme yılları, politikaya ilk girişi, sürgün edilişi, sürgün dönüşü yaptıkları ve ölümüne kadar geçen süre ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Ayrıca bu kesimde Ziya Gökalp'in yapıtları ve fikirleri sınıflandırılmış bir şekilde yer almaktadır.

Araştırmanın üçüncü kesiminde Ziya Gökalp'in değeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Gökalp hakkında daha önceden yapılmış çalışmalar sınıflandırılarak tanıtılmıştır. Ziya Gökalp benimsenme bakımından ve uygulamaları bakımından ele alınmıştır. Günümüz için öneminden bahsedilmiş, yapıtları, fikirleri ve eserlerinden günümüzde ve gelecekte daha iyi nasıl yararlanılabileceğine ışık tutulmuştur.

Araştırmanın dördüncü ve son kesiminde çalışmadan elde edilen bulgular verilerek bunlara birtakım çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmanın tümünden varılan sonuç ve son sözler ise genel sonuç bölümünde yer almaktadır.

Araştırmanın en sonuna ise çalışmayı zenginleştirmek amacıyla bazı ekler konulmuştur.

İKİNCİ KESİM: ZİYA GÖKALP'İN TANITILMASI

Araştırmanın ikinci kesiminde Ziya Gökalp'in yaşamöyküsü dönemin tüm özellikleri ile ele alınmış, yapıtları ve fikirleri sınıflandırılarak tanıtılmıştır.

2. ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMÖYKÜSÜ

Araştırmanın ikinci bölümünde Ziya Gökalp'in yaşamöyküsü dönemlere ayrılarak anlatılmış ve onu Ziya Gökalp yapan süreç adım adım işlenmiştir. Eğitimi, kimlerden ve hangi akımlardan etkilendiği irdelenmiştir.

2.1. Ailesi ve Yetiştirme Yılları

Büyük Türk düşünürü, bilim adamı ve yazar olan Gökalp Türk siyasetinin çok önemli bir dönemine damgasını vurmuştur. 1876 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya'nın Babası yerel bir gazetede müdürdür. Annesi ve babası, çocuklarının yetişmesi için çok büyük özen göstermişlerdir. Ziya, daha yedi sekiz yaşlarında Şah İsmaili, Aşık Keremleri okumaktadır. On dört yaşına geldiğinde Ziya Paşa ve Namık Kemal'in eserlerinden zevk almaya başlamıştır. Babası Tevfik Bey ileri görüşlü bir insandır. Oğluna okuma zevkini aşılamış ve onu yüce ülkülerle beslemiştir. Namık Kemal'in öldüğü gün oğluna: "Bugün büyük bir matem günüdür, çünkü milletin en büyük adamı Namık Kemal öldü. Sen de onun yolundan gideceksin, onun gibi vatansever, hürriyet sever olacaksın" demiştir. Bu telkin, onun için bir baba vasiyeti olmuş ve ona yön vermiştir (Gökalp, 1997:8).

Ziya ortaokulda okurken babası ölmüş, onun yerini amcası Hasib Efendi doldurmaya çalışmıştır. Hasib Efendi İslâm felsefesini iyi bilen, aydın bir insandır. Yeğenine İbn-i Sina, İbn-i Rüşd, İmam Gazali gibi büyük İslâm filozoflarını tanıtmıştır. Arapça'yı, Farsça'yı öğretmiştir. Ziya, daha sonra dönemin ileri seviyede eğitim veren kurumları olan askeri liseye devam etmiştir. Bir taraftan kelam, fıkıh gibi dini dersler diğer taraftan da fizik ve biyoloji okumuştur. Her iki zıt akım, onun kafasında derin bir şüphecilik oluşturmuştur. İnsanlığı yükseltmeyi, milleti ve vatanı kurtulmuş görmeyi hayal etmektedir. Her taraftan türlü tehlikeler altında olan Türk milletinin baskı

yönetiminden nasıl kurtulabileceğini düşünmektedir. Bu arada içinden çıkamadığı ve onu intihara sürükleyen korkunç bir fikir buhranına yuvarlanmıştır. Askeri lisede hocası olan Doktor Yorgi ile olan sohbetlerinin birinde hocasının söylemiş olduğu sözleri de kendisine ikinci bir vasiyetname olarak kabul etmiştir. Hocası ona, Türk gençlerinin siyasi bir inkılâp yaparak meşrutiyeti tekrar kurmak istediklerini, ancak bu inkılâbın Türk milletinin ruhundan kopması gerektiğini anlatmıştır. İnkılâbın taklitle olamayacağını, yeni yapılacak Kanun-i Esasi'nin Türk milletinin sosyal hayatına uyması gerektiğini açıklamıştır. İyi bir Kanun-i Esasi'nin yapılabilmesi için öncelikle Türk milletinin psikolojisinin ve sosyolojisinin iyi incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Kongar, 1996:29). Bu sözler Genç Ziya'nın aklında ve kalbinde yeni keşifler uyandırmış, onun ufkunu genişletmiştir.

2.2. Siyasete Girişi ve İlk Siyasi Çalışmaları

Ziya Gökalp'in küçük yaştan beri içine düşmüş olduğu çıkmaz ve buhran onu birçok seneler sihre düşkün hale getirmiş, 18 yaşında arkadaşından aldığı tabancayı alnına dayayarak ateşlemiştir. Hastanede bir süre tedavi gördükten sonra kardeşi Nihat Beyin yardımıyla amcasından habersiz İstanbul'a gitmiştir. Cebinde parası ve yatacak yeri olmadığı için 1894 yılında yatılı olarak veteriner okuluna (Mülkiye Baytar Mektebi'ne) girmiştir. Burada kendisi gibi meşrutiyet aşkı duyanlarla birlikte zaman geçirmiş, birlikte uzun tartışmalar ve konuşmalar yapmışlardır. Diyarbakır'da iken Doktor Abdullah Cevdet, kendisine Tıbbiyelilerin hürriyet ve meşrutiyeti elde etmek için gizli bir cemiyet kurduklarını ve bir ihtilal hazırlığı içinde olduklarını söylemiştir. Doktorun tavsiyesi üzerine bu cemiyetle bağlantı kurmuştur. Burada İbrahim Temo ve İshak Sukuti ile tanışmıştır (Erişirgil, 1984:43). Yol harçlığı olarak kendisine gönderilen paraları, yardım olarak gizli cemiyetlere vererek bazen kendisi günlerce parasız kalmaktadır (Eraslan, 2007:56-57).

Veteriner okulunun son sınıfında iken yaptığı rejim aleyhindeki çalışmalarından ötürü 1898 yılında okuldan uzaklaştırılmış, bundan iki yıl sonra ise rejim ve padişah aleyhinde yazmış olduğu bir mektubunun ele geçirilmesi yüzünden Taşkılla'da 9 ay hapis yatmıştır. Hapishanede karşılaştığı devrimci bir veterinerin sözlerini de pirimin

vasiyeti dediği üçüncü bir vasiyetname olarak kabul etmiştir (Gökalp, 1997:18). Gökalp'in üstadı olarak kabul ettiği bu yaşlı adam, baskı döneminin sona ereceğini ve meşrutiyetin yeniden kurulacağını söylemiştir. Ancak bu dönemin uzun sürmeyeceğini, devamlı bir demokratik düzeni sağlayacak hakiki devrimin ancak entelektüel bir hazırlıktan sonra gerçekleşebileceğini anlatmıştır. Bunun için meşrutiyet döneminden faydalanılarak halkın eğitilmesi ve demokrasiye alıştırılması gerekmektedir.

Hapisten çıktıktan sonra da gözaltında tutulmak üzere memleketi Diyarbakır'a sürgüne gönderilmiştir. Burada önce Askeri Rüştiye'de Farsça dersi vermiştir. Sonra bu görevinden çekilerek Vilayet İdare Meclisi Zabıt Kâtipliği yapmış ve göçmenlerin iskan edilmesi konusunda bir rapor hazırlamıştır (Erişirgil, 1984:54). Ticaret Odası fahri kâtipliği gibi görevlerde bulunmuş ve Diyarbakır gazetesinde siyasal ve sosyal olaylar hakkında yazılar yazmıştır. 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki'nin Diyarbakır şubesinin kurulmasına öncülük etmiş; Diyarbakır, Van ve Bitlis parti örgütlerinin müfettişliğine getirilmiştir (Sarıkaya, 2005:5). Amcası Hasib Efendi'nin vasiyetini yerine getirerek amcasının kızı Cevriye Hanım ile evlenmiştir. Ziya Gökalp'in toplam altı çocuğu olmuş ancak bunlardan sadece Seniha, Hürriyet ve Türkan Hanımlar hayatta kalmışlardır. Hüseyin Vedat ve Tefik Sedat adlı oğulları ile Sevinç adındaki kızı ne yazık ki henüz bebeklik çağında vefat etmişlerdir. Ölmüş olan çocuklarının isimleri, bu makale ve şiirlerin altına yazmasından dolayı bilinmektedir. Bu arada Peyman ve Dicle gazetelerinin çıkmasına büyük katkı sağlayarak, bu gazetelere makale ve şiirler yazmıştır (Tanyu, 1981:25).

Ziya Gökalp, toplum yapısına her alanda bir yenilik getirmek istiyordu. Yeni hayat, yeni ekonomi, yeni aile, yeni felsefe, yeni ahlak, yeni hukuk ve yeni siyaset. Bunlar milliliğinden hiç bir şey kaybetmeden batı uygarlığının ışığı altında uygulanacaktı.

Bu dönemde felsefe tarih ve siyaset üzerine incelemeler yaparken rejim aleyhine birtakım olaylara da karışmıştır. Bölgede güvenliği sağlamak üzere görevlendirilen Hamidiye alaylarının başındaki aşiret reisi İbrahim Paşa'nın adının karıştığı soygun ve baskın olayları karşısında halkı ayaklandırmıştır. Bu olayı konu alan ve ilk eseri olan Şaki İbrahim Destanı'nı yazmıştır. Gökalp bu yıllarda İstanbul'da Türk

Milliyetçiliğinin merkezi olan Türk ocağına üye olmuştur. Arkadaşı Yusuf Akçura'nın çıkardığı "Türk Yurdu" dergisinde yazı işleri müdürlüğü yapmaktadır. Burada yayınladığı makaleleri daha sonra "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adı ile kitap haline getirilmiştir (<http://www.biyografi.info/kişi/ziya-gokalp>). Yazılarının çoğu İstanbul'da Halka Doğru, İslam Mecmuası, İçtimaiyat Mecmuası ve Yeni Mecmua adlı dergilerde yayınlanmaktadır. Gokalp bu dönemde Türkoloji, ekonomik ve sosyoloji alanlarında bilinen eserlerini vermiştir. Mustafa Şekip Tunç, Ahmet Ağaoğlu, Yahya Kemal gibi isimlerin Edebiyat Fakültesine girmesini sağlamıştır. Fuat Köprülü ve Necmettin Sadak'ı yetiştirmiştir (Kongar,1996:31).

1909 yılında İstanbul'a uğradıktan sonra Diyarbakır'a ilkokul müfettişi olarak dönmüştür. Bir yıl sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selânik'te toplanan kongresine Diyarbakır delegesi olarak katılmış ve burada genel merkez üyeliğine seçilmiştir. Kurumun üyeleri birer bakan gibi hareket etmektedirler. Bu arada İttihat ve Terakki okulunda sosyoloji dersleri de vermektedir. Bu durum, Türk okullarının programına sosyolojinin ilk girişi sayılabilir. Selânik'te aktif bir siyasi gazeteci olarak çeşitli dergilerde Tevfik Sedat, Demirtaş ve Gokalp imzalarıyla makale ve şiirler yayımlamıştır. Daha sonra, Gokalp, onun değişmez yazı adı olarak kalmıştır. Bir taraftan da Ali Canip'le Ömer Seyfettin'in çıkardıkları Genç Kalemler dergisine girmiştir. Genç Kalemler, halk tarafından anlaşılmayan yabancı kelimeleri Osmanlı dilinden ayıklamak için çaba sarf etmektedir (Heyd, 1980:26).

1915-16 ders yılında genel toplum ve din toplum bilimi; 1916-17'de hukuk toplum toplumbilimi; 1918'de uygulamalı toplumbilim ve 1919'da da ulusal eğitim dersleri vermiştir. 1919'da üniversite içinde tutuklanıp Malta'ya sürülünceye kadar derslerini sürdürmüştür. Öldükten sonra ders verdiği felsefe dersliğine "Ziya Gokalp Dershanesi" adı verilmiştir (<http://www.egze.com/edeb/gösteryazar.php?kac=98>).

Ziya Gokalp, o yıllarda henüz otuz beş yaşındadır, basını ve aydınları etrafına toplayan bir kutuptur. Dış görünüşü olarak çekingen ve alçakgönüllüdür. Pek konuşmayan, sakin bir insandır. Fakat konuşmaya başladığında ince zekâsı, derin bilgisi ve mükemmel hitap etme yeteneği ile hemen fark edilen, bir fikir ve mücadele

kuvvetidir. Gökalp'in büyükleri Diyarbakır'ın Çermik kasabasındandırlar. Ziya Gökalp'in Türk olması baba tarafına dayanmaktadır. Baba tarafından soyu Pirinçizadelere dayanır. Pirinçizadeler Türk'tür. Anne tarafından ise bir Kürt aşiretine mensuptur. Her ne kadar Kürtçe konuşmuş ise de onun ana dili Türkçedir, Türk olan bir çevrede yetişmiş ve terbiye görmüştür (Heyd, 2001:24). Gökalp bu konu ile ilgili olarak atalarının Türk olmayan bir bölgeden gelmesine rağmen kendisini Türk hissettiğini söylemektedir. Onun felsefesi zaten ırk ayrımına değil, tamamen duygusal bağlara dayanmaktadır.

2.3. Sürgün Yılları

Ziya Gökalp gibi büyük bir siyaset ve bilim adamının Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaptığı siyaset etkisini göstermiş, içerdeki hürriyet düşmanları ve yabancı düşmanlar bu çalışmalardan rahatsız olmuşlardır. İstanbul'un işgal edilmesi ile birlikte daha sıkıntılı bir dönem başlamıştır. Hiç vakit kaybedilmeden bu büyük düşünür ile birlikte son Osmanlı Mebusan Meclisi üyeleri, bazı komutanlar, bakanlar ve bilim adamları da tutuklanarak sürgüne gönderilmişlerdir. Ziya Gökalp'in sürgünde geçen yılları yaşamında kısa ancak önemli bir dönemi kapsamaktadır. Gerek kendisinin yaşamını daha dikkatli incelemek, gerekse dönemin bazı özelliklerini daha iyi kavrayabilmek için sürgünde geçirdiği bir yıl on bir aylık süreyi detaylarıyla ele almak yerinde olacaktır.

2.3.1. Tutuklanması ve Sürgüne Gönderilişi

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nden 3 ay sonra İngilizler İstanbul'u işgal etmişlerdir. Diğer ittifakçılarla birlikte Ziya Gökalp de tutuklananlar arasındadır. 28 Ocak 1919'da tutuklama emri kendisine Darülfünun'da iken gelmiş, muhafızlar eşliğinde buradan alınıp Sirkeci Polis Müdürlüğü'ne, oradan da Bekirağa Bölüğü'ne götürülmüştür. Burada dört ay sıkı göz hapsinde olduğundan ailesiyle mektuplaşma imkânı dahi bulamamıştır. Buradan da alınarak İtfaiye ye götürülmüş, daha sonra vapura bindirilerek bilmediği bir istikamete doğru götürülmüştür. O sıralarda kardeşi Binbaşı Nihat Bey de Mısır'da İngilizlere esir düşmüş ve Malta'ya sürgüne

gönderilmiştir. Gökalp'in eşi, üç kızı ile yapayalnız kalmıştır. Yaklaşık iki yıl sürecek olan sürgün hayatı 29 Mayıs Perşembe akşamı Limni'de başlamıştır (Tansel, 1989b:113-189).

Gökalp'in İttihat Terakki'nin önde gelen isimleriyle birlikte tutuklanma sebebi, savaş sırasında Ermenilere karşı halkı kışkırttığı iddiasıdır. Gökalp, Askeri Mahkeme'de verdiği ifadesinde; Ermenilerin Türkleri arkadan vurmasının bir sonucu olarak yapılan savaşta öldürüldüklerini belirtmiştir. Bununla birlikte Ermenilerin içte huzursuzluk çıkardıkları gerekçesiyle kovulmalarını onayladığını kabul etmiştir (Erişirgil, 1984:39-43).

2.3.2. Limni ve Malta'da Başlıca Uğraşları

Vatanından kilometrelerce uzakta hapis hayatı yaşadığı bir yerde yapabileceği en güzel iş okumak olacaktı. Onun da en önemli uğraşları; okumak, not almak, felsefe dersleri vermek, seminerler dinlemek ve ailesine mektup yazmak olmuştur. En tatlı dakikalarının ailesine mektup yazdığı ve onlardan gelen mektupları okuduğu dakikalar olduğunu, bu mektupların ona güç verdiğini ve her ne olursa olsun kendisini mektupsuz bırakmamalarını, mektupsuz yaşayamayacağını ısrarla söylemektedir. Zevcesinden ve kızlarından ayrı ayrı mektup istemekte, kendisi de onlara muntazaman ve ayrı ayrı yazmaktadır. Bunlarda en dikkat çeken özellik, iki yaşındaki hiçbir şeyden haberi olmayan kızına mektup yazmasıdır. Bu durum onun çocuk eğitimine önem vermesi, kendi çocuklarının ruhsal ve fikirsel gelişimleri üzerinde önemle durmasının bir göstergesidir.

Gökalp bu sıkıntılı döneminde kendisini avutmak amacıyla vaktinin çoğunu okuyarak ve not alarak geçirmiştir. Kitapların bir kısmını Fransa'dan sipariş etmiş, bir kısmını ailesinden evdeki kütüphanesinden alarak göndermelerini istemiştir. Esaret hayatının sonlarına doğru daha çok roman okumuştur. Çocukluğunda peri masallarını çok sevdiğini, şimdi de ciddi şeylerle uğraşmaya tahammülü kalmadığını, ailesine yazmış olduğu mektuplarında belirtmektedir.

Bunların dışında geniş bir yemek ve toplantı salonlarının olması da kendisini memnun etmektedir. Tekye diye bahsettiği toplantı salonları da vardır. Kısa bir dönem devam eden bu toplantılarda dinlediği türküler kendisini duygulandırmıştır. Ayrıca çevresine pek çok esir subayları ve siyasetçileri toplayarak onlara sosyoloji ve felsefe dersleri vermiştir. Esaret hayatı süresince haftada iki kez olmak üzere muhafızlar eşliğinde kırlarda gezebilmektedir. Esaretin ikinci yılının yazında deniz banyoları yaptığından bahsetmektedir. Esaretin bitmesine yakın zamanlarda ise her gün ve yanlarında muhafızlar olmadan serbest gezme imkânı bulabilmiştir. Mektuplarında, gezdikleri yerlerden; Valetta şehrinden, bir gezinti yeri olan Sliema'dan bahsetmektedir. Kimi zaman şehri gezmektedir, kimi zaman da Valetta'daki şehir kütüphanesinde vakit geçirmektedir. Kütüphanede bulduğu kitaplardan aldığı notları sonradan yaptığı çalışmalarında kullandığı görülmektedir (Heyd, 2001:42). Gökalp, Malta'daki esaret hayatının dayanılmaz hale geldiği zamanlarda kendisine bir Yeşilköy rüyası yaratmış ve onunla avunmuştur. Burası yeşillikler içinde, içinde ırmaklar akan, koyunlar kuzular bulunan gelecekte yuvalarını kuracakları yerin hayalidir. Bu rüya onun şairlik, hayalperestlik yönünü ve kendisine sürekli yeni teselliler yaratabilen karakterini göstermektedir.

2.3.3. Sürgünde Bulunduğu Sırada Ailesinin Durumu

Gökalp, sürgünde bulunduğu sırada aile ve vatan hasretinin dayanılmaz boyutlara ulaştığı zamanlar olmuştur. Esarete bulunan arkadaşları arasında ekonomik durumu iyi olanlar ailelerini yanlarına aldırılmışlardır. Ancak kendisi maddi durumu elvermediği için ve yakında evine döneceğini ümit ettiği için ailesini getirememiştir. Gökalp sürgünde bulunduğu yıllarda ailesinin yaptığı fedakârlıklar sayesinde maddi sıkıntı çekmemiştir. Ancak İstanbul'un içinde bulunduğu vaziyeti ve pahalılığı nedeniyle ailesi pek çok sıkıntılar çekmiştir. Diyarbakır'daki birkaç emlakın satılmasından sonra evdeki eşyalar, hatta kitaplar bile satılacak duruma gelmiştir. Gökalp sürgündeyken ailesine gönderdiği bir mektubunda borç alabilecekleri kişiler varsa kendisi namına istemelerini kardeşi Nihat Bey'e bildirdiğini yazmaktadır (Tansel, 1989b:353). Sürgünde iken ailesinden başka o sıralar Amerika'da bulunan arkadaşı Zekeriya Bey ile mektuplaşmıştır. Onun dışında kimse ile görüşmediği bilinmektedir.

Gökalp, sürgünde bulunduğu sırada ailesine gönderdiği mektuplarda oldukça iyi bir aile reisi, bir eş ve baba portresi çizmektedir. Sürgünde olduğu yıllarda bile çocuklarının sağlığı, eğitimi ve ruhsal durumlarıyla çok yakından ilgilenmiştir. Ailesinden gelen resimlere bakarak bile çocuklarının ruhsal durumlarını, vaziyetlerini, sıhhatlerini tahlil ederek, yanlarında bulunamadığı için, eğitimlerine rehberlik edemediği için üzüntü duymaktadır. Eşine ve çocuklarına sıhhatlerine dikkat etmelerini ve okumaya çalışmalarını ısrarla her mektubunda belirtmektedir. Bu zamanda kızların mutlaka tahsil görmesi gerektiğini, kadın ve erkeğin eşit olduğunu anlatmıştır. Ancak o yıllar, İstanbul'un yaşadığı sıkıntılara ek olarak birçok salgın hastalıkların da baş gösterdiği yıllardır. Ailesinin bütün fertleri de veba hastalığını geçirmiş ancak kendisine bildirmemişlerdir. Bütün bu sorunlar nedeniyle de kızları bir türlü tahsillerini devam ettirememiştir.

Ziya Gökalp'in mektuplarında hep iyimser bir tavır takındığı görülür. Arkadaşlarının ailelerine yazdıkları mektupların aksine o, mektuplarında sürekli olarak bulunduğu yerin güzelliklerinden, doğanın güzelliğinden ve yaşam şartlarının oldukça iyi olduğundan bahsetmektedir.

2.4. Sürgünden Dönüşü

1921 yılında Yunanlılara karşı kazanılan zaferden sonra Gökalp ve arkadaşları hürriyetlerine kavuşmuşlardır. Gökalp, Türkiye'de soğuk karşılanmış, henüz müttefiklerin işgalinde olan İstanbul Üniversitesindeki profesörlük görevi geri verilmemiştir. İki yıllık sürgün döneminden sonra, Diyarbakır'a geri dönerek öğretmen okulunda ve lisede dersler vermiştir. 1922'de Mustafa Kemal'i ve onun siyasetini desteklediği haftalık bir dergi olan Küçük Mecmuayı çıkarmıştır (Heyd, 1980:30).

1923'te, Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığı'na atanarak Ankara'ya gönderilmiştir. İlk iş olarak klasik eserlerin tercümesi için iyi dil bilen ve Türk diline hâkim olan yazarlara mektuplar göndermiştir. Burada eski Türklerin dinleri üzerine yazdığı Türk Töresi'ni ve Türkçülüğün Esaslarını yayınlamıştır. Ayrıca liselerin iyileştirilmesi için İlim Heyeti'nin toplanmasını sağlamıştır. Bu heyetin kararıyla sultani mekteplerin adı "lise" olarak değiştirilerek ders programları yeniden

hazırlanmıştır. Bu programlara göre yazmak istediği Türk Medeniyeti Tarihi adlı eseri ancak o öldükten sonra yayınlanabilmiştir (www.biyografi.info/kişi/ziya-gokalp). 1923 yılında Mustafa Kemal'in Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla kurulan ve daha sonra Halk Fırkası adını alacak olan partisi için propaganda kampanyasına katılmıştır. Aynı yıl, İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Diyarbakır milletvekili olarak girmiştir. Ayrıca Mecliste Anayasanın hazırlanması için oluşturulan komisyonda çalışmakta ve kendisinin kurduğu Yeni Türkiye gazetesine başmakale yazmaktadır. Halk Partisinin prensiplerin açıklayan Doğru Yol isimli kitabını da bu zamanda yazmıştır (Gökalp, 1956:5).

2.5. Hastalığı ve Ölümü

Gökalp'in sağlığı genç yaşta bozulmaya başlamıştır. Henüz kırk sekiz yaşındayken hastalığı iyice ağırlaşmış ve Ankara'da tedavisi mümkün olmadığı için İstanbul'a getirilmiştir. Hastalığı sırasında İnönü'den ve Atatürk'ten gelen telgraflar kendisinin tedavi için Avrupa'ya gönderilmesini öneriyordu. Ancak onun bu kadar vakti kalmamıştı. 25 Ekim 1924 tarihinde hayata gözlerini kapamıştır. Pazar günü büyük bir cenaze töreni yapılarak Sultan Mahmut Türbesi'ne gömülmüştür. Millet Meclisi ve Hükümet temsilcileri, profesörler, öğretmenler, öğrenciler ve dostları ile birlikte binlerce insandan oluşan halk bu törende bulunmuştur (Tuncay, 1975:51).

Ziya Gökalp'in fikir hayatı incelendiğinde düşüncelerinin birbiri ile tezat oluşturacak derecede bir değişim evresi geçirdiği göze çarpmaktadır. Bu değişim bazen kendisinin içine düştüğü çelişkiler nedeniyle, bazen de fikirlerinin gelişerek olgunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Gökalp'in milliyetçiliği Batı'nın evrensel değerleri ve İslam dininin ahlaki yapısıyla bütünleşmekteydi.

Enver Behnan Şapolyo Gökalp'in son anlarını şu şekilde anlatmaktadır: "Ziya Gökalp'i son defa görmek istediğimi söyledim doktorlardan biri lütfen benimle birlikte geliniz dedi. Doktor ve ben dar ve temiz bir koridordan geçtik çakıl taşlı bir bahçeden ilerledikten sonra beyaz önlüğünün cebinden çıkarttığı bir anahtarla önünde durduğumuz kapıyı açtı. Burası tavan pencerelerinden donuk ışık sızan kubbeli bir odaydı ölümler buraya konuyordu her yer mermer döşeli ve bembeyazdı ilahi bir sessizlik ve ortada yüksekçe bir yere oturtulmuş bir tabut biçiminde mermerden bir mezar üstü

vardı. Başucunda bir haç altında Meryem ana kandili... Kandil donuk ışığıyla hafif hafif titreşiyordu. Kandilin gölgesinde yatan Ziya Gökalp'ti beyaz kefenlere bürünmüştü. Doktor eliyle Ziya Gökalp'in kendini öldürmek istediği zamandan kalma alnındaki ize parmağıyla dokunarak işte kurşun buradan girmişti diyordu. Alnından giren kurşunun bıraktığı dörtlü işaret sanki baş ucunda duran haçın gölgesi gibiydi. Birlikte bu ize dokunduk sonrada ellerimi kavuşturup büyük Türk düşünürünün önünde gözyaşı döktüm beni kendime getiren hastanenin Fransız bekçisi oldu bekçi Fransız büyükelçisinin gönderdiği çelengi getirdi Gökalp'in ayak ucuna konmak istenen bu çelengi başucuna bıraktırdım sonrada başının üstünde duran istavrozun üzerine çelengi sararak bu kutsal dörtlüyü kapattırdım cenazenin yanından ayrılırken de söndürmekten kendimi alamadım bu Hıristiyan gelenekleri ile yatırılan bir Türk cenazesine karşı yerine getirilmesi gerekli kaçınılmaz bir vazifeydi" (Şapolyo,1943: 231-232).

Gökalp, vatana ve millete hizmet aşkıyla bir ömür geçirmiştir. Ölümü her şeye rağmen bütün memlekette büyük bir üzüntü uyandırmıştır. Bu nedenle dönemin çeşitli gazete ve dergilerine onun değerini belirten pek çok yazı yazılmıştır. Örneğin, Hamdullah Suphi Tanrıöver; Ziya Gökalp'in vatanın üstünden toprağı çok derin karıştıran bir saban gibi, geçtiği her yerde yeni bir bahar, yeni bir ürün ortaya çıkardığını söylemiştir. Ona göre Gökalp, Türkiye'de yapılan yenilikleri ilham eden kişidir ve yapılan sosyal reformların çoğunu yıllar öncesinden düşünmüştür (Eraslan, 2007).

Yahya Kemal Beyatlı ise onun için şöyle demiştir; "Ziya Bey ' in bir radyum olan dimağı söndüğü günden beri vatandaki ilme karanlık vardır". Yakup Kadri Karaosmanoğlu 29 Ekim 1924 tarihinde Cumhuriyet gazetesine yazdığı bir yazıda Gökalp'in ruhunun milletin ruhunun içinde kaybolmuş olduğunu ve bugünün Türk gençliğinin onun en büyük eseri olduğunu belirtmiştir. Ona göre Gökalp, yüksek bir insandı ve daima yüksek görüp yüksek düşünmüştür. İttihat ve Terakki'yi idare edecek siyasi güce sahip olan Ziya Gökalp, hiçbir memurluk istememiş, bakanlıklara "Firavun mevki" demiştir. Büyük düşünürün ölümü ile, Ruşen Eşref Ünaydın'ın dediği gibi: "Mabedimizin üstünde bir meşale söndü, fakat binlerce el o meşaleden kendi meşalesini yaktıktan sonra!" (Tuncay, 1975:51-53).

2.6. Ziya Gökalp'in Karakteri

Ziya Gökalp'in sağlam duruşu, düşündüklerini korkmadan açıkça söylemesi ve doğru bildiği şeylerden asla vazgeçmemesi onun güçlü karakterinin göstergeleridir. Zaten bu yönü onun en verimli yıllarını hapiste, sürgünde yada göz altında geçirmesine neden olmuştur.

Onun karakteri hakkında en önemli bilgiyi damadı Ali Nüzhet GÖKSEL'in hatıralarından almaktayız. Gökalp'i Diyarbakır'dan tanıyan Ali Nüzhet Bey bir hatırasını şöyle anlatmaktadır; "Bir kış günü idi, okula giderken, çarşıda ona rastladım. Başında beyaz bir fes vardı. Bütün oradaki insanlar hayretle ona bakıyorlardı. O, etrafla alâkadar değildi, dalgın dalgın yürüyordu. Okula gidince bir hocama bunun sebebini sordum. O da: 'Bizim giydiğimiz fes, memlekette yapılır, fakat boyamak için Avusturya'ya gönderilir. O sırada Avusturya, Bosna-Hersek'i bizden gasp ettiği için Ziya Bey Avusturya'ya boykot makamında beyaz fes giymiş' dedi." Yine Ali Nüzhet Bey'in hatıralarından bir örnek onun onurlu kişiliğini açıkça göstermektedir: "Arada bir, Sultan Reşat İttihat ve Terakki Merkezi Umumi idare heyeti azalarını saraya davet ederdi. Gene böyle bir davet sırasında Padişah, şiirlerini okuyup beğendiği Ziya Gökalp'i Talat Paşa'dan sorar, onunla görüşmek istediğini söyler. Talat Paşa'da, başka bir ziyaretinde onu getireceğini vaat eder. Birkaç gün sonra Talat Paşa, Ziya Gökalp'e meseleyi anlattı. O da, önce resmi elbisesi olmadığını ileri sürerek bu işten sıyrılmak istedi. Fakat arkadaşları, Terzi Osman Zeki'ye, Gökalp için resmi bir elbise yaptırıldı. Nihayet ziyaret günü de gelip çattı. Talat Paşa, Gökalp'i saraya götürmek istedikçe o, bu sefer rahatsızlığını ileri sürdü. Fakat fazla ısrar edildiğini görünce, hakiki maksadını açığa vurarak, 'Ben saraya gidip saçak öpmem' dedi ve daveti reddetti. 'Fakat saraya gidecek ziyaretçilerin bildirilmiştir' dendi. Gökalp, orada bulunan Bahattin Şakir Bey'i göstererek, 'O, benim yerime sizinle gelsin' dedi. Artık daveti kabul etmediği kesin olarak anlaşılınca, çaresiz kaldılar ve Bahattin Şakir'i götürmeğe razı oldular. Sultan Reşat, Ziya Gökalp için hazırlattığı bir altın saatle, kıymetli bir sigara tabakasını B.Şakir'e hediye etti. O da aldığı hediyeleri bir gün Merkezi Umumi'de Gökalp'e vermek istedi. Fakat Gökalp kabul etmedi. Gülerek B.Şakir'e 'Saçağı sen öptüğün için, bunlar senin hakkındır' diyerek armağanları ona terk etti" (Giresunlu, 2004).

Bu hatıralarında açıkça anlaşıldığı gibi Ziya Gökalp, belirli prensipleri olan, doğru bildiklerinden asla vazgeçmeyen, menfaatlerin değil ideallerin peşinde olan bir düşünce adamıdır. Gökalp, çevresi tarafından ülküsü dışında bir şeye; mala mülke, paraya değer vermeyen biri olarak tanınmaktadır. Onun bu yönünü Yusuf Ziya Ortaç şu şekilde tanımlar: "Cerrahpaşa'da, arka pencereleri geniş maviliklere bakan küçük, ahşap bir evde oturuyordu. Yer çıplak tahta, pencereler patiska perde, eski bir sedir ve çarpık bacaklı üç sandalye... Bu şatavatsız adam, Osmanlı İmparatorluğu'nu avucunda tutan adamdı. Bu fakir ev de onun eviydi. Hem de kira evi... Ziya Gökalp, parayı tanımadan yaşadı tanımadan da öldü. Evinin kışlık odununu bile arkadaşları alırdı. O yalnız hayalînin içinde mutluydu: Minarelerinde Türkçe ezan okunan camiler, dükkânlarında Türk malları satılan çarşılar, erkeklere eşit Türk kadını ve çağdaş Müslüman Türk milleti" (Eraslan, 2007).

Büyük düşüncelerin adamı Ziya Gökalp'in de herkes gibi zaafı, hassas duyguları ve zamanları olmuştur. Ailesinden uzak geçirdiği yıllar onun duygularının en hassas olduğu dönemlerdir. Limni ve Malta'da bulunduğu yıllarda ailesi ile olan yazışmalarında bu zaafı ve kırgınlıkları açıkça görülmektedir. Kendisi de bunun farkında olduğundan bu yazışmaların kendisinin 'çıgırtkan' dediği gazetelere ve kişilere ulaşmasından endişe etmektedir. O, çevresini üzmemek ve teselli vermek için hep güçlü görünmeye çalışmıştır.

Gökalp'in karakter olarak değil ancak ruhen ne kadar zayıf olduğunu, kendine teselli vermek için sıkıştığı zaman felsefeye sarılmasından ve bir takım hayaller kurmasından anlamaktayız. Sürgüneyken ailesine (aslında kendisine) teselli ve ümit vermek için kurduğu Yeşilköy rüyası bunun en belirgin göstergesidir. Gençliğinde intihara kalkışması da aslında ruhen çok zayıf olduğunun bir göstergesidir. Kendisinin söylediği gibi ileriki yıllarda felsefeyle uğraşması, filozof olması da geçirdiği bu bunalımlarına aradığı tesellinin bir uzantısıdır denilebilir.

3. ZİYA GÖKALP'İN YAPITLARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI

Gökalp, "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" sözüyle ifade ettiği gibi Türk kültür ve felsefesini, Batı'nın bilimsel ve yenilikçi değerleriyle ve İslam'ın ahlaki yapısıyla kaynaştırmayı düşünmüştür. Düşüncesinin temellerini, Emile Durkheim'in sosyolojik fikirleri ve düşünce sistemi oluşturmaktadır. Sosyolojik bağlamda Gökalp, bireyciliği dışlayarak insanlar arasındaki kardeşlik ve eşitlik için devletçi-toplumcu bir dayanışmayı önemsemektedir(Çelik, 2006:4).

Gökalp, toplumsal dayanışmayı açıkladığı yazılarında genellikle milliyet olgusunun üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmakta, din ve medeniyet bağlarını milliyete tâbi, ancak onlardan daha gevşek sosyal bağlar şeklinde yorumlamaktadır. Gökalp'in sosyolog olarak bakış açısı, toplumun bütün yönelimlerini ahlakî temel olarak almasına, toplumu bir anlamda her şeyin üstünde görmesine yol açmaktadır (İnalçık, 1965:431).

Gökalp, Türk aile yapısı ve çocuk terbiyesi üzerine yapmış olduğu sosyolojik çalışmaların yanında siyasette de önemli hizmetlerde bulunmuştur. Onun söylediği sözler ve yazdıkları düşünce hayatında yeni bir çığır açmış ve o sıralarda yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'ne temel teşkil etmiştir. Darül Fünunda (İstanbul Üniversitesi'nde) felsefe ve sosyoloji dersleri okutmuştur. Gökalp'in çok yönlü oluşu onu her alanda okumaya ve çalışmalar yapmaya itmiştir. Çalıştığı her alanda da büyük başarılarla imza atmış, o alanın en önemli isimlerinden olmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde Gökalp'in yapıtları edebi çalışmalar, siyasi çalışmalar ve sosyolojik çalışmalar olarak sınıflandırılmış, böylece çalışma yaptığı farklı alanlarda verdiği eserler incelenmiştir.

3.1. Ziya Gökalp'in Edebi Yapıtları

Çocukluğundan beri Gökalp'in edebiyata düşkünlüğü bilinmektedir. Gökalp şiir ve edebiyatın eğlenceli olduğunu, insana zevk, kalbe heyecan verdiğini söylemiştir.

Edebiyatın, şiir ve müzik ile birlikte bir ahenk oluşturarak, ruha güzellik ve ahlaka temizlik verdiğini belirtmiştir. Gökalp, toplumsal kuralları, milli ve insani değerleri çocuklara edebiyat yoluyla öğretmeye çalışmak gerektiğinden bahsetmiştir. Bu anlamda edebiyatı, şiiri ve müziği bir araç gibi kullanmak istemektedir (Tansel, 1989a:73).

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak Gökalp'in edebi yönü incelenmiş, yazmış olduğu edebi eserler şekil ve içerik bakımından değerlendirilmiştir.

3.1.1. Nazım Eserleri

Gökalp'in düz yazı şeklinde olmayan yazılarına bakıldığında bir kısmının dörtlülükler şeklinde, bir kısmının ise mani veya tekerleme şeklinde olduğu görülmektedir. Şiirlerinde Türk, Türkçülük ve Türk Devleti kavramları çok sık kullanılmış, öyle ki bir müddet sonra bu kavramlar, şiirlerini sıradanlaştırmıştır. Gökalp, yazılarında ve şiirlerinde edebi bir sanat kaygısı taşımamıştır. Milli vicdanı uyandırma ve fertleri birleştirme amacı taşıdığı görülmektedir. Gökalp'in şiirlerini içerdiği halk edebiyatı malzemesinin niteliğine göre üç grup altında toplayabiliriz (Filizok, 1991:262-264):

1. Konusunu eski Türk destanlarından ve menkıbelerinden alan şiirler
2. Şekil ve içerik yönünden tasavvufi unsurlar taşıyan şiirler
3. Tekerleme, mani, ninni gibi ortak karakter taşıyan şiirler

Gökalp'in ilk şiir kitabı Kızılelma'dır. Kızılelma'nın anlamı ve yerinin neresi olduğu konusunda, hayali mi yoksa gerçekten var olan bir yer mi olduğu konusunda çeşitli söylentiler vardır. III. Selim zamanına kadar askerlerin dilinde olan bir deyim olduğu ve Türklerin varmak istedikleri, fethedecekleri son hedef olduğu belirtilmektedir. Kimileri Kızılelma'nın Avrupa'da yani onun bilim ve tekniğinde olduğunu belirtmektedir. Gökalp'in düşündüğü Kızılelma milli ahlak, milli ruhtur. Aslında Gökalp, Kızılelma adını ülküsünü simgelemek için kullanmıştır. Hiçbir engel tanımadan, hiç duraksamadan yürümek, koşmak, ilerlemek anlamında kullanılmıştır. Türklerin varmak istediği son hedeftir. Bunu Kızılelma adlı şiirinin şu mısralarından anlamaktayız (Tuncay, 1975:138):

Salımız gönülmüş, uçtu hülyada
Dinemedik hiçbir tatlı rüyada
Son arzumuz budur fani dünyada:
“Türküz, varacağız Kızılelma’ya...”

Ziya Gökalp’in tekerleme, mani, ninni ve masal karakteri taşıyan halk edebiyatı eserlerinden faydalanarak yazmış olduğu şiirler de bulunmaktadır. Bunlardan Alageyik, Türk’ün Tufanı, Yeşil Boncuk manzumeleri en çok göze çarpanlardır. Tekerlemelerde düşünce ve hayaller aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bazı edebi sanatlardan yararlanılarak tezada, abartmaya, güldürmeye, tuhaflığa ve şaşırtmaya dayanılarak ifade edilmektedir (Elçin, 1981:650).

Yedim sırlı elmayı,
Gördüm gizli dünyayı,
Gündüz oldu geceler;
Ak sakallı cüceler,
Korkunç devler hortladı
Cinler cirit oynadı.
Kesik başlar yürürdü,
Saçlarını sürürdü.
Birde baktım melekler
Başlarında çiçekler...

Alageyik adlı şiiri daha sonraları tekerleme olarak da derlenmiş ve halka yayılmıştır. Oldukça uzundur ve hızlı anlatım temposuna uygundur. Şöyle ki;

Çocuktum ufacıktım
Top oynadım acıktım
Buldum yerden bir erik
Kaptı bir alageyik
Geyik kaçtı ormana
Bindim bir ak doğana
Doğan yolu şaşırdı
Kaf dağından aşırıldı...

Bundan başka Türk'ün Tufanı ve Yeşil Boncuk adlı şiirleri de kafiyeleniş ve vezin bakımından tekerleme görünümündedir. Örneğin;

“Ben bir küçük çocuğum,
Var bir yeşil boncuğum.

...

Üstünde bir güzel kız
Resmi var; Ay ve yıldız”

Burada görüldüğü gibi Gökalp, gereksiz kelime kullanımından kaçarak sade bir dil ile anlatımı güçlendirmiş ve rahat bir söyleyiş tarzını elde etmiştir. Masal üslubuyla yazdığı manzumelerde bu durum çok yaygındır. Halk türkülerinin bir kısmı da mani şeklindeki dörtlüklerin art arda sıralanmasıyla meydana gelmiştir. Galiçya Yolunda, Ahlak ve Lisan adlı manzumeleri mani tipindeki dörtlüklerden meydana gelmiştir. Örneğin, Galiçya Yolunda adlı şiirinde,

Acıkmışız canına,
Susamışız kanına,
Yaptıkların ey Moskof
Kalmayacak yanına...,
Uygun düştü, kelimeler,
Halifeye selamlar,
Moskofu ezeceğiz,
Kurtulacak İslamlar...

Gökalp, çocuklar için şiirler ve masallar yazmıştır. Onun bu vadideki eserleri çocuklara edebiyat aracılığı ile ulaşmak istemesinin bir sonucudur. Gökalp, edebiyatı pek çok noktada en iyi iletişim aracı olarak kabul etmektedir. Çocuklar edebiyat aracılığı ile eğitilmeli, onlara edebiyat aracılığı ile hitap edilmelidir.

Ziya Gökalp'ın vatan sevgisini işleyen eserlerinin bazıları yaşadığı dönemin olaylarını konu alır. Bu eserler sayı bakımından fazla değildir. Bunlardan çocukların faydalanabileceği Kolsuz Hanım adlı eser İzmir ve Edirne'nin işgali ile geri alınmasını anlatan sembolik bir hikâyedir. Çocuklara vatan sevgisini aşlamak amacıyla yazdığı eserleri ise Kurt ile Ayı, Şehit Haremi, Asker Duası, Türk'ün Tufanı, Yeni Attila, İlahi,

Yeşil Boncuk, Küçük Tomris'tir. Gökalp'ın Atatürk, Enver Paşa, Talat Paşa, Ömer Naci gibi yakın tarihimizde derin izler bırakmış kişileri çocuklara tanıtan şiirler yazmıştır (Ateş, 1995:10).

3.1.2. Nesir Eserleri

Ziya Gökalp'ın Türk destanlarından ve Türk halk hikâyelerinden faydalanarak yazdığı eserler arasında Tepegöz ve Boğaç Han hikâyelerini sayabiliriz. Tepegöz hikâyesinin kahramanı Basat, Oğuz ilini Ergenekon'a benzer ikinci bir felaketten kurtarmıştır. Arslan Basat hikâyesinin son kısmında, Oğuz ili Tepegöz'den kurtararak bağımsızlığını kazanmıştır. Bu hikâyede Gökalp Tepegöz'ü yenen Arslan Basat ile Türklerin yetiştirdiği kahramanlar ve Atatürk arasında bağlantı kurmaya çalışılmıştır (Tansel, 1989a:XXVI).

Gökalp, çocuklara yönelik yazdığı nesir eserlerinde kültürel bir yenilik sağlamayı arzu etmektedir. Türk milletini medeniyetçe yükseltmek ve kültürel olarak kuvvetlendirmek, Türk çocuklarına güçlü ve iyi bir karakter kazandırmak Gökalp'ın başlıca hedefidir. Gökalp kendi millî kültürümüzü tanıyıp, o vasıta ile millî zevki tatmadan diğer kültürlerle gitmenin doğru olmadığını düşünmektedir. Bir insanın millî zevki tadacağı ilk devre ise çocukluk devresidir. Çocuklara milli ve kültürel konuları öğretmek amacıyla halk edebiyatından faydalanmıştır.

Gökalp, özellikle masallarında bol sıfat kullanmıştır. Eserlerinde diyaloglara fazlaca yer vermektedir. Hem manzum hem nesir eserlerinde her zaman diyaloglar görmek mümkündür. Gökalp, anlatımında yerel ve argo tabirler, deyimler ve kelimeler kullanmamaya özen göstermiştir. Kendi dünya görüşüne uygun olarak Türk kültürüne ait kelimeleri ve deyimleri kullanmıştır. Türkçe kelimeler kullanmaya gayret sarf etmiş, anlam bakımından kelimeleri seçerek yabancı kaynaklı olanları ayıklamıştır (Enginün, 1991:427).

3.2. Ziya Gökalp'in Siyaset Alanında Verdiği Yapıtları

Ziya Gökalp, Osmanlı'nın yıkılma döneminde Türkleri birleştirmeyi hedefleyerek, Türkçülük ve Milliyetçilik fikirlerini edebiyatıyla kitlelere yaymaya çalışan bir bilim adamı ve siyasetçidir. Ateşli bir Türk Milliyetçisi olarak büyük ülküsü olan Turan'a ulaşmaktan bahsetmektedir. Ona göre Türklerin ülkesi Turandır. Bütün Türkleri tek bir bayrak altında birleştirmek en büyük hayalıdır. Sanatta, ekonomide, ahlakta, estetikte, dilde, dinde ve daha birçok alanda Türkçülük fikrini savunmuştur. Fikirleri bugün dahi yeni sayılabilecek, özgün konuları içermektedir. Gökalp, Batı'nın fikirlerini sentezleyerek ve kendi düşünce kalıbından geçirerek yenilik kazandırmış önemli bir düşünürdür.

Osmanlı'nın son döneminde, savaş yıllarında Türklerin birlik ve beraberliğinin sağlanması, motivasyonu ve bilinçlendirilmesi gibi önemli bir görevi üstlenerek, Mustafa Kemal'in çevresinde toplanan insanların arasına katılmıştır. İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden biri olarak fikirleri ile pek çok insanı etrafına toplamış ve ilgi uyandırmıştır. Yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nin fikri temellerini atmıştır. Atatürk; "Etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza Efendi ise fikrimin babası Ziya Gökalp'tir" diyerek onun etkisinde kaldığını ifade etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden Milliyetçilik, Halkçılık, inkılâpçılık kavramları Ziya Gökalp'in eserlerinin temel konularını teşkil etmektedir. Bundan başka, kadın ile erkeğin birbirine eşit olması, ırkların, milletlerin, kastların, sınıfların eşitliği ve milletlerin birbirlerini sevmesi gibi konularda pek çok makale yazmıştır. Bu konularda yaptığı açıklamalar onun demokrasi görüşünü açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini oluşturan kavram ve unsurların çoğunu Türkçülüğün programı arasında saymıştır.

Türk siyaseti üzerinde bu kadar önemi bulunan bir siyasetçinin eserlerinin çoğunluğunun siyaset alanında olması kaçınılmazdır. Aşağıda bu alanda yazmış olduğu eserleri konuları ve içeriği itibarıyla kısaca tanıtılmıştır.

3.2.1. Türkleşmek-İslâmlaşmak-Muasırlaşmak

Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak isimli kitabı onbir bölümden ve sekiz adet makaleden oluşmaktadır. Kitabın bölümlerine bakıldığında milliyet kavramının ağırlığı dikkatleri çekmektedir. Zaten Gökalp'in düşüncesinin ana eksenini milliyetçilik yani Türklük fikridir. Milliyet ülküsünü ve milliyetçilik fikrinin önemi itibariyle ele alarak bu ülküyü güçlendirmenin gerekliliğini vurgular.

Balkan Savaşı yenilgisinden sonra Türkiye için kritik bir dönem başlamıştır. Reformlar üzerindeki tartışmalara Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık arasındaki tartışmalar öncülük etmiştir. Türklerin aynı zamanda Türk Milleti'ne, İslam Ümmeti'ne ve Garp Medeniyeti'ne ait olması alışılmadık bir düşünceydi. Gökalp, milliyetçiliğin, modern çağın en güçlü ideali olduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Millet kavramı içinde, Türk kültürünü, İslam'ı ve Batı teknolojisini bir araya getirmenin mümkün olduğunu savunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik fikri öncelikle Türk olmayan unsurları harekete geçirmiştir ve başta Arnavutlar ile Araplar olmak üzere önce Müslüman kavimler özerklik istemişlerdir. Bu durumda din, Osmanlı medeniyetinde yaşayan insanları birleştirmeye yetmemiştir. Bu bakımdan Tanzimatçıların bir Osmanlı birliği yaratmaya çalışma çabaları boşa çıkmış her kavim okullarında çocuklarına kendi tarihlerini okutmuş kendi dilini öğretmiştir. Gökalp, bütün milletlerin kendi bağımsızlığını almak üzere harekete geçtikleri halde Türklerin silik olarak kalmasının sebebinin Türklerin kendilerini tanımamaları ve milli sorumluluklarını bilmemeleri olarak görmektedir. Bu nedenle Türklerin de mutlaka milliyet bilincine eriştirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmekteydi (Gökalp, 2006:35-38).

Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak düşüncesini terbiye unsuruyla ve şu sosyal olayla açıklamaya çalışır: "Bir Türk babası, çocuğunun Türkçe konuşmamasına, Türkçe okuyup yazmamasına, Türk tarihini bilmemesine rıza gösteremez; aynı zamanda İslam inanç ve ibadetlerini bilmemesini uygun göremez. Bu baba çocuğunun Türk ve İslam olarak büyümesini istediği gibi, çağdaş bir insan olarak yetişmesini de arzu eder. O halde bizim için tam bir terbiye üç kısımdan meydana gelmiştir: Türk terbiyesi,

İslam terbiyesi, çağ terbiyesi". Bu üç terbiye birbirinin yardımcısı ve tamamlayıcısı olmak zorundadır (Metehan, 1994:8).

Gökalp, milletlerin buhranlı zamanları olduğunu ve bu sıkıntılı zamanlarda herkesi kendi şahsi istek ve arzularının kaybolarak milliyet şahsiyetinin kuvvetlendiğini belirtmektedir. Bu zamanlarda herkes milli bir şahsiyet yaşar. Kitapta Gökalp'in farklı zamanlarda ve farklı gazetelerde kaleme aldığı makaleleri de yer almaktadır. İktisada Doğru" ve "İktisadi Mucize" adlı makalelerinde Kurtuluş Savaşı sonrası yapılacak iktisadi atılımları ve ekonominin üzerine oturtulacağı temel prensipleri belirtmektedir.

"Hoşgörü ve Müsamaha" adlı makalesinde medeniyetin bir gereği olarak hoşgörü mekanizmasını gösterir. Buna en açık örnek olarak Orta Çağ Avrupa'sında pek çok filozofun kitapları ile beraber diri olarak yakılmasına kadar giden geri kalmışlığı ve zulmü gösterir. Avrupa'nın bugünkü gelişmesini de hoşgörünün vicdanlarda hakim olmasına bağlamaktadır. Hoşgörü toplumsal hürriyetin en temel şartıdır. Gökalp, hür düşüncenin, hoşgörünün olmadığı yerde bilimin ve felsefenin gelişemeyeceğini belirtmektedir.

"Toplumculuk" adlı makalesinde Batılı milletlerin gelişmesinin sebebini toplumculuk ruhunda görmektedir, bu ruhu toplumsal ve siyasal gayretlerin temeli olarak görmektedir. "Türklerin en zayıf noktası ve en kuvvetli noktası" adlı makalesinde Türklerde ortak bilincin çok kuvvetli olduğunu, bu niteliği itibariyle Avrupa'nın en kuvvetli milleti olduğunu ve felaket zamanlarında çok büyük fedakârlıklar yapmaktan çekinmediğini belirtmektedir. Türklerin en zayıf noktasını ise işbölümü ve uzmanlaşmanın yeterince gelişmemiş olmasında görmektedir.

Kitapta Gökalp'in ayrıca "Yirminci Asrın En Mühim Müessesesi Gazetedir ", "Milli Bilinci Kuvvetlendirmek", "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler" başlıklı makaleleri bulunmaktadır.

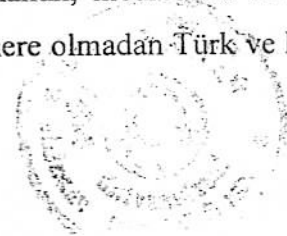
3.2.2. Türkçülüğün Esasları

XX. yüzyılın başlarında Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük birbiriyle çatışma içinde olan yaygın düşünce akımlarıdır. Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı kitabındaki yazıları bu akımlara karşı millet ve milli devlet görüşünü savunmaktadır ve çağdaşlaşma yolunda yapılacak işlerin gündemi niteliğini taşımaktadır. Anlatım bakımından son derece yalın olmasına rağmen Osmanlıca sözcükler kullandığı için dili ağırdır.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Türkçülüğün niteliği adlı birinci bölümde Türkçülüğün tarihinden kültür ve olgunlaşmaya kadar Türkçülüğün ne olduğunu ayrıntılı biçimde incelemektedir. Bu bölüm kendi içinde on altı bölüme ayrılmıştır. Gökalp, Türkçülük fikrinin doğuşunu, kimlerin bu fikrin öncüsü olduğunu ve kimlerin bu fikre hizmet ettiğini açıklamıştır. Gökalp'e göre Türk olmak için, yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak yeterli değildir. Türk olmak için her şeyden önce Türk tarzı terbiye görmek ve Türk istikbali için çalışmak şarttır. Bu şartları taşımayanlara, kanca ve ırkça Türk olsalar dahi Türk denilemez demektedir.

Kitaba adını veren Türkçülüğün esaslarından biri toplumda belirli bir eğitim seviyesine ulaşmış olan güzideler dediği seçkinlerin halktan kopmamaları gerektiğini, aksine halka doğru giderek onlara medeniyet götürmeleri gerektiğini belirtir. Çünkü halkta medeniyet yoktur. Ancak halkta hars dediği toplumsal kültür vardır. Güzidelerde ise uluslararası bir kültürle yetiştikleri için hars yoktur. Onlar harsı halktan alacaklardır. Halkın dinlediği müziği dinleyecek, halk hikâyelerini okuyacaklar, onların yedikleri yemekten, giydikleri giyeceklere kadar bütün kültürlerini öğreneceklerdir. Gökalp, bu şekilde halk ile seçkinleri kaynaştırmayı ve birbirlerine faydalı kılmayı düşünmüştür (Gökalp, 1986:41-45).

Gökalp, halka doğru prensibinin yanı sıra kesinlikle Batı uygarlığına girmek gerektiğini savunur. Tanzimatçıların başarısızlığının sebebi olarak Batının kurumları ile Osmanlı'nın kurumlarını bir arada yaşatmaya çalışmalarını görmektedir. Her şeyde ikili sistemin olması trajedydi. Medeni kanun ile şeri kanun, medreseler ile Batı tarzı okullar ve diğer ikilikler tam bir tezat içindeydi. Dejenere olmadan Türk ve Müslüman

kalmak şartı ile mutlaka Batı medeniyetine girilmeliydi. Burada dikkat edilecek husus şu olacaktır. Batıdan sadece bilim ve teknik alınacak, onların zengin kültüründen lezzet alınacak ancak asla bizim kültürümüzün yerini almayacaktır.

Ulusal bilincin ve ulusal dayanışmanın güçlendirilmesi Kurtuluş Savaşında çok önemli iki çalışmadır. Gökalp'in bu yöndeki söylemleri ve çalışmaları olumlu neticeler vermiş ve Türk halkı sıkıntılı günleri tek yürek ve tek vücut olarak, örneği olmayan fedakârlıklarla atlatmayı başarmıştır. Halkın bilinçlendirilmesi, vatan-millet sevgisiyle doldurulması üzerinde Gökalp'in fikir ve uğraşları küçümsenemez.

Türkçülüğün Esasları kitabının ikinci bölümünde Türkçülüğün gündemi ele alınmıştır. Dilde, ekonomide, sanatta, ahlakta, hukukta, dinde, felsefede Türkçülük programını öne sürmüş ve açıklamaya çalışmıştır.

3.2.3. Yeni Hayat-Doğru Yol

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni, Halk Fırkası'na dönüştürecek olan 1923 seçimlerine Mustafa Kemal "Dokuz Prensipten" ile girmiştir. Gökalp bu risalesine Gazi Mustafa Kemal'in bahsettiği prensipleri dahil ettiği Halk Fırkası programını tahlil ederek açıklamıştır.

Cumhuriyet tarihimizin bu ilk seçim bildirgesinin birinci prensibinde, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Halkın kendi kendisini idare etmesi esastır. Milletın gerçek ve tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir" denilmekteydi. Bu prensipleri bir kitapçığında yorumlayan Ziya Gökalp'e göre, eski kurumlarımızda milletimizin adı bile ortadan kaldırılmıştı. Bugün sadece lisanımıza, edebiyatımıza, milletimize 'Türk' adını vermekle yetinmeyerek, resmi ve kanuni olarak, hatta devletimize, vatanımıza, hükümetimize de 'Türk' adını vermekteyiz. Milli hâkimiyetimizin en önemli göstergesi olarak bu durumun gösterilmesi yeterlidir (Tütengil, 1998;17).

3.2.4. Yeni Türkiye'nin Hedefleri

Türkiye, batı devletlerinin istilasından büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar göstererek kurtulmuştur fakat Batı, Türkiye'yi geri bir ırk olarak görmekten kurtulamamıştır. Türklerin okulları, mahkemeleri onlar tarafından aşağı görülmüştür. Gökalp'in Yeni Türkiye'nin hedefleri isimli kitabı ırkların ve milletlerin eşitliği konularını ele alan çeşitli makalelerden oluşmaktadır. Bu makalelerde yerini bulan milliyetçilik, milletlerarası dostluk, gerçek bir halkçılık, milli hâkimiyetin önemi, kadın ve erkeğin toplumsal eşitliği konusundaki görüşleri Türkler için yeni fikirlerdi.

Gökalp, Bolşevizme komünizme ve sosyalizme sapmadan, milliyetçi bir ruh ve inançla toplumsal adaletin çok daha iyi sağlanabileceğini düşünmektedir. Toplumsal sınıfları eşit saymakta, emperyalizmi reddetmekte ve kadınlara en büyük değeri vererek fertlerin sosyal adalete kavuşturulmasını kuvvetli bir şekilde savunmaktadır. Gökalp, insanlar hür olmalıdırlar ve hür seçimlerle hâkimiyet kayıtsız şartsız milletin olmalıdır demektedir.

Gökalp, Karl Marks'a karşı Türkiye'de ilk kez bilimsel makalelerle cephe almış, komünist görüşlerle mücadele etmiş ve Marks'ın fikirlerini iyice inceleyerek hatalarını göstermiştir. Gökalp, sosyalizmin mutlaka yenileceğini ve ancak milliyetçiliğin içerisinde sosyal adaletle ilgili, iktisadi bir fikir olarak değişime uğrayacağını belirtmiştir (Gökalp, 1956:18).

3.3. Ziya Gökalp'in Sosyoloji Alanında Verdiği Yapıtları

Türkiye'yi sosyoloji ile ilk tanıştıran kişi ve bir Türk milliyetçisi olarak toplumu bilinçlendirmede sosyolojiyi esas almıştır. 1910 yılında Selanik'te İttihat ve Terakki okulunda sosyoloji okuttuktan sonra 1915'te İstanbul Üniversitesi'nde ilk sosyoloji profesörü olmuştur (Kongar, 1996:31). Gökalp, Jön Türklerin gerçekleştireceği siyasi devrimin, iktisat, aile, güzel sanatlar, ahlak, hukuk gibi alanlarda yeni yaşam tarzı ortaya çıkaracak sosyal bir devrimle tamamlanması gerektiğine inanmaktaydı. Yeni bir Türk medeniyeti sadece Türkiye'nin gerçek milli değerlerinin kazanılmasıyla yaratılabilirdi. Gökalp Türkiye'nin milli değerlerini ortaya çıkarmak amacıyla Türk

aile yapısı, gelenekleri, milli terbiyesi, milli eğitimi, Türk medeniyeti konularında sosyolojik çalışmalar yapmış ve yapıtlar sunmuştur. Bunların bazıları aşağıda başlıklar halinde verilerek tanıtılmıştır.

3.3.1. Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri

Ziya Gökalp Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri isimli kitabında milli terbiye kavramına sosyolojiyi uygulayarak milli terbiye kavramına açıklık getirmiştir. Terbiyenin ne olduğunu, milli terbiyenin nasıl olması ve nasıl verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Gökalp milli terbiyeyi anlatırken ilk olarak kıymet hükümleri ve gerçeklik hükümlerinden yola çıkmıştır. Buna göre bir toplumun vicdanında yaşayan kıymet hükümlerinin toplamına o kavmin kültürü denir. Kültür bütün cemiyetlerde farklılık göstermektedir. Kıymet hükümleri her toplumda farklılık gösterdiği için millidir, dolayısıyla onların toplamı olan kültür de millidir; o halde kültürün çocukların ruhuna aşılmasından ibaret olan terbiyenin de milli olması gerekmektedir. Gerçeklik hükümleri dediği bilim milli değildir, bu nedenle fen ve tekniğe ait bilgilerin çocuklara öğretilmesi anlamına gelen öğretimin de milletlerarası olması gerekmektedir (Gökalp, 1997:27-28).

Gökalp, terbiyede ve eğitimde milli olmaktan yanadır. Uluslararası medeniyetin öğrenilmesi ve tanınması gerektiğini ancak kendi medeniyet ve kültüründen asla uzaklaşmaması gerektiğini belirtmektedir. Çocuklarımıza ahlak dersi verdiğimiz zaman, başka medeniyetlerin ahlaki medeniyetlerini değil, kendi medeniyetimizi, tarihimizi anlatmalıyız.

Gökalp'in felsefesinde milli kültürün amacı milli fertler yetiştirmektir. Çocukları okullarda milli vicdanımızda yaşayan kıymet duyguları ile doyurarak onlardan milli fertler yaratmalıyız demektedir. Gökalp, hakiki fertlerin bu milli fertler olduğunu, fertlerin ancak milli kültürün temsilcisi olduklarında şahsiyet sahibi olacaklarını, milli olmayan fertlerin yozlaşmış şahsiyetsiz kimseler olduklarını söylemektedir. Ona göre, terbiyenin amacı millilik olduğu gibi, öğretimin hedefi de modernlik olmalıdır.

Avrupa'ya teknoloji bakımından örnek almamızı, ancak kültürü yalnız kendi vicdanımızda aramamız gerektiğini belirtmektedir (Gökalp, 2006:49-53).

3.3.2. Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler

Bu eserinde Gökalp, Kürt aşiretleri hakkında köken, tarih, coğrafya, dil, kültür yönlerinden yaptığı araştırmaların sonuçlarını açıklamaktadır. Kürt aşiretlerinin bilimsel açıdan sınıflandırılmasını yapmakta, Kürtlerin örf-adetleri, yaşantıları, geçim kaynakları, doğum, ölüm, düğün törenleri, suçluları izleme ve cezalandırmaları, yabancıya karşı davranışları gibi çeşitli konularda ayrıntılı bilgiler vermekte ve bugün Kürtleşmiş olan pek çok aşiretin aslında Türk olduklarını ileri sürmektedir. Türk boylarının Kürtleşmelerinin sosyolojik ve siyasal nedenlerini objektif ve ikna edici bir şekilde açıklamaya çalışmaktadır (Gökalp, 1992:15-65). Dr. Rıza Nur'un Gökalp'ten Kürt aşiretleri hakkında bilgi isteyerek sosyolojik bir tetkikte bulunmasını istemesi üzerine böyle bir çalışma yapmaya başlamıştır. Öncelikle Kürt aşiretleri Arap göçebelere ele almış, daha sonra da Türkmenler, Karakeçiler ve diğer aşiretleri incelemeye koyulmuştur. Eseri tamamladıktan sonra Rıza Nur'a göndermiş, ancak telif hakkı alamamıştır (Erişirgil, 1984:37). Bu çabasının altında kendisinin aslen Kürt olduğunu söyleyerek eleştirenlere bunun aksini ispatlama isteği olduğu söylenebilir.

Gökalp'in Kürtler hakkındaki yazıları, bölgede yayın yapan diğer yayın organlarına aynı zamanda bir cevap niteliği de taşımaktadır. O, bu yazılarıyla milli birliği kurmanın mücadelesinin vermeye çalışmıştır. Kürtleri Gurmanç, Zaza, Güran, Lenre (Lürre) ve Soran olarak beş sınıfta ele alan Gökalp, onların gelenek-görenekleri hakkında da ayrıntılı incelenmelerde bulunmaktadır.

3.3.3. Türk Töresi

Gökalp'in 1923'te eski Türklerin dinleri üzerine yayımlanan 128 sayfalık eseridir. Durkheim'dan esinlenerek eski Türklerde göçebelik ve töreler, dinin rolü, mana, totemizm, sosyal tabakalaşma, Şamanizm, büyü, efsane, toy ve yağma, potlaç

gelenekleri, aile yapısı gibi çok yönlü konuları ele almak suretiyle sosyolojimize zengin malzemeler kazandırmıştır.

Ziya Gökalp, Türk Töresi'nde İslamiyetten önceki Türklerin dinsel ve hukuksal törelerini incelemektedir, ayrıca Uzakdoğu uygarlığı içinde yer alan diğer ulusların töreleriyle zaman zaman karşılaştırmalar yapmaktadır. Ona göre "Türk kültürünün tarihini yapabilmek için önce onun Uzakdoğu uygarlığı, Doğu uygarlığı ve Batı uygarlığı ile ayrı ayrı kurduğu uyumları incelemek gerektiği"nin altını çizmektedir

Gökalp'e göre, Türk kelimesi Türk töresi olan anlamına gelmektedir. Türk töresi eski Türklere atalarından kalan kuralların bütünü demektir. Töre ve Türk kelimesinin aynı kökten geldiğini belirtir (Gökalp, 2007:11). Türklerin İslamiyetten önceki dini töresini ve hukuki töresini genişçe ele alır. Ziya Gökalp, eski Türklerin dini inanışları hakkında da bilgi vermektedir. Ancak bu bilgilerin çoğu, batı kaynaklıdır. Özellikle Durkheim'den alıntılar dikkat çekmektedir. Dörtlü inanışa (Yeşil Han, Sarı Han, Kızıl Han, Ak Han) sahip Tisin Türkleri, zamanla Çinlileri de etkilemiş ve Çinliler de bu dörtlü inanışı beşli inanışa dönüştürerek sürdürmüşlerdir. Tisin Türklerindeki dörtlü inanış; yön, mevsim, yer-su, unsur, hayvan sınıflamalarına göre zamanla yeni şekiller almıştır.

Türk mantığı da birçok konuda bu dörtlü kategoriye göre şekillenmiştir. Daha sonra Tisin dinine Şamanizm adı verilmiştir. Tisin (Şamanizm) dininin dört temel unsuru olan ağaç, su, demir ve ateş, hem birbiriyle aynı düzeyde, hem de birbirine karşıttır. Zaten bu karışık durum da, Şamanizm'in ana felsefesini oluşturmaktadır. İl Dini ve İlhanlık Dini ile bu dinlerin Çin dini arasındaki benzerliğe dikkat çeker Ziya Gökalp. Sayılar esası üzerine kurulu eski Türklerdeki bu inanışlar, tamamen hayatlarına girmiş durumdadır. Bu gün Türklerdeki birçok gelenek, görenek bu dinlerin kalıntılarıdır.

Ziya Gökalp Türk töresi adlı eserinde Türk Mitolojisi üzerine de bilgiler vermektedir. Türk Yaratılış Destanı, Dokuz Oğuz Destanı, Oğuzhan Destanı, Şane Destanı, Ergenekon Destanı, Göktürk Destanı ve diğer Türk destanları hakkında aydınlatmaktadır. Türklerin bir de aşk mitolojileri vardır. Güneş Hanım, Çolbu Hanım, Öksüz Kız bu aşk mitolojilerinden bazılarıdır.

3.3.4. Türk Medeniyeti Tarihi

Gökalp, Gazi Mustafa Kemal'e atfen yazmak istediği Türk Medeniyeti Tarihi kitabının ancak bir cildini yazabilmiştir. Hasta yatağında iken bu kitabın düzeltme işleriyle uğraşmış ancak kitabı tamamlamaya ömrü yetmemiştir.

Gökalp'e göre bir ulusun kültür tarihini yazmak pek kolay değildir, ama uygarlık tarihi yazılabilir. Ziya Gökalp, Türk kültürün bu üç uygarlık (Uzakdoğu, Doğu ve Batı uygarlıkları) çevresindeki değişim ve dönüşümünü irdelemeyi amaçlamaktaydı, ancak 5 kitaptan oluşturmak istediği eserde sadece Uzakdoğu uygarlığı kapsamındaki Türk kültürünü tarihsel, siyasal ve dinsel boyutlarıyla inceleyebilmiştir.

Gökalp, kitapta, Türklerin tarih çağları içindeki gelişimini anlatmıştır. Ona göre, bir cemiyet, medeniyet dairesini değiştirebilir. Örneğin Türk kavmi, iki kere medeniyet dairesini değiştirmiştir. Eski dönemde İslamiyeti kabul etmeden önce, Uzakdoğu Medeniyeti içinde yer alıyordu. Orta dönemde Müslüman olduktan sonra, Doğu Medeniyeti'ne girmiştir. Yeni dönemde ise 19. asırdan buyana ise, üçüncü bir medeniyete, Batı Medeniyeti'ne girmeye çalışmaktadır. Türk milleti bu üç medeniyetin her birinde ayrı bir hayat yaşamıştır. Toplumsal yaşam, gelenekler, kültürel yapı, inanışlar, din unsurunun etkisiyle her üç dönemde şekil değiştirmiştir (Gökalp, 1995:11-54).

İslamiyetten önceki Türk dini üzerine geniş açıklama ve araştırmalarda bulunan Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi adlı eserinde Dede Korkut kitabına dayanarak mantıksal çıkarımlarda bulunmaya çalışmıştır. Ancak bu Türk dini hakkındaki görüşlerin çoğu, efsane ve destanlara dayanmaktadır ve birçoğunun aslında gerçekte hiç ilgisi yoktur. Ancak ilginç olan eski Türk dininde kalıntıların hala devam etmesidir. Günümüzdeki bazı dini inanış ve töreler eski din anlayışıyla ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu dini algılayış yorumunda bir zorlamanın olduğu her halükarda kendini hissettirmektedir. Çin dini ile karmaşık bir yapı oluşturan böyle bir din anlayışı garipliklerle doludur. Gökalp, eski Türklerdeki mantığını da söz konusu destan ve mitolojiler çerçevesinde ele alıp incelemektedir. Sayılar ve sınıflandırmalardan yola çıkarak, Türk mantık ve felsefesini çözümlemeye çalışmaktadır.

İslamiyet'ten önce Türk Devlet yapısı, ailesi ve ekonomisi üzerine geniş araştırmalar yapan Ziya Gökalp'in bu düşünceleri, yeni kurulan Cumhuriyetin de tarih, devlet, din, aile, ekonomi anlayış ve altyapısını oluşturan niteliklerdir. Dede Korkut kitabındaki destanların kaynak olarak gösterildiği bu teoriler, yine tamamen efsane niteliğindedir. Burada kadının ve dinin izlediği yol daha çok ön plana çıkmaktadır.

3.3.5. Hars ve Medeniyet

Gökalp felsefesinin temel dayanak noktalarından, hars (kültür) unsurunun medeniyet, ırk, eğitim, siyaset ve olgunluk kavramlarıyla olan ilişkilerini temel alarak yazılmış makalelerinden derlenerek oluşturulmuş ve 2007 yılında yayınlanmış bir eserdir. Kitapta Gökalp'in on iki makalesi yer almaktadır.

Ziya Gökalp, Türkçülük ülküsünü açıklarken kültür konusu üzerinde önemle durur. Gökalp'e göre Türk kültürü halkın yaşadığı kültürdür. Edebiyatta, musikide, mimaride, resimde, nakış ve süsleme sanatlarında, zanaatta, daha pek çok alanda en güzel örnekleri sunan halk içinde yaşayan kültür, milli kültürdür. İran'dan, Avrupa'dan veya Çin'den alınan kültür kesinlikle milli kültür olamaz. Müzikte, hukuk ahlak, felsefe ve iktisatta da kural sistemlerin Avrupa'dan alınmasına karşılık; ruhun tamamıyla halka, hayata uygun ve milli olması gerektiğini savunmuştur.

Kültür milli, medeniyet ise milletlerarasıdır. Kültür duygulardan, medeniyet ise özellikle bilgilerden meydana gelmiştir. Gökalp Osmanlı devletinin yıkılışının nedenlerinden biri olarak Batı medeniyeti yükselirken Doğu medeniyetinin geri kaldığını göstermektedir. Ona göre, Türkler mutlaka Batı medeniyetine girmelidir ancak kendi milli kültürlerini bulduktan sonra. Gökalp aynı şekilde kültür ve eğitim arasındaki ilişkiyi tartışır. Eğitim konusunda bu yüzyılın medeniyeti Avrupa medeniyetidir. Pozitif bilimler ile teknolojik uygulamaları hiç bozmadan Avrupa'dan almaktan yanadır. Gökalp o dönemin eğitimini gayri milli, gayri medeni ve hasta bir irfan olarak görmektedir. Bu nedenle zararlıdır ve gençler üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Kültürel Türkçülüğün amacı; eğitim teşkilatımızı bir taraftan medeniyete,

diğer taraftan milli kültüre uyarlamak ve yeni oluşturulacak eğitim sistemini bütün Türklere benimsetmektir (Gökalp,2007:90-93).

Kültür ve ırk konusundaki düşüncelerine bakıldığında Gökalp'e isnat edilen yakıştırmaların haksızlığı ortaya çıkmaktadır. Gökalp, bir çocuğun doğarken sosyal bir varlık olmadığı, değer duyguları ve kavramları terbiye ile kazandığı bilgisinden hareketle, her cemiyetin kendisine has bir ırk değil bir kültür topluluğu olduğu düşüncesine varır. Cemiyetin temelini kalıtıma dayanan örfler değil, öğretilen terbiyeye dayanan kültür teşkil etmektedir. İnsanları vücut yapılarına ve renklerine göre çeşitli ırklara ayıran düşüncelerle çarpışarak her milletin içinde bu sınıflara ayrılan ırk çeşitlerinden birkaçının bulunabileceğini, hatta aynı ailedeki bireylerin bile farklı ırklara mensup özelliklere sahip olabileceklerini belirtir. Bu nedenle herhangi bir kavimde ırk unsurunu ileri sürmenin yanlışlığından hareketle ırkçılığa karşı çıkmaktadır. Bütün milletlerin kendine has bir ruhu vardır ve bu da milli kültürdür. Bu ruh babadan oğla kalıtım yoluyla geçmez, terbiye ve eğitim yolu ile geçer.

3.3.6. Ziya Gökalp ve Din

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Batı'nın Türk toplumsal yaşamı üzerindeki etkisi kendisini her alanda hissettirmiştir. Bu dönemlerde görülen ailevi, ekonomik ve toplumsal buhranlar karşısında kafa yoran düşünür ve bilim adamları arasında Ziya Gökalp önemli bir yer tutmaktadır. Gökalp manevi konularındaki görüşlerini devrin aydın ve gençlerinin okuduğu İslam Mecmuası'nda yazmıştır. Gökalp'in İslam dini üzerine yazmış olduğu makalelerinden oluşan "Ziya Gökalp ve Din" isimli eseri Gökalp'in ölümünden sonra Orhan Metehan derleyip yayına sunmuştur.

Kitapta, İslam terbiyesinin esası, İslam hukuku, örf, İyilik ve kötülük , dinin toplumsal hizmetleri, diyanet ve kaza, toplumculuk üzerine yazdığı makalelerinin yanı sıra, çocukların ağızından yazdığı dua ve ilahiler, hürriyet, ahlak ve din üzerine yazdığı şiirler yer almaktadır.

Gökalp'in din konusundaki fikirleri iki aşama gösterir. Din, ilmin' zorunlu neticesidir der ve dinin bir çimento vazifesi görerek insanları birlik ve bütünlüğe yönelttiğini belirtir. Çeşitli zamanlarda fertlerin kimi alışverişle, kimi yeme-içme ile kimi uyumakla kimi de eğlenceyle vakit geçirirken belirli günlerde ve zamanlarda insanlar camilerde, mukaddes yerlerde toplanarak bir araya gelirler. Kişilerin vicdanlarında mukaddes duygularla gelişen olaylar ve toplantılar katılan herkese bir ümit, cesaret, azim ve yüreklilik verir demektir. Toplum, dili, edebiyatı, gelenekleri, ilim ve fenleri, ahlak ve hukuku dolayısıyla kültür vasıtasıyla fertlerde bir şahsiyet meydana getirmektedir. Fertler toplumsal hayatın ne kadar çok safhalarını yaşarsa o kadar çok şahsiyet sahibi olur. Ona göre ilmin vazifesi, zihinlere tedbir öğretmek, dinin amacı ise kalplere tevekkül ilham etmektir. Tedbirin verdiği ümit ile tevekkülün verdiği güven hissi birbiri ile tamamlanır(Metehan,1994:76-78).

“Yasaya doğru” adlı ve çok tartışılan şiirinde “gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım sözü çok eleştirilmiş ve bazı çevrelerce çarpıtılmak istenmiştir. Gökalp bu şiirinde devlete karşı gelmemek gerektiğini, vatan için verilen her görevin büyük bir istekle yapılması gerektiğini ve böyle zamanlarda devlete karşı gelmemek gerektiğini anlatmak istemiştir. Ahlak adlı şiirinde “hak yok, vazife vardır” diyerek bütün Türkleri vatan için bir şeyler yapmaya çağırmaktadır.

3.4. Ziya Gökalp'in Diğer Yazı ve Eserleri

Ziya Gökalp, bir sosyolog, iyi bir düşünür ve fikir adamı olmasının yanında ilk Meclis-i Mebusan'da milletvekilliği yapmış bir siyasetçidir. Zamanın çeşitli gazetelerinde yazdığı yazılarla halkın milli mücadeleye katılması ve uyanması konularında önemli katkılarda bulunmuştur. Bütün bunların dışında ona çocuk şiirleri ve hikâyeleri yazdıran bir baba kimliği vardır ki bu kimliğini sürgünde bulunduğu yıllarda eşine ve çocuklarına yazdığı ve Dil Tarih Yüksek Kurumu tarafından kitap haline getirilen mektuplarında kendisini hissettirmektedir. Araştırmanın bu bölümünde Gökalp'in farklı zamanlarda ve gazetelerde yayınlanan yazılarından derlenen kitapları tanıtılmıştır.

3.4.1. Limni ve Malta Mektupları

Kitap, Gökalp'in 1919-1921 yılları arasında Malta'da sürgünde yaşadığı dönemde ailesine yazdığı mektuplarından derlenmiştir. Fevziye ve Abdullah Tansel çiftinin hazırladığı ve Dil Tarih Yüksek Kurumu tarafından 1989 yılında yayınlanmıştır.

Ziya Gökalp'in 1919 da sürgüne gönderilmesiyle kendisi ve ailesi için çok zor iki yıl başlamaktadır. Dönemin olayları içinde sürgüne gidişini ve dönüşünü anlatması, bu yıllar içinde ailesinin ve kendisinin yaşadıkları; yaşamı hakkında bize bilgi vermesi açısından önemli bir çalışmadır.

1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesiyle Ziya Gökalp ve kendisi gibi vatanperverler tutuklanarak muhafızlar eşliğinde Polis Müdürlüğü'ne, sonra Bekirağa bölüğüne ve oradan da Limni'ye gönderilmek üzere vapura bindirilmesi ile Gökalp ve ailesi için zor günler başlamıştır. Sürgüne giderken vapurda yazmaya başlamış ve dönüşüne kadar haftada en az iki kere olmak üzere mektup yazmayı hiç ihmal etmemiştir. Sürgünde bulunduğu dönem içerisinde içinde yaşadığı şartları sürekli olumlu ve ümitli ifadelerle anlatmakta ve ailesine teselliler vermektedir. Diğer arkadaşlarına nazaran sürekli neşeli ve ümitli olduğunu, içinde yaşadıkları koşulların çok iyi olduğunu yaşadıkları otellerin Avrupa otellerine benzediğini yazmaktadır. Onun bu kadar iyimser oluşu şüphesiz şartların gerçekten bu kadar iyi oluşundan değil, ancak ailesine teselli vermek içindir.

Ziya Gökalp'in, sürgünde bulunduğu şartlar altında dahi en büyük uğraşı, okumak, not almak ve felsefe dersleri vermektir. Birçok bilim adamının eserlerini okumuştur. Bunların bazılarını Fransa'dan sipariş etmiştir, bazılarını da ailesinden göndermelerini istemiştir. Bunların dışında İstanbul'dan bazı gazete ve dergiler istemiştir. Gökalp, o yıllarda biri onsekiz, diğeri onbir ve en küçüğü de bir yaşında olan üç kızına da ayrı ayrı mektuplar göndermekte, onlara şiirler yazmaktadır. Mektuplarında göze çarpan en önemli hususlardan biri de şüphesiz çocuklarının eğitimi, ahlakı, sağlığı ve duyguları ile yakından ilgilenmesidir. Onlara yaşlarına ve gereksinimlerine göre sevgi ve ilgi göstermektedir. Eğitimlerine mutlaka devam etmeleri gerektiğini ısrarla söylemekte ancak İstanbul'un içinde bulunduğu zor şartlar bunu sürekli engellemektedir.

Gökalp'in sürgünde bulunduğu yıllar içinde ailesinin yaptığı fedakârlıklar sayesinde ekonomik olara fazla zorluk çekmediği anlaşılmaktadır. Ailesi, kendisine mektup, para, gazete, kitap, dergi göndermenin yanı sıra giyim eşyası, pastırma, Hacıbekir şekeri bile göndermiştir. Ailesinin yaşadığı ekonomik zorluklar ise mektuplarında bahsettiklerinden dolayı bilinmemekle beraber, oldukça sıkıntı çekmiş olmaları muhtemeldir. Çünkü arkasında malvarlığı ve servet bırakmamış olması ve o sırada kardeşi Nihat Bey'in de sürgünde oluşu, ayrıca işgal altındaki İstanbul'un pahalılığı ve türlü hastalıklar bunu göstermektedir. Bir mektubunda ailesine bildik bir kimseden borç almak mümkün ise kendi namına istemesini kardeşi Nihat Bey'e yazdığını sonra çalışıp ödeyeceğini söylemiştir.

Limni ve Malta mektupları isimli kitapta toplanan mektuplar, Gökalp'in yaşamının bir dönemini aydınlatmakta ve dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Gökalp'in mektuplarında ailesine yazmış olmasına rağmen özentisiz, kaba ve lakayt bir cümle bile bulmak mümkün değildir. İki yıllık süre içinde yaklaşık 572 mektup yazmıştır ve bu mektupların birçoğu Türk Tarih Kurumu tarafından kızlarından satın alınmıştır. Bu mektuplar bir eş ve baba olarak onu bize tanıtmamızın yanı sıra onun dünya görüşünü, hayat felsefesini, ve insan tarafını yansıtmaktadır.

3.4.2. Makaleler

Ziya Gökalp'in Yeni Gün, Yeni Türkiye ve Cumhuriyet gazetelerinde çıkan yazılarının Şevket Beysanoğlu tarafından hazırlanmasıyla derlenen kitap Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır.

Kitap, farklı konular ve alanlarda yazılmış 39 makaleden oluşmaktadır. Zaman ve yer açısından fazla ayrıntı sayılacağı için makalelerin içeriğini ayrı ayrı anlatmayarak sadece başlıklar halinde vermek yerinde olacaktır. Makaleler başlıklar halinde şöyledir: Türk Mucizesi, Ferdi İnsanlar ve İçtimai İnsanlar, Tarihi Maddecilik ve İçtimai Mefkurecilik, Türk Kimdir?, İnkılapçılık ve Muhafazakarlık, Hars Teşkilatı, Irklar Arasında Müsavilik (Eşitlik), Milletlerin Müsaviliği, Kadınla Erkeğin Müsaviliği, Kastların ve Sınıfların Müsaviliği, Milletlerin Sevişmesi, Suni Müsavatsızlıkların

(Eşitsizliklerin) Kaldırılması ve Tabii Müsavatsızlıkların Yerine İkamesi, İnsanlar Hürdürler, Meçhul Bir Filozof, Tebessüm, Velayet ve Sulta, Mefkure, Türklerin En Zayıf Noktası ve En Kuvvetli Noktası, Teşkilatçılar, Aile Adları, Türk Ailesi, Yirminci Asrın En Mühim Müessesesi Gazetedir, Kürtlerin Menfaati, Milletler Cemiyeti, Cumhuriyetin Eskiliği, İktisadi Adem-i Merkeziyet, Eski Türklerin Dini, Halı, Ümit, Ecnebi Sermayesi, Hedeflerve Mefkureler (Ülküler), Roman, Roman ve Hayat, Mektepte “Cumhuriyet” İlanı, Aştan Daha Kuvvetli, Hayvanlarda İktisat ve İhtiyaçları, Ateş Yakabilen Mahluk

Makalelerinde Türkün tanımını yaparak Türk aile yapısını sınıflandırmıştır. Türk kültür ve medeniyeti, Türk ülküsü konularına açıklık getirmiştir. Kitapta sosyal olayları ele almış ve halkçılık ilkesinin ilk ışıklarını vermiştir. Bunların dışında Türklerin iktisadi, ahlaki, dini konularda nasıl olduklarını ve nasıl olması gerektiği konularına açıklık getirmiştir.

Gökalp’in Türkçülük, Halkçılık ve Milliyetçilik fikirleri ile demokratik kimliğini destekleyen makalelerle devam etmektedir. Gökalp, ırklar arasında, milletler arasında ve kadınla erkek arasında eşitlik olduğunu, dolayısıyla eşit haklara sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır. Her milleti ayrı bir çiçek bahçesine benzeterek her birinin ayrı bir rengi ve kokusu olduğunu, bir milletin yok olması halinde birçok güzellikleri içeren orijinal bir kültürün ortadan kalkacağını belirtmektedir. Ayrıca milletler arasında iktisadi, ilmi ve medeni dayanışmalar da bulunmaktadır. Ona göre “milletleri birbirine düşman yapan müteassıp papazlarla emperyalist ve kapitalistlerdir. Bunlar ortadan çekilirse, milletler birbirini kardeş gibi seveceklerdir” (Gökalp, 1980:76). Gökalp’e göre ırklar arasında da ayrım yoktur, birbirlerine eşittirler. Irklara, milletlere, kadınlara ve erkeklere ayrı vazifeler veren fizyolojik nedenler değil, toplumun sonradan yarattığı nedenlerdir.

4. ZİYA GÖKALP'İN FİKİRLERİNİN SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri ve ilkelerine Ziya Gökalp'in fikirleri esas teşkil etmiştir. Türkçülüğün Esasları adlı yapıtındaki Türkçülüğün programında, Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yeniliklerin ve düzenlemelerin büyük ölçüde ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Ziya Gökalp'in iyi anlaşılması Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in iyi anlaşılması anlamına gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkeleri olan halkçılık, milliyetçilik laiklik, inkılapçılık ilkelerinin fikir babası Ziya Gökalp'tir. Bunların yanında onun en fazla bilinen Türkçülük düşüncesi genellikle yanlış anlaşılmalara sebep olmuş ve kasıtlı olarak bazı çevreler tarafından siyaset malzemesi yapılmıştır. Bu durum Gökalp'in çok yönlü karakterinin üzerini örtmüş, gençlere yanlış tanıtmış ve onu dar bir kalıba sokmuştur. Ziya Gökalp'in iyi anlaşılabilmesi için araştırmanın dördüncü bölümünde onun fikirleri sınıflandırılarak tanıtılmıştır.

4.1. Milliyetçilik (Türkçülük)

Modern anlamda milliyetçilik, kültürlü fert ve milletlerin milliyetçiliğidir. Mantiki düşünceye, sağduyuya ve adalete dayanmaktadır. Millet içinde dayanışmaya değer verdiği gibi, başka milletlerin de hürriyetine ve istiklaline değer verir. Ayrıca modern milliyetçilik, sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanır. Kan tahlili ile, kafa taslarının şekli ile uğraşmaz. Kan değil, ruh arar. Hürriyetçidir, eşit değerler arar ve eşitlik prensibine dayanır (Eroğlu, 1992:33).

Gökalp'e göre, Türkçülüğün gayesi bir Türk kültürü yaratmaktır. Bu kültür bütün Türkler için ortak olacaktır. Gökalp, Turanı bütün Türklerin ortak vatani olarak kabul eder ve bütün Türkleri orada birleştirmeyi düşünür. Şu sözleriyle bunu dile getirir:

“Vatan ne Türkiye'dir Türk için ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!...”

Gökalp yazı hayatına ilk başladığı yıllarda daha çok Osmanlı milliyetçiliğini savunmuştur. Daha sonraki yıllarda Ali Canip Bey ve Ömer Seyfettin ile birlikte çıkarmış oldukları Genç Kalemler dergisinde Türkçülüğe vurgu yapmaya başlamıştır.

Turancılık düşüncesini ise, Türkçülüğün uzak ideali olarak görmüş ve 1916'dan sonraki yazılarında bu deyimini kullanmamıştır. Gökalp'in son kuramı "Türkiyecilik", yani Türkleri bir bütün halinde bir araya getirerek onları yükseltmeye çalışmaktır. Bu kuram onu Atatürk milliyetçiliğine götürmektedir (Giritli, 1986:13).

Gökalp modern milletlerin belirli tecrübelerden geçmeden meydana gelebileceklerini savunmasına rağmen, Osmanlılığı çok ağır bir dille yermiştir. Osmanlılık siyasi bir rejimin dayanağı olduğu gibi İmparatorluğu ayakta tutan bir ideolojydi diyerek Osmanlılık düşüncesini savunmadığını belirtmiştir. Fakat Ona göre Osmanlılık iyi ve kötü tarafları ile doğal, tarihi, sosyal ve kültürel bir ortam içinde gelişmiştir ki bu ortam Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmıştır. Osmanlı Devleti olmasa idi Türk Cumhuriyeti olmazdı. Kemal Karpat'a göre, siyasi Osmanlılık başarısızlığa uğramış olmasına karşılık kültürel ve tarihsel Osmanlılık modern Türkiye'nin doğmasını hazırlamıştır (Karpat, 1996:46-49).

Türkçülük fikri Gökalp'in en fazla üzerinde durduğu konu olduğu için ve çalışmalarının odak noktası olduğu için Türkçülük konusuna ayrıntılı olarak değinmek yerinde olacaktır.

4.1.1. Türkçülüğün Tanımı

Tarihin akışı ile Ziya Gökalp'in düşünceleri birbiri ile uyum içindedir. Mustafa Kemal, İstiklal Savaşı'nı yaparken, 'milli irade' kavramı dayanak noktasıdır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temel felsefesi ise milliyetçiliktir (Kaplan, 1986:18). Gökalp'e göre siyasi inkılap, mekanik, sosyal inkılap ise organik bir özellik taşır. Onun yeni hayat anlayışına göre, sosyal inkılaplarla tamamlanmayan değişimler, topluma yararlı olmaz. Sosyal inkılap, eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat yaratmaktır (Cihan, 1986:32).

Ziya Gökalp'in Yeni Hayat adını verdiği cereyan İkinci Meşrutiyet'e zemin hazırlamıştır. Bu cereyana Türkçülük adını verir. "Bu cereyan ne felsefi ne de nazardir. Pozitif ilme, bilhassa modern sosyolojiye dayanır. Yeni kıymetler yaratmak

imkansızdır. Türkçülüğün gayesi Türk milli harsını aramak, milletin ruhunda gizli olarak yaşayan kıymetleri açığa çıkarmaktır” demektedir (Heyd, 1980:81).

Türkçülüğü açıklarken milli kültür ile milletlerarası kültür arasındaki ilişkiden de yola çıkar. Millet aynı kültürde ortak olan insanların bütünüdür. Milletlerarasıcılık ise medeniyette ortak olan milletlerin oluşturduğu bir bütündür. Milletlerarasıcılığa medeniyet adı verilmektedir. Bu kavram kozmopolitliğin karşıtıdır çünkü medeniyet topluluğu bütün insanların bütünü demek değildir, medeniyet bir değil pek çoktur. Ona göre Türkçülük kozmopolitlikle bağdaşmamaktadır. Hiçbir Türk kozmopolit olamaz; hiçbir kozmopoliti de Türk saymaz Gökalp. Ancak her Türk aynı zamanda milletlerarasıcıdır. Bizim için en güzel kültür milli kültürümüzdür, diğer kültürlerin esiri ve taklitçisi olmamalı, onlardan egzotik bir beğeniyle tat almamız der (Gökalp, 2007:77).

Gökalp’e göre Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir. Türk’ü tanımlarken de belirli kıstasları vardır. Buna göre “Türk olmak için yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak yeterli değildir. Türk olmak için her şeyden evvel Türk tarzı terbiye görmek ve Türk istikbali için çalışmak şarttır. Bu şartlara haiz olmayanlara kanca ve ırkça Türk olsalar dahi Türk unvanı verilemez” (Gökalp, 1980:33). Gökalp’in Türkçülük anlayışı ırk ayrımına dayanmamaktadır. O, Türküm diyen ve kalbinde bunu hisseden herkesi Türk sayar.

Ziya Gökalp, 1918’de basımı yapılan “ Türkçülük, İslâmlaşma ve Muasırlaşma “ adlı eserinde, çağdaşlaşmanın Türk devlet adamları için başlıca ilham kaynağı olacağını ifade etmektedir. Türkçülüğü en son ve meşru siyasî bir akım olarak gören Gökalp’e göre, Türkiye çağdaşlaşma, İslâmcılık ve Türkçülük akımlarını birlikte değerlendirmek mecburiyetindedir. Gökalp’in anlayışında Türkçülük, bilinçaltında olanı ortaya çıkarmak; yani Batılı ve Osmanlı değerlerini birbiri ile kaynaştırmadan önce Türk kimliğinin yeniden canlandırılmasıdır(Gökalp, 2006:56).

Ziya Gökalp ve arkadaşlarına göre, Turancılık fayda sağlayıcı bir yönü ve önemi olan bir idealdir. Türk milliyetçileri, bu hareketi ırkçı bir hareket olarak görmedikleri gibi bir yönetim politikası olarak da kabul etmemekteydiler. Turancılık, milletin kendine güvenini artırmak için ortaya atılan dirilişe yönelik bir ideolojiydi. Gökalp’e

göre Turancılık, geçmişin bir gerçeği, günün eğiticisi ve geleceğin mimarıdır(Koçak, 2007).

4.1.2. Türkçülüğün İlk Kurumları

Meşrutiyet döneminde baskı rejimini yıkmak, hürriyeti ilan etmek ülkü, henüz okul sıralarında Türk gençlerini bir ülkü etrafında toplamıştır. Bu ülkü gizli bir cemiyet şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu milli hareket öncelikle İstanbul'daki Tıbbiye öğrencileri arasında şuurlu bir hal almıştır. Bu gençler İttihat ve Terakki Cemiyetini kurmaya muvaffak olmuşlardır. Tıbbiyeli gençlerin kurduğu bu cemiyet sultan Abdülhamit tarafından sıkı bir şekilde takip edilmekteydi. Cemiyet üyelerinin bazıları sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra tıbbiyeden mezun olan bu gençler ülkenin dört bir yanına dağılmışlar, gittikleri yerlerde amaçlarını anlatarak, cemiyete yeni üyeler kazandırmışlardır. Cemiyetin üyelerinden biri olan Abdullah Cevdet de Diyarbakır'a doktor olarak gittiğinde Ziya Gökalp ile tanışarak onu cemiyete katmıştır (Şapolyo, 1943:47).

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türk tarihinin incelenmesi örgütlü bir faaliyet olarak yürütülmeye başlanmıştır. Türk Derneği, aralarında Ahmet Mithat, Necip Asım, Veled Çelebi ve Yusuf Akçura gibi tarihçilerin bulunduğu bir grup tarafından 1908'de kurulmuştur. Türk Derneği, Türk milliyetçiliğini esas alarak kurulan ilk dernek olma özelliğini taşımaktadır. Bilime, milliyetçi akımlara ve Türkçülüğe duyulan ilgi; Türk Derneği, Millî Tettebbular Mecmuası, Türk Ocakları gibi kurumlarda ve bu kurumların yayınlarında yer almaya başladı. Bu kurumlar ve çıkardıkları yayınlar, devlet veya toplum olarak Türk kimliğine bağlı daha güçlü bir milliyetçilik için mücadeleyi amaçlamaktaydı (Koçak, 2007).

Ziya Gökalp, Ahmet Vefik Paşanın Darülfünun'da Hikmet-i Tarih hocalığı yaptığını ve Türk diline hizmetlerde bulunduğunu belirtmiştir, Askeri okulların bakanlığında bulunan Süleyman Paşa'nın ise Türkçülüğü askeri okullara sokmaya çalıştığından bahsetmekte ve bu iki ismi Türkçülüğün ilk babaları olarak görmektedir. Süleyman Paşa askeri okullarda okutulacak kitapların tercümesini uzmanlara yaptırmış, Tarih kitaplarının tercümesini ise, Avrupa'da yazılan tarih kitaplarının iftiralarla dolu olduğu gerekçesiyle kendisi yapmıştır. Bu kitaplarda hakikatlerin daha net ortaya

konulacağını, dine ve millete ait hiçbir olumsuz sözün bulunmayacağını belirtmiştir (Gökalp, 1986:5).

Gökalp, kendisinin ileri sürdüğü fikirlerin uygulamaya geçirilmesinin önemini belirten ve Mustafa Kemal'i öven şu sözleri söylemektedir. "Türkleri Türkçülük mefkuresi etrafında birleştirerek büyük bir çökme tehlikesinden kurtaran Gazi Mustafa Kemal ortaya çıkmasaydı Türkçülüğe dair bütün çalışmalar yarım kalacaktır. Önceden Türkiye'de Türklerin hiçbir mevki yoktu. Bugün ise toprakta, siyasette, harsta, iktisatta hep Türk halkı hakimdir. Bu kadar büyük bir inkılabı yapan zat Türkçülüğün en büyük adamıdır. Çünkü düşünmek ve söylemek kolaydır ancak yapmak zordur" (Gökalp, 1986:11).

Tarih alanında faaliyet gösteren dernekler ve cemiyetler arasında en uzun süreli ve en etkin olanı 1912'de bir grup askerî, tıbbiye ve mülkiye öğrencisi tarafından kurulan Türk Ocakları'dır. Kurucu öğrencilerin ortak özellikleri pozitif düşünceye ve bilimsel açıklamalara inanmalarıdır. 1911'de yayımlanmaya başlayan "Türk Yurdu" dergisi, bu öğrencilere ilham kaynağı olmuştur. Dönemin tanınmış edebiyatçı ve milliyetçilerinden Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Halide Edip, Hamdullah Suphi, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Hüseyinzâde Ali ve diğerleri Türk Ocaklarında toplanmışlardır. Bu grup, Türk milliyetçiliğinin kültürel ve entellektüel açıdan güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ocaklar, o yıllarda bir üniversite gibi faaliyet göstermiştir (Koçak, 2007). Ziya Gökalp zamanındaki Türk ocaklarının amacının; Türklerin milli terbiye ve bilimsel, sosyal, iktisadi seviyelerinin yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin olgunlaşması için çalışmak olduğu belirtilmiştir. Bu amaca ulaşmak için Türk Ocağı adıyla kulüpler açmak, dersler vermek, konferanslar, çeşitli organizasyonlar düzenleyerek, kitap ve broşürler yayınlamak, okullar açmaya çalışmak gibi faaliyetler sıralanmaktadır (Tanyu, 2001:76).

4.1.3. Türkçülüğün Programı

Ziya Gökalp'in Türkçülük fikri Türkçülüğün Esasları adlı kitabında ayrıntılı olarak yer almıştır. Bu kitapta Gökalp, Türkçülüğün programını vermiştir ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yapması gereken inkılapları ve çalışmaları belirtmiştir.

4.1.3.1. Dilde Türkçülük

Türkçülüğün ilk programı dildir. Gökalp, Selanik'te Genç Kalemler dergisinde makalelerini yayınladığı zamandan beri Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımı olan Osmanlıca'yı bir kenara bırakarak sade Türkçe ile yazmaya çalışmıştır. Ona göre iki dil yan yana yaşayamaz. Resmîyette Osmanlıca, halk arasında Türkçe konuşulması gibi bir ikiliğin ortadan kaldırılması ve Türk dilini yabancı kelimelerden arındırmak gerekmektedir (Heyd, 1980:86). "Memleketimizde istiklal ve hükümlanlık ancak Türk lisanındadır. Lisani kapitülasyonlar, lisani istiklal ve hakimiyete aykırıdır" diyerek dil konusuna verdiği önemi belirtir. Gökalp dil konusunda yapılması gerekenleri şöyle sıralamaktadır: Osmanlıca'yı bir tarafa atarak halkın konuştuğu Türk dilini, İstanbul Türkçesi hali ile kabul etmek, diğer Türk lehçelerinden hiçbir kelime, edat.. vs almayarak dilde yerleşmiş olan ve eşanlamlısı bulunmayan Arapça ve Farsça kelimeler dışındaki Arapça ve Farsça kelimeleri atmak. Yerlerine yenisi geldiği için kalıntı haline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmamak gerekmektedir" (Gökalp, 1986:112).

Gökalp, dünya'nın dört bir tarafına dağılmış bulunan Türklerin anlayabileceği ortak bir Türk dili yaratma arzusundadır. Bir milleti parçalamanın ve yok etmenin yolu öncelikle onun dilini parçalamaktan geçmektedir. Bunun önüne geçmek için İstanbul Türkçesi'nin edebi dil kabul edilmesini önerir ve zamanla bütün Türklerin dil ve edebiyatta ortak ve tek bir millet haline geleceğini belirtmektedir. "Dil, toplumsal hayatın zemini, maneviyatın dokuması, kültür ve medeniyetin temelidir. Bir dilin bağımsızlığı, siyasi bağımsızlığın öncüsüdür. Bir kavim milli dilini sevmeye, milli edebiyatını bu milli dil üzerine kurmaya başladığı anda kurtuluş vaadini almış demektir" (Gökalp, 2006:59-72).

Türk dilini anlam bakımından çağdaşlaştırmak, terimler bakımından İslamlaştırmak, dil bilgisi, imla konularında ise Türkleştirmek gerektiğini savunur. Dilin Türkçeleştirilmesi konusunda Gökalp, Arapça ve Farsça'ya diğer Avrupa dillerine göre iltimaslı davranır. Türkçeleştirme imkanı olmayan kelimelerin Fransızca veya Rusça olması yerine Arapça veya Farsça kalmasının daha iyi olacağını onların Türk

kültürüne yakın oldukları gerekçesiyle savunur. Atatürk 1928 yılında Latin harflerini kabul etmek suretiyle dilin ıslahı için Gökalp'in ileri sürdüğü fikirleri aşarak daha geniş çapta bir reform yapmıştır (Heyd, 1980:88). Atatürk'e göre, "Türk dili Türk milleti için mukaddes bir hazinedir. Çünkü Türk milleti, geçirdiği nihayetsiz badireler içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısaca bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir" (Feyzioğlu, 1986:18).

4.1.3.2. Estetikte Türkçülük

Türkçülüğün ikinci programı bedii (estetiki) Türkçülüktür. Her milletin mutlaka bir zevki vardır. Milli zevki bulmak için de halka gitmek ve halk sanatlarından estetik terbiye almak gerekmektedir. Türk milletinin vazifesi kendini tanımak ve kendi şahsiyetini geliştirmektir. Her milletin kendine has bir ruhu vardır. Yabancı milletlerden yararlanılabilir onların güzelliklerinden feyz alınabilir ancak milli bir hars yaratabilmek için yabancı unsurlardan kurtulmak gereklidir. Türk aydınları dağınık ve karmaşık haldeki halk gelenekleri içinden Türk ülküsünü ortaya çıkarmalıdır ve yabancıların etkisiyle kaybolmaya yüz tutan halkın ruhunu yeniden keşfetmelidir (Gökalp, 1986:167).

Bilimsel ve estetik Türkçülük kökenini Avrupa'nın etkisine borçlu iken, siyasi Türkçülük Rusyalı birkaç Türk aydınının çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu hareketin kurucuları arasında, Kırım'da dilde, fikirde ve işte birlik olan ve Türklerin kültürel ve siyasi birliğini savunmak amacıyla yola çıkmış olan Tercüman gazetesinin yayıncısı ve yazarı İsmail Gaspıralı'dan bahseder (Heyd, 2001:119).

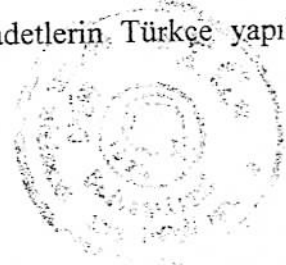
Milli zevki bulabilmek için halka doğru gitmek gereklidir ancak yeterli değildir. Gerçek sanatçı olabilmek için, güzel sanatların uluslar arası ustaları olan sanatçılardan zevk dersi, eğitimi almak gereklidir. Uluslar arası dehalardan alınan bu feyizli eğitimi Türk zevkine göre yeniden yorumlayarak zenginleştirmek suretiyle düzeltmek gerekmektedir (Tuncay, 1975:148).

4.1.3.3. Ahlakta, Hukukta ve Dinde Türkçülük

Gökalp, hayatın her alanında yapılacak inkılâptan bahseder. Bu şekilde yeni hayat başlamış olacaktır. Siyasi inkılâptan sonra sosyal alanda bir inklap gerçekleştirmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Toplumsal inklap gayet geniş bir anlam içermektedir. Yeni iktisat, yeni aile, yeni estetik, yeni felsefe, yeni ahlak, yeni hukuk, yeni siyaset demektir. Eski hayatın değerlerine rağbet etmeyerek yeni hayata dair gerçekleri aramak ve onlara revaç vermek demektir. Yeni hayat bugünkü insanlığı milliyet kavramında görmektedir, bu nedenle her gelişme bilim ile ve vatan içindedir, düsturu kuvvetlenmektedir. Gökalp'in yeni hayatı maddeci değil, milli bir yaşayıştır (Gökalp, 2006:117).

Her alanda yeni hayatı kapsayacak olan Türkçülüğün üçüncü programı ahlaki Türkçülüktür. Gökalp, her milletin bir alanda birinci olduğunu, Türklerin ise ahlakta birinci olduğunu söylemektedir. Dördüncü programı hukuki Türkçülüktür. Hukuki Türkçülüğün amacı, Türkiye'de çağdaş bir hukuk meydana getirmektir. Çağdaş medeniyetlere erişebilmek için en önemli şart milli hukukun bütün dallarını teokrasi ve klerikalizm artıklarından tamamen kurtarmaktır. Çağdaş ülkelerde kanun yapmak ve devleti yönetmek yetkileri doğrudan doğruya millete verilmektedir. Bunun yanı sıra her fert birbirine tamamen eşittir; hiçbir sınıfa, aileye veya zümreye ayrıcalıklar verilemez. Bu şartları taşıyan devlet demokratiktir. Hukuki Türkçülüğün ikinci amacı meslek sahibi olan kişilerin şahsi çalışmalarını, kamunun baskısından kurtararak, uzmanların yetkilerine dayanan meslek özellikleri kurmaktır. Hukuki Türkçülüğün üçüncü amacı da çağdaş bir aile meydana getirmektir. Çağdaş devletteki eşitlik prensibi, erkekle kadının evlilikte, boşanmada, mirasta, mesleki ve siyasi haklarda eşit olmasını gerektirir. Kanunların tümünde eşitliğe, adalete, hürriyete ters düşen tüm unsurlar ortadan kaldırılmalıdır (Tuncay, 1975:172).

Gökalp, bir konuda kanun yapma ve ülkeyi idare etme yetkisinin millette olmasını, bütün fertlerin eşitliğini ve toplumsal hayatın kanunlarla düzenlenmesini savunur. Türkçülüğün beşinci programı Dini Türkçülüktür. Din kitaplarının, hutbeler ve duaların Türkçe olması, hatta yapılabilecek diğer ibadetlerin Türkçe yapılması,

harcanması gerektiğini belirtir. “Türklerin içtimai mefkuresi ferdi mülkiyeti gasp ettirmemek, toplumun genelinin menfaatlerine sarf etmek üzere muhafaza etmektir. Mutlaka iktisadi bir inkılap yapılmalı ve büyük sanayiye malik olmalıyız” (Gökalp, 1986:174). İstiklal savaşı kazanıldıktan sonra mutlaka bir iktisadi inkılap yapılmalıdır. Sulhtan sonra askeri cephe yerine iktisadi cephe oluşturularak ülkeye gerekli olan bütün sanayinin hükümet ve belediyeler tarafından kurulmasını, tekniklerin ders yoluyla değil, ancak çıraklık yoluyla öğretilebileceğini, gerekli uzmanlar ülkede yoksa onlar yetiştirilene kadar yurtdışından getirilebileceğini tavsiye etmiştir. Gökalp, Türklerin en zayıf noktasını işbölümünün yeteri kadar gelişmemiş olmasında yattığını söylemektedir. İş bölümü farklı alanlarda uzmanlaşmayı ve uzmanlara değer verilmesini gerektirir. Medeniyet uluslar arası olduğu gibi onun gerçek temsilcileri olan uzmanları da uluslararası insanlardır (Gökalp, 2006:89). Gökalp, Avrupa medeniyetinin temelini işbölümünde görmüştür. İş bölümü, Avrupa’da yalnız el sanatlarını ve yalnız ekonomik meslekleri birbirinden ayırmakla kalmamış, bilimler arasında da işbölümü oluşturularak, her bilimin ayrı uzmanları yetiştirdiğini belirtmektedir. Gökalp, zamanının din ve vatan tehlikeleri karşısında tek bir kurtuluş yolu görür; bilimde, askerlik ve hukuk kurumlarında Avrupalılar kadar ilerlemek onların medeniyet seviyelerine ulaşmak kısacası Avrupa medeniyetine tam olarak girmek (Gökalp, 2007:52).

Türklerin ekonomik ideali ülkede büyük sanayi kurmaktır. Türkiye’nin çiftçilerden oluşan bir tarım ülkesi haline gelmesini kesinlikle reddeder, Avrupa’nın en önemli inkılabı olan sanayi devrimini gerçekleştirmek, millet ekonomisinin ve küçük zanaatler yerine büyük sanayinin konulması gerektiğini savunur. Gökalp İngiliz siyasal ekonomisindeki güçlü ve özerk girişimcilikten, anonim şirketler ve teknolojiye yoksun olması nedeniyle devlet desteği ve himayesi gerektiren Türkiye gibi bir tarım ülkesine uygun görmemiştir. Türkiye’de hali hazırda sermaye birikiminin içinde bulunduğu duruma göre, büyük sanayinin yalnızca il özel idareleri ve belediyelerin yardımıyla kurulabileceğini belirtmektedir. Bu şekilde kurulacak olan kamu iktisadi teşebbüsleri anonim şirketlere satılacaktır. Gökalp, karların özel girişimci, devlet ve işverenler ile işçiler arasında dağıtıldığı ve yönetimini özel girişimin üstlendiği bir özel girişim-devlet ortaklığından yanadır (Parla, 2001:194).

Gökalp, iktisadi anlamda gelişmemişlik olarak bahsettiği ilim ve fen alanındaki gelişmemişliği ekonomik ögelere bağlamaktadır. Bu da onun teknolojiye verdiği önemi göstermektedir. Teknolojiye büyük önem veren Gökalp, ekonomik geri kalmışlığın altında milli ülkünün yetersizliğinin yattığını söylemektedir. Buradan yola çıkarak Ona göre aslında ekonomik geri kalmışlığın altında teknoloji değil, ideoloji yatmaktadır (Kongar, 1996:62).

4.1.3.5. Siyasette ve Felsefede Türkçülük

Türkçülüğün yedinci programı siyasi Türkçülüktür. Türkçülüğü Halk Fırkasına yardımcı olarak görmektedir, çünkü Halk Fırkası hükümranlığı millete vermiş devlete ve halka “Türk” adını vermiştir. Türkçülük ile halkçılık aynı programda birleşmiştir; gelecekte de her Türkçü siyaset alanında halkçı, her halkçı da hars sahasında halkçı kalacaktır. Sekizinci programı felsefi Türkçülüktür. Gökalp, bilimde Türkçülüğün olamayacağını ancak Felsefede ilimle zıt düşmemek şartıyla olabileceğini, her milletin kendisine ait felsefesi olabileceğini savunmaktadır. Felsefi Türkçülük, Türk halkındaki bu milli felsefeyi arayıp meydana çıkarmaktır (Gökalp, 1986:181).

Felsefe, maddi ihtiyaçların gerektirmediği ve zorlamadığı, menfaatsiz, kinsiz, karşılıksız bir düşündür. Türk milletinin içinde yeterinde filozof yetişmemesinin nedeni düşünceye vakit ayıramamış olmasındandır. Türkler çağlar boyunca hep savaşlar yapmış, türlü sıkıntılar çekmiştir. Felsefe ise yalnız düşünmek için düşündür. Bin türlü derdi olan bir millet yaşamak için düşünmek zorundadır. Felsefeyi, hayatın devamı için gerekli olan düşünüş ihtiyaçlarından kurtulmuş olan insanlar yapabilirler (Tuncay, 1975:184).

Gökalp’in güzideler dediği aydınların halka hitap edebilmesi için onu tanıması gerektiğini, bu arada halkta medeniyet olmadığından halka medeniyet götürmeleri gerektiğinden bahsetmektedir. Bu medeniyet Osmanlı medeniyeti değil, Garp medeniyeti olmalıdır. “Türkçülüğün görevi, bir yandan yalnız halkın arasında kalmış olan Türk kültürünü arayıp bulmak; değer yandan Batı medeniyetinin tekniğini tam ve canlı bir biçimde ele alarak milli kültüre aşılmasıdır (Gökalp, 2007:27).

4.2. Devletçilik

Atatürk tarafından yazdırılan ve Afet İnan tarafından yayınlanan “Vatandaş için Medeni Bilgiler” isimli birinci kitabın 1931 yılı baskısında devletçilik şöyle tanımlanmıştır: “Bizim takip ettiğimiz Devletçilik ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar etmektir” (Keser, 2000:92). Burada bahsedilen ekonomi modeli, vatandaşın ve devletin faydasına olacak şekilde gerektiği zaman devletin müdahalesini öngören serbest piyasa ekonomisidir.

Gökalp, bir sosyoloji dehası ve kendi üstadı olarak kabul ettiği Durkheim’in, iktisadi alanda adem-i merkezîyetçi olmasını, yani hükümetin iktisadi işlerde merkez olmaması gerektiği fikrini benimsemiştir. İktisadi işlerin merkeze yüklenmesinin zorluk doğuracağını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak devletin iktisadi işlerini gören memurların siyasi amaçlar güdebileceğini ve işin uzmanı olmadan iş başına getirilebilecekleri endişesini gösterir. Gökalp, sermayenin bir ülkeden çıkıp başka bir ülkeye girmesini, kanın bir vücuttan alınıp başka bir vücutta aktarılmasına benzetmektedir. Yabancı sermayenin zararını ülkeye siyasi amaçlarla girmesinde görmektedir. Sermayenin hükümetlere tabi anonim şirketler haline gelmesi ya da kapitülasyonlar gibi karşılıksız verilen imtiyazlara dönüşmesine karşıdır (Gökalp, 1980:148).

Gökalp Cumhuriyet’in iktisadi alanda devlet kapitalizmi sistemini yürütmesini tavsiye etmiştir. Bu şekilde kapitalist adıyla aç gözlü ve yırtıcı bir taifenin memleketimizde meydana gelmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Devletin rolü üzerinde önemle durması, iktisadi devletin ekonomiyi koruması, düzenlemesi ve yönetmesinden ibarettir. Ekonomik gelişme, işbölümünün artmasının sonucudur ancak ekonomik örgütler kendi haline bırakılmalıdır; korporatif örgütlenme devlet tarafından yaratılmamalı ve ona müdahale edilmemelidir (Parla, 2001:202).

İktisadi işlere devletin müdahale etmesi gerektiğini, hatta hükümetin belirli bir iktisat programına sahip olması gerekmektedir. Türkiye iktisadi hayatını

modernleştirmek ve özellikle sanayisini geliştirmek için ana hatlarını Amerikalı John Rae ve Alman Friedric List'de bulunan milli ekonomi sistemini benimsemelidir. Bu yönde atılacak ilk adım yabancı rekabetlere karşı yerli üretimi desteklemektir. Gökalp, halkı Avrupa'dan ithal edilen mallara karşı yerli malı kullanmaya çağırır. İtibarı Milli Bankası'nın kurulması, milli istikraz tahvillerinin çıkarılması, ekonomiyi yöneten mevzuatı hazırlayarak demiryollarını, limanları, milli bankayı, gümrükleri teftiş edecek olan Ekonomi Bakanlığı'nın kurulması Gökalp'in teklif ve teşvikleri ile gerçekleşmiştir (Heyd, 1980:108).

Inklap alanında yapılacak ilk iş olarak milli ekonomi fikrinin benimsenmesi gereklidir. Zira ülke Duyun-u Umumiye'den, kapitülasyonlardan çok çekmiştir. Ziya Gökalp şair kimliği ile ön plana çıkarılamaz ancak çeşitli konularda anlatmak istediklerini akılda kalıcılığı sağlamak ve dikkat çekmek için şiir ile anlatma yolunu seçmiştir. Milli ekonomi fikrini ortaya koyan şu mısraları güzeldir:

Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye,
Sanata yol gösteren ilimle fen Türk'ündür.
Hurfetleri birbirini daim eder himaye
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türk'ündür.
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın.

Gökalp, en büyük üretim merkezi olarak köyleri görür. Köylülerin özgürleştirilmesi; toprak ağalarının elinden kurtarılması, sendikacılık, banka kredi sistemi gibi devlet destek ve teşviklerinin verilmesi gerektiğini belirtir.

Kaldır aşar usulünü, aç banka
Yap her semtte bir zirai sendika mısraları ile bu isteğini dile getirir.

Milli ekonomi fikrinin yayılması halinde mülkiyet hakkındaki fikirlerin de Türk kültürüne uygun bir yol alacağını belirtmektedir. Buna göre arazi kanununun toprak hukukuna ait hükümlerinin ormanlar, sular, madenler, trenler ve vapurlar gibi konulara uygulanması gerekir. Bir fabrika işletilmediği zaman üzerindeki mülkiyet hakkı düşmelidir çünkü Türk hukukuna göre mülkiyet bir tapu hükmündedir. Gökalp, devletin böyle işletmeler kurarak kıymet fazlasının önemli bir kısmını işçilerin sosyal ihtiyaçları için harcayacağını ve böylece sosyal adalet sağlanacağını savunur. Milli

ekonomi fikrinin yayılmasıyla ekonomi işlerine de ahlak unsurunun gireceğini, iktisadi vatanseverlik başlayacağını söyler. Böylece iş ahlakı bilincinin yayılarak, o zamanın iktisadi anlamda baş belası olan karaborsanın vatana karşı işlenmiş bir suç olduğunun anlaşılacağını belirtir (Erişirgil, 1984:178).

Gökalp'in fikirleri Kemalist Türkiye'de uygulanan devlet kapitalizmine ışık tutmuştur. Hükümet bütün hızıyla devlet teşebbüslerine yönelmiştir. Sanayi, haberleşme ve diğer ekonomi kaynaklarının geliştirilmesi için beş yıllık ekonomi planları hazırlanmaya başlanmıştır. Devletçilik ilkesi Cumhuriyet Halk Fırkası programında yer almış ve Türk devletinin temel ilkelerinden biri olarak Cumhuriyet Anayasasında yerini almıştır (Heyd, 2001:165).

Karpat'a göre Türkiye'de devletçilik, belirli bir doktrine göre değil, ülkenin sosyal ve ekonomik şartlarının zorunlu kıldığı bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Halk Partisi'nin devletçilik görüşü ülkenin yeni ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sürekli olarak yenilenmekteydi. 1947'de toplanan Halk Partisi Kurultay'ı, parti programında yer alan devletçilik ilkesini yeniden gözden geçirerek özel sermaye lehine değiştirmeye karar vermiştir. Buna göre Devlet, ağır endüstriyi, madenleri, elektrik santrallerini işletecek, milli savunma ve ulaştırma işlerini görecektir, bunların dışındaki alanlar fertlere bırakılacaktır. Sadece kamu yararının gözetildiği durumlarda özel teşebbüs yeterli gelmezse devlet müdahale edecektir (Karpat, 1996:246).

4.3.Batıcılık

Batı fikirlerinin iyice anlaşılmaya başlandığı bir dönem 1876 1. Meşrutiyet ile başlayan dönemdir. Bunun sebebi yeni kurulan okullarda okuyanların ve yabancı dil bilenlerin artması olduğu kadar, padişahın kendisinin Batıyı bir bakıma model almış olmasıdır. II. Abdülhamit Batıcılığı, batının tekniğini, idari sistemini ve özellikle askeri teşkilatını ve eğitimini alma şeklinde anlamaktadır. Bu amaçla Harbiye, Mülkiye, Askeri Tıbbiyenin programları geliştirilmiş, bu okullarda bilgili bir kuşak yetişmiştir. İkinci meşrutiyetin en önemli siyasal kuruluşu İttihat ve Terakki Partisi'nin düşüncesinde Batının "güçlülük" ile bir tutulması devam etmiştir. Ancak bu eğilime

karşılık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğilimi, Ziya Gökalp'in Batının toplumsal özelliklerini araştıran, bu özelliklerden hangi oranda yararlanılabileceğini arayan tutumudur (Mardin, 1997:9-17).

Birinci Meşrutiyet'e kadar Batılılaşma hareketlerinin öncüleri padişahlar ya da sadrazamlar olmuşlardır. Bazı kurumların Avrupa'dakilere göre yenilenmesi, Tanzimat Fermanı ile sınırlı kalmıştır. Birinci Meşrutiyet, batılılaşma hareketlerinde bir dönüm noktasıdır. Bu hareket öncelikle düşünce alanında başlayan bir mücadelenin eseridir. 1870'li yıllara kadar Osmanlı Devleti'ndeki batılılaşma hareketleri, yabancı devletlerin teşvik ve tavsiyeleri ile yapılmıştır. Fransa ve İngiltere Osmanlı devlet adamlarını kendi görüşleri yönünde ıslahat yapmaya zorlamışlar ve bunları desteklemişlerdir (Keskin, 1999:63). Tanzimatın başarısızlığı Ziya Gökalp gibi aydınları bu konuda düşündürmeye ve daha derin çözümler üretmeye sevk etmiştir.

Gökalp, Tanzimatın başarısızlığını Avrupa medeniyetini tam olarak almamaya bağlamaktadır. Ancak aşırı bir batılılaşmadan yana değildir. Batı kültürünün değil medeniyetin alınması gerektiğinin altını çizer. Medeniyet milletlerarasıdır, sadece tabii ilimleri, ilmi metotları ve tekniği kapsar. Bütün bunlar Avrupa'dan alınmalıdır. Kültür ise bir milletin bütün manevi değerlerini içine alır. Bunun başka kavim ve milletlerden değil, dini ve milli hazineden alınması gereklidir. Batı kültürünün etkisinin sınırlandırılması ve milli kültürden ayrı tutulması gerekmektedir (Heyd, 1980:59).

Gökalp, çağdaşlaşmak kavramını bilimde ve fende en ileri olan milletlerin seviyesine yükselmek, onlardan geri kalmamak anlamında kullanmaktadır. Türkler mutlaka çağdaş medeniyetin akıl ve ilmiyle donatılmış bir şekilde Türk-İslam kültürü yaratmalıdırlar (Gökalp, 2006:34).

Gökalp'in bütün fikirlerinin odak noktası Türkçülüktür. Ona göre, Türkçülüğün esaslarından biri de garba doğru gitmektir. Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri onları Ortaçağ'dan kurtarmıştır. Gökalp, İslam âleminde bu inkılaplar olmadığı için Türklerin kurtulamadığını belirtmektedir. Avrupa bilimde uzmanlaştıkça, ilerledikçe bizler daha geride kalmaya başladık. Bilimde, sanayide, askeri ve hukuki kurumlarda

Avrupalılar kadar ilerleyebilmek ve onların gerisinde kalmamak için Avrupa medeniyetine tam olarak girilmesi gerekmektedir. Öncelikle Tanzimatçıların yaptığı gibi şark ve garp medeniyeti bir arada yaşayamazdı. İkili mahkeme, ikili bütçe, ikili kanun şeklinde görülen yapılanma, Şark medeniyetini garp medeniyetiyle onarmaya çalışmak Ortaçağ'ı şimdiki zamanda yaşatmak anlamına gelmekteydi (Gökalp, 1997:240).

Ziya Gökalp'e göre; Biz medeniyetçe, irfanca ve iktisatça Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkar etmemeliyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün kuvvetimizle çalışmalıyız. Fakat hars itibariye hiçbir milleti kendimizden üstün görmeyiz. Bize göre, Türk harsı dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzelidir (Kaygı, 1992:164).

Gökalp, hala Asyalı bir millet sayılmamızın sebebini Avrupa medeniyetine tam girmeyişimizde görmektedir. Bu konuda Japonları en iyi örnek olarak göstermektedir. Dinlerinde ve milli harslarından hiçbir şey kaybetmeden Avrupa medeniyetine tam olarak girdiklerini belirtmektedir. Gökalp'in bu konuda tavsiye ettiği yol da budur. Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı korumak şartıyla garp medeniyetine mutlaka girmeliyiz der. "İçtimai ilmi halimizin birinci düsturu şu cümle olmalıdır: Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim" (Gökalp, 1986:63).

4.4.Gökalp'in İslamcılık Fikri ve Din Alanında Yapılan İslahatlara Etkisi

İslamcılık Tanzimat'a kadar devletin temel ideolojisiydi ve devletin hukuk düzeni şeriata uygundu. İslamcılık, içerde Türkçülük ve Osmanlılık fikirlerine, dışarıda da Avrupa devletlerinin iç işlerimize karışmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Jön Türkler arasında da bir taraftan ıslahatçı ve meşrutiyetçi oldukları halde Osmanlı Devleti'nin devamı için dış politikada İslamcı olanlar mevcuttu. Bu sıralarda Avrupa'da milliyetçi akımlar gelişmekte ve yayılmaktaydı. Osmanlı Devleti içinde ırka dayalı birlik sağlanması mümkün olmadığından, dine dayalı birlik zorunlu hale gelmiş ve bu nedenle pan-İslamizm fikri doğmuştur. Bu akım Sultan İkinci Abdülhamit döneminde dış politika aracı olarak kullanılmıştır (Keskin, 1999:58).

Gökalp, dini toplumsal fonksiyonu yönünden ele almaktadır. Toplumsal faydası yönünden ele alırken de hedef aldığı şey, İslamiyet'in Türkçülük hareketine nasıl faydalı olacağıdır.

Gökalp "Hars ve Medeniyet" adlı makalesinde kültürün milli olduğunu ileri sürer. Ona göre kültür; bir milletin dini, ahlaki, hukuki, estetik ve iktisadi hayatlarının ahenkli bir bütünüdür. Din, böylece milli bir nitelik kazanmakta ve İslamcılık, ağırlık noktası "Türkçülük" olan ideolojinin ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Türkçüler tam anlamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartı ile Batı medeniyetine kesinlikle girmek isteyenlerdir. Fakat bundan önce, milli kültürümüzü arayıp bulmamız gerektiğini savunur. Muasırlaşmak; çağdaş medeniyet topluluğunun sürekli gelişmekte olan bilim ve teknik düzeyinde, hiçbir milletten geri kalmayacak şekilde üstün bir yer edinmektir (Gökalp,2007:43).

Gökalp, İslamiyet'e milli bir nitelik kazandırmış, onu Türklükle bütünleştirmiştir. Kızıl Elma adlı eserinde İslamiyet'in yabancı milletlerin ülküsüne dayandığını; Arapların, İranlıların, Avrupalıların dinlerinin benimsendiğini belirtmektedir. Ona göre, gerçek İslam'ın inanç ve geleneklerinin neler olduğu araştırılmalı ve diğer milletlerden alınarak benimsenenler ayıklanmalıdır. İbadet halk diliyle yapılmalıdır. Gökalp, çağdaş bir İslam Türklüğü yaratma amacındadır (Gökalp, 2006:48).

Dinin halkı birleştirici ve bütünleştirici bir nevi çimento vazifesi gördüğünü ve insanları bir araya getirerek sosyalleştirdiğinden bahsetmektedir. Farklı zamanlarda farklı işlerle meşgul olan insanlar belirli zamanlarda bir araya gelerek milli hayatı yaşarlar. Gökalp'e göre din, fertleri mukaddes duygular ve inançlarla birleştirerek milli bir vicdan oluşturan en önemli unsurdur. Gökalp'e göre, gençliğin dini bir terbiye alması oldukça gereklidir. Gökalp şöyle der: "Hayatlarının her devresinde kuvvetli bir seciye gösteren kavimler dini terbiye gören kavimlerdir" (Heyd, 1980:61). "Fertleri mukaddes gayeler için ölmeye sevk eden duygular, din ve milliyet hislerinden ibarettir." Çocuklara hem İslam terbiyesi hem de medeniyet öğretilmelidir. Bundan kastedilen en ileri milletlerin teknolojik seviyelerine ulaşmaktır. İslam terbiyesi Türk ve Batı

terbiyelerini kabul etmekle birlikte bunların kendi alanına yapılabilecek tecavüzlere meydan vermemeye çalışmalıdır (Gökalp, 1997:168). Gökalp her alanda uzmanlaşma ve işbölümünden yanadır. Din alanında da uzmanlaşma ve kurumsallaşma olması durumunda dinin her alanda kendini göstermesi ve her alana karışmasının önüne geçilmiş olur. Halk bilgiyi doğru yerden ve uzmanlardan alır, böylece din ile ilgisi olmayan Araplardan alınan gelenekler atılabilir (Metehan, 1994:65).

Gökalp din alanında da ıslahat yapılması gerektiğine inanır. Başlıca iki amacı vardır: Birincisi; din ile devleti ayırarak İslamiyetin toplumsal hayat üzerindeki hakimiyetine son vermek.. İkincisi; Din ile Doğu medeniyetini ayırarak İslamın temel değerleriyle Avrupa medeniyetini ve Türk kültürünü birlikte yaşatmaktır (Heyd, 2001:99). Gökalp bu gayelerini gerçekleştirmek için şöyle yorum yapar: İman ve ibadet konusunda karar Kuran ve sünnetindir. Kanun yapma hakkı devlete aittir. Demek ki devletin bünyesinde belirgin değişiklikler yapmak gerekmektedir. Bu değişikliklerin bir kısmını 1917 yılında İttihat ve Terakki Fırkasına sunmuş olduğu muhtıradan açıklar ve tavsiye eder. Bunların en önemlileri şunlardır (Heyd, 1980:65):

1. Şeyhülislamın kaza hakkının devlete verilmesi, görevinin iman ve ibadete ait merasimle sınırlanmasıdır. Fırkanın ileri gelenleri Ziya'nın görüşlerini benimserler. Bunun bir neticesi olarak 1917'de şeriat mahkemelerinin yönetimi Adliye Nezareti'ne, medreselerin yönetimi Maarif Nezareti'ne devredilmiştir (Karpat, 1996:49).

2. Türk Milleti'ne büyük zararları olan, kurucunun adına çalışmadan gelir sağlayan Evkaf Nezareti'nin kaldırılmasını istemiştir. Her vakıf kendisine ait teşkilatı, memurları ve bütçesiyle devlet içinde devlet durumunda bulunuyordu. Hilâfetle aynı gün kaldırılan Şeriye Vekilliği, tüm din işlerini düzenliyor ve ayrıca devlet adına yapılan her türlü işlemin dine uygun olup olmadığını denetliyordu. Yani din ve devlet işleri karışmış şekilde aynı bakanlık tarafından yürütülüyordu. Bu Vekillik kaldırılarak, din işlerini yürütmek üzere Başbakanlığa bağlı bir Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. Böylece din ve devlet işleri ayrılıyor yani lâikliğe geçiliyordu. Evkaf Vekâletinin yerine, vakıfları yönetmek üzere Başbakanlığa bağlı bir Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu. Hilâfetin kaldırılması ve siyasetle ilgili işleri bir arada

yürüten bu iki Vekâletin kapatılması, devletin lâikleşmesi yolundaki en önemli engelleri yıkmıştı (<http://neararsan.org/archive/index.php/t-2179.html>).

3. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında; başta yeryüzünde Allah'ın gölgesi sayılan padişah ve halifenin kanun yapma yetkisi olmak üzere her türlü teokratik kaidenin kaldırılmasını istemektedir. Atatürk devrimiyle saltanat ve hilafet önce birbirinden ayrılmış; daha sonra 1922'de saltanat, bundan iki yıl sonra da hilafet kaldırılmıştır (Gökalp, 1986:43-57).

4. Gökalp'e göre milletin kalkınması için kadının toplumdaki yerini ve rolünü belirleyen aile hukukunda bir ıslahat yapılması zorunludur. Ona göre kadın devletin temeli olan ailenin merkezidir. Kadının iştirak etmediği içtimai hayat sakattır. Erkeğe evlenmede, boşanmada ve verasette üstünlük tanıyan şeri kanun kaldırılmalıdır. Kadınlar da erkekler gibi okullara, üniversitelere girebilmelidirler ve kendi hayatlarını kazanabilmelidirler. 1917'de hazırlanmasında kendisinin de büyük katkısı olan Aile Hukuku'nun hayata geçirilmesiyle bu emelleri gerçekleştirmiş olur. Gökalp'in fikirlerini Atatürk gerçekleştirmiştir. Türkiye 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul etmiştir. Daha sonra Türk kadını seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir (Heyd, 1980:69).

5. Gökalp, kültürel gerilememizin en önemli sebebi olarak siyasetle harsın birbirine karışmasında görür. Avrupalıların yaptıkları gibi harsla siyasetin birbirinden ayrı kuvvetler haline getirilmesi ve birbirinin faaliyet alanına girmelerinin önlenmesi ile hem İslami hem de çağdaş bir hareket yapılmış olacaktır. Bu amaçla ilk iş olarak hayatını kültür hizmetlerine adanmak isteyenlerin geçimini sağlamak üzere öğretmenlik ve çeşitli memurluklar gibi kültürel meslekler meydana getirmek gerektiğini belirtmiştir (Kongar, 1996:52-54).

6. Gökalp'in en büyük arzularından biri Türk halkı arasında yaşamakta olan milli değerlerin tanıtılması için müzeler oluşturulmasıdır. Bundan başka Türk kültür tarihi ile ilgili bütün eserleri kapsayacak olan kütüphaneler, merkezi bir istatistik enstitüsü, bir Türkoloji derneği, bir konservatuar, milli bir tiyatro kurulmalıdır. Bunlardan başka hükümet tarafından diğer dillerde yazılmış olan bütün şaheserlerin Türkçeye çevrilmesi

için bir Tercüme Kurulu kurulmasını tavsiye eder. Bu faaliyet ile hem milli kütüphanemiz zenginleşecek hem de bir çok ilim ve sanat adamı için uygun bir araştırma ortamı hazırlanmış olacaktır (Gökalp, 2007:70).

4.5.Halkçılık

Gökalp, halkçılığı kişilerin eşitsizliğine dayanan bir düzen olarak algılamakta ve bir nevi demokrasi tarifi yapmaktadır. Ona göre toplumdaki eşitsizliği halk kendisi yaratmıştır ve yine kendisi ortadan kaldıracaktır. Eşitliği yaratabilmenin en önemli koşulu; toplumda üretim araçlarının dengesizlik yaratmayacak bir biçimde paylaşılmasıdır. Ancak bunun gerçekleştirilmesi için komünist ya da sosyalist düzen kurulmasına karşıdır ve gereksiz bulmaktadır. Onun ileri sürdüğü halkçılık programı, toplumda kişilerin ve sınıfların eşitliğini gerçekleştirmeye yetecektir. Halkçılık ona göre esirliği, reyalığı, feodalizmi, emperyalizmi, istibdadı, şovenizmi, taasubu, hürriyet ve eşitliğe karşı ne kadar kurum varsa hepsini ortadan kaldırmaya çalışan bir ülküdür (Gökalp, 1980:233). Ona göre sınıf ve eğitim farkı gözetmeksizin, herkesin kanun önünde eşit olması şartıyla herkes toplumun bir ferdidir. Bu tanım temelinde Gökalp aristokrasiyi ve derebeyleri halkın dışında tutar, ancak herhangi bir ayrıcalık istemedikleri sürece orta sınıfı ve aydınları halktan sayar (Heyd, 2001:78).

İçtimai sınıfları, kastları eşit sayan, emperyalizmi reddeden, kadınlığa büyük değer veren, fertlerin içtimai adalete kavuşturulmasını savunmaktadır. Gökalp, insanlar hür olmalıdırlar, hür seçimlerle hakimiyet kayıtsız şartsız millete ait olmalıdır diyerek Türk inkılabına fikir öncülüğü etmiştir. Onun demokrasi ideali, liberal demokrasi değil; bireysel özgürlüğün, toplumsal dayanışma ve kamu çıkarını olumsuz etkilemediği oranda anlam kazandığı solidarist demokrasidir. Gökalp'in umumculuğu kolektivizm, cemaatçilik ya da ümmetçilik değil, kamu yararını gözetme anlayışıdır. Gökalp haçlılığın karşıtı olarak demokrasi fikrini savunur ve onu anlatmaya çalışır. Ancak gerçekte denetimi ve egemenlik hakkını halk kitlelerine değil, ulusal seçkinlere bırakmaktadır. Devleti ve hükümeti sınıflar üstü ve tarafsız görmekte, Türk hükümeti ve ordusunun tarafsız ve tüm ulusa ait olduğunu ve bir sınıfın diğer sınıf üzerinde baskı kurma aracı olmadığını belirtmektedir (Parla, 2001:149). Türkiye'de hükümet ve ordu

kolektif vicdanın temsilcisi olan TBMM'nin denetimi altındadır. Gökalp, devletin, kamu yararını düzenlemesi ve koruması esasına dayandığını belirtmektedir.

Türkiye'yi harekete geçiren hamle inkılap ruhudur. Yeni Türkiye'nin hedefleri ise hars sahasında Türkçülük, siyaset sahasında halkçılıktır. Gökalp, demokrasi kelimesini Türkçe karşılığı olarak halkçılık kelimesini kullanır, bütün ırkların, milletlerin, kadın ile erkeğin, kastların ve sınıfların müsavi olduğunu (eşitliğini) savunur. Her ırk medeniyetin en üst mertebelerine erişebilir. Irklar arasında geçilmez bir uçurum olduğu ve ırkların asla birbirine eşit olamayacağı şeklindeki görüşleri şiddetle reddetmektedir. Aynı şekilde milletleri birbirinden ayıran farkların ve kadın ile erkeği birbirinden ayıran farkların toplumdan kaynaklandığını, onların haklar ve özgürlükler bakımından eşit zeminde bulunmaları gerektiğini belirtir. İnsanlar arasındaki bu derin eşitsizlikler toplum tarafından oluşturulduğu için yine toplum tarafından ortadan kaldırılabılır. Bu da ancak halkın eğitilmesi ve hukuki inkılaplar ile gerçekleşebilir. Türkler eskiden beri dinlerinden ötürü birinden diğerine geçilmesi mümkün olmayan kastları oluşturmamıştır ve eski Türkler kadını erkeğin diğer yarısı olarak görerek onlara eşit muamele etmiştir. Gökalp bu konuda şu önemli açıklamayı yapar: Biz bugün bir zencinin ne rengini ne de kemiklerinin şeklini değiştirebiliriz. Çünkü bu özellikleri meydana getiren fizyolojik bir oluşumdur. Fakat, zencilerin hukuki ve ahlaki durumlarını değiştirebiliriz. Onlara da eşitlik, hürriyet telkin edebiliriz (Gökalp, 1980:71).

Gökalp farklı kültürleri her birinin diğerinden zevk ve lezzet alacağı bir çiçek bahçesine benzetir. Bu nedenle bir milletin mahvolması, pek çok güzellikleri içeren orijinal bir kültürün ortadan kalkması demektir. Milletler arasında ekonomik, bilimsel ve medeni yakınlaşmalar, ilişkiler vardır. O halde milletler tabiat olarak birbirlerine düşman değildirler, aksine dostturlar. Gökalp, milletleri birbirine düşman yapan unsurlar olarak mutaassıp papazlarla, emperyalist ve kapitalistleri gösterir. Ona göre bunlar ortadan çekilirlerse milletler birbirlerini kardeş gibi seveceklerdir.

Gökalp, suni halkçılığın en büyük vazifesi olarak suni eşitsizliklerin kaldırılması ve yerine tabii müsavatsızlıkların konulması gereğinden bahseder. Her çocuk dünyaya gelir gelmez eşit haklara sahip olmalıdır. Hiçbir çocuk dünyaya esir ya da serf olarak

gelmemiştir. Hiçbir çocuk hayatının ilk çağlarında sütsüz ve bakımsız, ikinci döneminde ise okulsuz ve tahsilsiz kalmamalıdır. Halkçılığın en önemli şartı çocukların eşit şartlar altında bulundurulması ve her birinin özel yetenekleri ile topluma faydalı hale getirilmesinin sağlanmasıdır. Bunun için bir sosyalist ya da komünist düzen kurulmasına karşıdır. Ferdî mülkiyet korunarak da bunların gerçekleştirilebileceğini belirtir. Halkçılığın amacı körü körüne eşitlik sağlanması değildir, çünkü bu durumda asıl eşitsizlik sağlanmış olacaktır. Toplumdaki her fert topluma faydalı bir işle uğraşmak zorundadır. Her ferdin toplumsal kıymeti ifa ettiği toplumsal hizmetle ölçülmelidir. Halkçılık, toplumların siyasi oluşumlarında varacakları en son ve en yüksek mertebedir (Gökalp, 1980:78).

ÜÇÜNCÜ KESİM: ZİYA GÖKALP'İN DEĞERİNİN ORTAYA KONMASI

Ziya Gökalp, Türk milletinin Müslüman ve Asyalı bir millet olduğunu düşünerek, Türkiye'nin, büyük bir Türkiye olabilmesi için, bütün Müslümanlarla hilafet makamından istifade ederek dost geçinmeyi hatta dinde yenilik yapmayı düşünmüştür. Bununla beraber, Osmanlı İmparatorluğunun hakiki hakimi Türk milleti idi. Bu sebeple dünya üzerindeki Türkleri de diğer Türklerle birleştirmek, esarete olanları bağımsız yapmak ve bütün Türkleri birleştirmek istemiştir.

Ziya Gökalp, milli edebiyat akımının oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Türk Edebiyatına halk dilinin, halk edebiyatının ve İslam'dan önceki tarih ve efsanesinin kapılarını açan ve onu milli ve sosyal davaların bir sözcüsü haline getirenlerin başında Ziya Gökalp vardır. Balkan Harbi ve Birinci Dünya savaşında Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve Anadolu İstiklâl Savaşı diğer Türk aydınları ile beraber Ziya Gökalp 'i de daha realist düşünceye sevk etmiştir (Eraslan, 2007).

Gökalp, siyaset felsefesini, milliyetçilik ve tarihçilik anlayışını; meşhur “şahıs yok millet var, hak yok ödev var“ sözüyle dile getirmiştir. Gökalp, tarihin geniş anlamda topluma dayandırılması gerektiği, tarihin görevinin ise milliyetçilik ateşini yaymak olduğu inancına sahiptir. Tarihi, toplumun incelenmesi çalışmalarına dayandırmakta; milli toplum hakkında sağlam bilgilere sahip olmanın milliyetçi idealleri güçlendirmek için gerekli olduğu görüşünü savunmaktadır. Gökalp'ten önce, her tarih çalışması siyasî bir nitelik taşımasına karşılık, Gökalp bir sosyolog olarak sosyal ve ekonomik kurumlar tarihi, idarî tarih, hukuk tarihi gibi Türkiye'de yeni sayılabilecek tarih konularını ortaya koymasıyla tanınmıştır (Koçak, 2007).

Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Garpcılık, milli tarih, dilin sadeleşmesi, kadın hakları konularında olduğu gibi milli eğitim konusunda ve Cumhuriyetin eğitim ilkelerinin belirlenmesinde Ziya Gökalp'in fikirleri Atatürk'e ilham olmuştur. Araştırmanın bu bölümünde, Gökalp'in çeşitli yönleri ile uygulamaları ve fikirlerinin günümüz gençleri tarafından ne derece anlaşıldığı ve benimsendiği ortaya koyulmuştur.

5. ZİYA GÖKALP HAKKINDA DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN SINIFLANDIRILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Gökalp, Türk milliyetçiliğinin manevi babası ve yakın Türk tarihinin önde gelen fikir adamlarından biridir. Bu nedenle Gökalp hakkında pek çok kitaplar kaleme alınmış, makaleler yazılmıştır. Bunlar arasında Gökalp'i iyi irdeleyenler olduğu gibi onu yeterince anlamadan ve fikirleri üzerinde iyice düşünmeden, bazı sözlerin üzerinden giderek yorumlayanlar da hayli fazladır. En çok çarptırılan sözlerinin başında Türkçülük üzerine söylemleri gelmektedir. Bunun dışında din sosyolojisi üzerine öne sürdüğü fikirleri, yeterince açıklanmamış olduğu için ve belki de Gökalp henüz kırk sekiz yaşında vefat ettiği için kaygan bir düşünce zemininde bulunmaktadır. Bu nedenle farklı yorumlara ve tartışmalara neden olmuştur.

Gökalp'in yazılı eserlerinin çoğu makaleler ve şiirler şeklindedir. Hatta kitaplarının çoğu çeşitli gazetelerde yayınlanmış yazılarının bir kaçının bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Onun fikirlerini keşfetmek ve aralarında bağlantılı bir düşünce sistemi kurabilmek için bu çalışmaların incelenmesi gerekmiştir. Bununla da yetinilmeyerek Gökalp hakkında yazılmış yazılara ulaşmak, onun hayatında bazı ayrıntıları öğrenmek ve değişik yazarların gözüyle farklı yönlerden bakmak açısından yerinde olacaktır. Bu araştırmada, Gökalp hakkında mümkün olduğu kadar çok veri elde edilmeye, çok kaynak taraması yapılmaya çalışılmıştır. Ancak gerek Gökalp'in kendi yazılarının dağınık olması, pek çoğuna ulaşılmasının zorluğu, gerekse de hakkında neredeyse sınırsız sayıda yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yazılar yazılması bunların hepsine ulaşmayı güçleştirmiştir. Bu nedenle daha çok kendisinin yazıları temel alınmış, hakkında yazılanlardan ise inceleme imkanı bulunanlar değerlendirilmiştir. Araştırmacının varlığından haberdar olduğu ancak inceleme imkanı bulamadığı çalışmaların isim ve kaynaklarının sınıflandırılarak verilmesi, bu büyük düşünür hakkında yapılacak çalışmalarda genç araştırmacılara yardımcı olacaktır.

5.1. Araştırmacının İnceleme İmkânı Bulduğu Çalışmaların Sınıflandırılarak Değerlendirilmesi

Gökalp üzerine buluna yayınlar oldukça fazladır. Ancak bu çalışmaların çoğu değişik nitelikteki biyografik çalışmalar, anılar ve Gökalp'in çeşitli konulardaki görüşlerini kısmen inceleyen ve aktaran seçmelerdir. Onun siyasal ve sosyal görüşleri üzerine pek çok kitap yazılmış, makaleler yayınlanmıştır. Türk siyasi hayatının en önemli devrine yön veren, siyaseti şekillendiren ve Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan temel taşları fikir düzeyinde yerleştiren kişi olarak, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından önemle üzerinde durulmuş ve hakkında çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan inceleme imkânı bulunanlar sınıflandırılmış bir şekilde aşağıda verilmektedir.

5.1.1. Yaşamöyküleri

Bu başlık altında araştırma süresi içinde araştırmacının ulaşabildiği iki eser tanıtılmaktadır.

Mehmet Emin ERİŞİRGİL

Ziya Gökalp'in çağdaşlarından ve kendisiyle yakın ilişki kuranlardan biri olan M. Emin Erişirgil, "Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı" isimli incelemesinde kendi şahsi gözlemlerine dayanarak ve devrin olayları içinde yaşananları yılların birikimi ile değerlendirmiştir.

Gökalp'in isteği üzerine İstanbul Üniversitesi'ne aldırılanlardan biri olan Mehmet Emin Bey, Gökalp'in sürgünden dönüp yeniden hizmet etmeye başladığı yıllarda kendisinin aleyhine yazı yazmıştır. Gökalp'in talebelerini yetersizlik ve bilgisizlik ile itham etmiştir. Yine aynı kişi Gökalp'in ölümünden sonra kendisini sever görünerek olduğundan bambaşka göstermektedir. Eksik ve yanlış görüş ve düşünceler Gökalp'i kanıtlanamayan nakiller ve tahlillerle küçültmeyi hedefleyen "Bir Fikir Adamının Romanı, Ziya Gökalp" adlı eserinde üstadın ne fikirlerine, ne de milli inklaba sosyoloji, tarih ilmine hizmet eden bilgin ve idealist şahsiyetine dair bir tanıtma yapmamaktadır.

Bütün bunların yanında Gökalp hakkında kendi düşünceleri ile çelişen bir takım olumlu cümleler kurduğu dikkatlerden kaçmamaktadır (Gökalp, 1956:12).

Fevziye -Abdullah TANSEL

Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan “Ziya Gökalp Külliyyatı” adlı seri eserler iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci cildi 1952 yılında yayınlanan “Şiirler ve Halk Masalları” olup ikinci cildi de Gökalp’ın Limni ve Malta’da sürgünde iken ailesine yazdığı mektuplardan ve kartlardan oluşmaktadır. Gökalp’ın arkadaşı İstanbul Üniversitesi Türk edebiyatı tarihi hocalığı yapmış olan Prof. Dr. Fuat Köprülü’nün önsözünü yazdığı kitap Gökalp’ın hayatının önemli bir dönemini aydınlatmaktadır. Sürgüne gönderilişi, orada yaşadıkları, yaptığı çalışmalar ve dönüşü hakkında ayrıntılı bilgileri bu mektuplarda bulmak mümkündür. Ayrıca o yıllarda ailesinin yaşadığı zorluklar ve başta İstanbul olmak üzere ülkenin içinde bulunduğu durum hakkında da tafsilat almak mümkündür.

Bilim adamı ve siyasetçi kimliğinin yanında bir eş ve baba kimliği taşımaktadır Gökalp. Onun bu yönü ancak ailesine gönderdiği özel mektuplarından anlaşılabilir. Şahsi mektuplar olmasına rağmen yazılarında kullandığı özentili dilden ve nezaketten bir an olsun uzaklaşmamıştır. Mektuplarında nahif kişiliğinin bir göstergesi sayılabilecek bir unsur asla özensiz veya kabaca bir söz kullanmamasıdır. Sürgünde, ailesinden çok uzaklarda bulunduğu yıllarda bile eşinin ve çocuklarının sağlığı ile, ruhsal durumları ve eğitimleri ile yakından ilgilenen bir aile reisidir. Fevziye ve Abdullah Tansel’in derlediği ve yayına hazırladığı kitap onun hayatını ve fikirlerini aydınlatan yeni bilgiler kazandıracak güvenilir bir kaynak kitap olma özelliğindedir.

5.1.2. Ziya Gökalp’ın Sosyo-Ekonomik Fikirleri Üzerine Yazılanlar

Bu başlık altında araştırma süresi içinde Ziya Gökalp’ın sosyo-ekonomik fikirleri üzerine yazılanlar eserlerden ulaşılabilen iki eser tanıtılmaktadır.

Uriel HEYD

Uriel Heyd, modern Türkiye'yi yakından tanıma imkânı bulan, iyi Türkçe bilen ve İstanbul Üniversitesi'nde okumuş bir yazardır. "Türk Milliyetçiliğinin Kökleri" adlı eserde Gökalp'in hayatı ve öğretileri eleştirel olarak tanımlanma yoluna gidilmiştir. Kitapta Gökalp, Türk milliyetçiliğinin teorisyeni olarak değerlendirilmektedir. Heyd, Gökalp'in özgün düşünce ileri sürmediği, batılı sosyologların teorilerini benimsediği ve onları değişik kelimelerle yeniden ifade ettiği düşüncesi ve iddiasıyla onun teorik sosyolojik makaleleri üzerinde etraflı bir şekilde durmamıştır. Kitapta Gökalp'in yeterinde derin incelenmeyen dini konudaki görüşlerine önem verilmiştir. Gökalp'in İslam'a karşı tavrı ve onun Türk yaşamındaki yeri ile ilgili fikirleri modern Türkiye'de dini gelişimin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

"Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri" isimli eserinde fert ve devlet, özel teşebbüs yerine devlet teşebbüsü, federasyon veya tekçi devlet, gibi dünya çapında konuları işlemiştir. Türkiye'de altı okta ifadesini bulan temel prensiplerde onun düşüncelerinin etkisi görülmektedir. Türk milletinin bugünkü durumunda da aynı düşüncenin yansımaları görülmektedir. Onun görüşlerine uygun olarak Türkiye'de din ile devlet birbirinden ayrılmıştır. Fert şahsi ibadetlerinde özgürdür ancak devletin kurumları tamamen dinin dışındadır. Gökalp, toplumda bulunduğu bütün ilahi vasıfları millete aktarır, Tanrı inancı yerine millet inancını koyar. Onun için adeta milliyetçilik bir din olmuştur.

Gökalp, modernleşme yolunda önemli bir adım sayılacak olan Tanzimatın başarısızlığını Türkiye'nin sosyo-ekonomik geriliği ve aydınların yetersizliğine bağlamaktadır. Tanzimatın ana fikirlerine katılmakla birlikte Batılılaşmanın gerçek anlamda yapılması gerektiğini ve Batı medeniyetinin bütün olarak alınması gerektiğini izah etmektedir. Gökalp'in kafasında tasavvufi görüşleri ile akılcılığı arasında tezat vardır. Gençliğinde İslami eğitim ile Batı eğitimini birlikte almıştır ve bu tezat onda buhrana yol açmıştır. Böylelikle o da kendi düşünce sistemini kurmaya çalışmıştır. İslamın yanında Batı tarzı modern hayat düşlemektedir. Ona göre İslamiyet tamamen ahlaki bir dindir ve bu görüşünü desteklemek için yeni şariat kanunları oluşturmaya

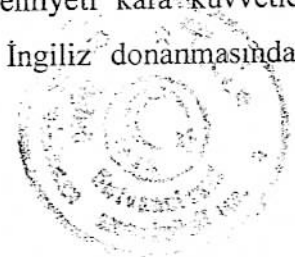
çabalamıştır. Örfün ve dogmanın kendi fikrini destekleyecek tarifini verir ve tümevarım ile istediği düşünsel sonucu elde eder.

Türkiye Cumhuriyeti'nde başlamasını arzu ettiği yeni hayat her alanda yaşanacaktır. Öncelikle Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin ve saltanatın kaldırılması, harf devrimi, hukukun yeniden düzenlenmesi, kadın hakları, eğitim ve yeni devletin temel niteliklerini belirleyen anayasanın hazırlanması başta olmak üzere Atatürk devrimlerinin pek çoğuna fikir öncülüğü etmiştir. Bu devrimlerin en dikkat çekici yanı fikri bazda Batı örnek alındığı halde bunun Türk Milleti'nin zevkine, geleneklerine, hayat tarzına uygun olarak yapılmasıdır. Burada Gökalp'in çok önemli bir rolü bulunmaktadır.

Osman TOLGA

1940'lı yılların sonlarında Pınarbaşı ilçesinde kaymakamlık yapan Osman Tolga Bey'in "Ziya Gökalp'te Milletlerarası Hayat Telakkisi" adlı incelemesinde Ziya Gökalp'in, Türkiye'nin İstiklal Savaşını kazandıktan sonra başka milletlerle kuracağı ilişkiler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Yeni Türkiye'nin siyaset alanındaki hedefi halkçılıktır. Gökalp halkçılığı demokrasinin karşılığı olarak kullanır ve bunun en ileri bir devlet şekli olduğuna inanır. Gökalp, insanların doğarken sosyal bir varlık olmadığını, ancak içinde yaşadıkları toplum ve terbiye aracılığıyla karakterlerinin oluştuğunu belirtmektedir. Demokrasi ülküsünün diğer bir unsuru da emperyalizmin ve bundan doğan savaşların yeryüzünden kalkması, milletlerin birbirlerini sevmesi ve yardımlaşmasıdır.

Gökalp, Birinci Dünya Harbinin ham ve yaban meyvesi olarak gördüğü Milletler Cemiyeti hakkında olumsuz tavır takınmaktadır. Milletler Cemiyeti'nin zamansız kurulduğunu belirterek gerçekten var olabilmesi için gerekli olan şartların milletleri esarete mahkum ettiğini söylemektedir. Bu birliğin kurulabilmesi için bir cihan parlamentosuna, parlamentonun kendi üyeleri arasından seçilecek olan bir kabineye ve uluslar arası bir askeri teşkilata gerek vardır. Milletler Cemiyeti kara kuvvetleri itibariyle o zamanki Fransız ordusundan, deniz kuvvetleri İngiliz donanmasından,

maliyesi de Amerika hazinesinden daha güçlü olmalıdır der. Böyle bir birlik ona göre kıtalar arası ve dinler arası düşmanlık yaratacak ve kıta savaşlarını arttıracaktır. İnsanlığın ve dünyanın mutlu ve samimi birliğinde öncülük edecek insanların Türkler olabileceğini, bu nedenle Türklerin bir an önce hürriyet ve istiklaline kavuşmalarını, teknik ve medeniyet konularında ileri bir seviyeye ulaşmalarını aynı zamanda insanlık ülküsü için faydası görmekte ve özlem duymaktadır.

Gökalp'in milletler arası hayat hakkındaki görüşlerini Osman Tolga şu şekilde irdemiştir: Milletlerarası hayat karşılıklı sevgi ve saygıya dayanır. Bu hayat ihtilaf ve mücadele hayatı değil, bir sulh ve dayanışma hayatıdır. Bu sulh hayatı güçlü devletlerin boyunduruğu altında zayıf olan milletlerin hürriyetten mahrum olarak kalması da değildir. Bütün milletlerin eşitliği esasına dayanır. İnsaniyet, hür milletlerin federasyonundan meydana gelecek uluslar arası bir cemiyete doğru gitmektir(Tolga, 1947:9).

5.1.3. Ziya Gökalp'in Siyasi Fikirleri Üzerine Yazılanlar

Bu başlık altında Ziya Gökalp'in siyasi fikirleri üzerine yazılanlardan araştırma süresi içinde ulaşılabilen iki eser tanıtılmaktadır.

Enver Behnan ŞAPOLYO

Türkiye'de Ziya Gökalp hakkında yapılmış en uzun çalışma bu yazara aittir, fakat eserlerinin daha ziyade Ziya Gökalp'in yazı ve hatıralarından oluşması eleştirilecek önemli bir noktadır. "Fırka Nedir?", "Ziya Gökalp, İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi" adlı eserleri mevcuttur. Enver Behnan Bey'in toplayıp yayınladığı "Fırka Nedir" adlı eserde Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazetelerinde çıkmış makaleleri yer almaktadır. Kitapta siyasi partilerin siyasi ve toplumsal tasnifini yapmış, İngiltere ve Amerika'daki siyasi partilerin teşkilat yapısını örnek vererek göstermiştir. Ayrıca halkı bilinçlendirmek için seçim dönemlerinde oy verirken partilerin programlarına dikkat edilmesi gerektiğini açıkladığı "Reyimi Kimlere Vermeliyim" adlı makalesi de yer almaktadır. Gökalp sürgünden döndükten sonra Diyarbakır'a giderek Küçük Mecmua

isimli bir dergi çıkarmış ve yazılarını burada yayınlamaya başlamıştır. Bu yazılar TBMM hükümetinin başkanı olan Gazi Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiş ve Gökalp'i Ankara'daki Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığına getirmiştir. Daha sonra Diyarbakır'dan milletvekili seçildikten sonra kendisinin engin bilgisi ve düşüncelerinden faydalanmayı düşünmüştür. Şapolyo'nun belirttiğine göre, Gazi, Büyük Millet Meclisi hükümeti yerine Cumhuriyet hükümetini, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yerine de Halk Fırkasını kurmak istemekteydi. Bu nedenle Gökalp'i Çankaya'ya çağırılmış ve muhtemelen fırkalar konusunda bir dizi makale yazmasını istemiştir. Bunun üzerine Gökalp, Halk Fırkasının dokuz prensibinin tasnif, tahlil ve tefsir ettiği bir risaleyi ve Doğru Yol isimli bir eseri yayınlamıştır.

Taha PARLA

“Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm” adlı kitabında öncelikle Tür siyasal sistemini ve siyasi tarihini tahlil ederek Gökalp’in siyaset teorisinin problemleri yönlerini ele almaktadır. Yazara göre 20. yy da egemen olan Türk siyasal düşüncesi korporatisttir. Başta 1982 Anayasası olmak üzere bazı kurumlar da korporatisttir. Yazara göre, Türkiye’de siyaset kurumlarıyla birlikte genellikle dayanışmacı, yer yer de faşist tonları ve dozlarıyla ortada değil de hep sağda olmuştur. Atatürk’ün düşüncesiyle Ziya Gökalp’in düşüncesi arasındaki mesafe çok azdır. Kemalizm Atatürkçülük ise 1960’tan sonra yarı resmi ideoloji, 1980’den sonra ise mutlak resmi ideoloji olmuştur.

Kitap, Gökalp’in düşünce sistemi üzerine yazılmıştır. Genellikle üzerinde durulan konu, Gökalp’in genel sosyal-siyasal felsefesi ve siyaset teorisidir.

5.2.Araştırmacının Varlığından Haberdar Olduğu Ancak İnceleme İmkânı Bulamadığı Çalışmaların Sınıflandırılarak Değerlendirilmesi

Ziya Gökalp hakkında yazılmış sayısız eser mevcuttur. Bunların hepsine ulaşmak mümkün olmadığından inceleme imkânı bulunamayan çalışmalar kısaca tanıtılarak verilmiştir.

5.2.1. Yaşamöyküleri ve Hatıralar

Cavit Orhan TÜTENGİL

“Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi” adlı eserinde Tütengil, Ziya Gökalp’in hayatını ve hayatında yer alan önemli olayları doğumundan ölümüne kadar oluş sırasına göre ve tarihleri ile birlikte vermiştir. Gökalp’in hayatı hakkında kronolojik sıraya göre bilgi veren önemli bir eserdir.

Fuat KÖPRÜLÜ

Fuat Köprülü, Ziya Gökalp’in Edebiyat Fakültesi’ne kazandırdığı ve yetiştirdiği önemli bir isimdir. “Ölümünün XXV. Yıldönümünde: Ziya Gökalp’e Ait Bazı Hatıralar” isimli eserinde Ziya Gökalp ile geçen zamanlarının değerlendirmesini yapan yazar Gökalp ile olan hatıralarını anlatmaktadır. Bu hatıralarda Gökalp’in hırslı, savunduğu konularda kendine güvenen kimliği ile onun geri planda kalmasına neden olan çekingen mizacı üzerinde durulmaktadır.

Ali Nüzhet GÖKSEL

Ziya Gökalp’in damadı, büyük kızı Seniha Hanımın eşi olan Ali Nüzhet Bey’in “Olup Biten Şeyler”, Ziya Gökalp Hayatı ve Eserleri” ve “Ziya Gökalp, Hayatı ve Malta Mektupları” adlı eserleri Gökalp’e ait hatıralar ve sürgündeyken ailesine gönderdiği mektuplardan oluşmaktadır. Fevziye ve Abdullah Tansel’in derlemiş oldukları Ziya Gökalp Külliyyatı’nın içeriği ile aynı olmasından ve daha önce bahsedilmiş olmasından dolayı burada Ali Nüzhet Bey’in eserleri ayrıca değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Şevket BEYSANOĞLU

Şevket Beysanoğlu, Ziya Gökalp’in yazılarının ve makalelerinin toparlanarak yayına hazırlanmasında büyük emeği geçen bir isimdir. Bu şekilde yayına hazırlayarak

sunduğu pek eser mevcuttur. “Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı” adlı eserinde Gökalp’in yazmaya başladığı dönem ve onu yazmaya iten nedenlerle birlikte ilk yazıları derlenmiştir.

Engin GÖKSELOĞLU

Pek çok yerli ve yabancı yazarın hakkında yazdığı gibi Engin Gökseloğlu da, “Ziya Gökalp’in Hayatı” adıyla Gökalp’in bir biyografisini hazırlayarak yayınlamıştır.

5.2.2.Fikirleri Üzerine Yazılanlar

Ziya Gökalp, hem bilimsel bilgisiyle hem de sezgileriyle yöntem olarak doğru yolu bulmuş görünmektedir. İçinde bulunduğu koşulların kendisini zorlamasına rağmen bildiklerinden ödün vermemekte ve toplumu kendi inandığı düşüncelere göre eğitmek gerekliliği duymaktadır.

Ziyaeddin Fahri FINDIKOĞLU

Türk sosyolog Ziyaeddin Fahri’nin eserleri Gökalp’in fikirleri ve öğretileri hakkında bilimsel tarzda yapılmış bir girişimdir. Eserlerinde Gökalp’in Fransız sosyolojisine olan borcu ve özellikle de Türk ailesi ve onun gelişimi ile ilgili sorununu ele almaktadır. Fındıkoğlu’nun “Ziya Gökalp İçin Yazdıklarım ve Söylediklerim” ve Fransızca kaleme alınmış olan “Ziya Gökalp et sa Sociologie” isimli iki eseri mevcuttur.

Hilmi Ziya ÜLKEN

Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken’in Gökalp hakkında kapsamlı ve eleştirel bir sunuş yazısıyla hazırladığı “Ziya Gökalp” monografisi, Ziya Gökalp’in büyük bölümü güncelliğini hâlâ koruyan metinlerinden oluşmaktadır. Ziya Gökalp’in özgün terimleriyle işlediği metinler, günümüzün dilinde yeniden ifade edilmiştir. Gökalp’in kimlik, uygarlık, millet, çağdaşlaşma, idealler, ahlâk, kamu yaran, milli ekonomi ve daha pek çok konudaki metinlerini günümüz dilinde yeniden açıklamaktadır.

Hikmet TANYU

“Ziya Gökalp ve Türk Milliyetçiliği” isimli eseri Ziya Gökalp'in çeşitli dergilerde yayınlanmış Türkçülük hakkındaki makalelerinin, bir araya getirilerek oluşturulduğu kitaptır.

Mehmet KAPLAN

“Ziya Gökalp'ten: Türkçülüğün Esasları” adlı eserde Kaplan, Ziya Gökalp'in Türkçülük ve Türkçülüğün Esasları üzerine yazmış olduğu makaleleri derleyerek yayına sunmuştur.

Ahmet Emin YALMAN

Türkçülüğe, İslam dinine, milli kültüre, gerçek demokrasiye büyük önem veren Gökalp, 1923 yılında Halk Fırkasını “Doğru Yol” üzerine kurmak ve yürütmek amacındadır ancak daha sonraları yanlış yollara gidilerek, Gökalp'in kitapları, fikirleri unutturulmak, hatta çeşitli iftiralarla karalanmak istenmiştir. “Büyük Türk İdealistinin Manevi Huzurunda” adlı eserinde Ahmet Emin Yalman Gökalp'in uğradığı haksızlıkları doğru anlaşılmasına bağlamakta ve mutlaka Gökalp'in doğru bir şekilde tanıtılarak gerçek değerinin bilinmesi gerektiğini belirtmektedir.

Osman TOLGA

Kaymakamlık yaptığı yıllarda “Ziya Gökalp ve İktisadi Fikirleri” isimli makalesini yazan Tolga, Gökalp'in geliştirmek ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulamak istediği ekonomi modelini ele almıştır. Gökalp'in ekonomide devletçilik prensibi ve ülkenin kendi kendine yetebilmesi, kendi mallarını kendisinin üretmesi, kendi uzmanlarını yetiştirmesi, işbölümünün gerekliliği gibi konularda açıkladığı fikirleri yer almaktadır.

Hüseyin Nihat ATSIZ

Türk Ülküsü isimli kitabı 21 makaleden derlenerek oluşturulmuştur. Makalelerde Türk ülküsü ve Türkçülük güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Ülküsü olmayan milletlerin mahvolmasının kaçınılmaz olduğu ve Türk ülküsünün mutlaka yaşatılması gerektiği politik bir dille anlatılmıştır. Sivri dili ve kavgacı üslubuyla dikkat çeken yazar, Ziya Gökalp'in mantık ile yürüttüğü fikirlerini aşırı bir şekilde siyasileştirmektedir. Öyle ki ülkeleri birer vahşi hayvana benzeterek kavganın mutlak olduğunu ve kazanmak için saldırmak gerektiğini savunmaktadır.

Hüseyin Namık ORKUN

Kendisi de ülkücü olan Orkun, "Türkçülüğün Tarihi, Bugünkü Türkçülüğün Esasları" adlı bir makale kaleme almıştır. Bu makalesinde Ziya Gökalp'in yorumundan uzaklaşmadan onun Türkçülüğün esasları olarak belirttiği prensipleri günümüze uyarlamıştır. Gökalp'in prensipleri önemli ölçüde benzerlik taşıyan makalede Gökalp'in düşünsel etkileri açıkça görülmektedir.

5.2.3.Ziya Gökalp İle Dolaylı İlgisi Olan Çalışmalar

Niyazi BERKES

"Türk Düşünüşünde Batı Sorunu" isimli eser Niyazi Berkes'in Yön Gazetesinde yazdığı yazıların toplanıp kitap haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümü Yön gazetesinde 1962-63 yıllarında "200 yıldır Neden Bocalıyoruz" yazı dizisi olarak yayınlanmıştır. Ardından 1964'te kitap olarak yayınlanmıştır. Kitabın ikinci bölümü ise yine Yön gazetesinde "Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal devrimler" başlığıyla yayınlanıp daha sonra kitaplaşmıştır. Bu bölümde birinci bölümde anlatılan toplumsal koşullar üzerinden ideolojik yapı ortaya konmaktadır.

Niyazi Berkes Batı Sorununda o güne kadarki çerçeveyi bir kenara atarak olayı "uydulaşma" kavramıyla açıklamıştır. Batılılaşmada tarihi süreci buna göre

yorumlamış, o güne kadarki demokratikleşme, hürriyet girişimlerini bu yönüyle ele almıştır. Osmanlı'dan günümüze kadarki sömürgeleştirme sürecini Batılılaşma, uygarlaşma değil, uydulaşma dönemleri olarak kavramlaştırmıştır. Niyazi Berkes'in deyişi ile Türkiye ezici bir uygarlıkla karşılaşmış olmanın verdiği derslerle yoğrulmuş çağdaş uygarlığın gerçeklerini ve zorunluluklarını tanımıştır.

6. ZİYA GÖKALP'İN BENİMSENME BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Ziya Gökalp; Türkiye Cumhuriyeti'nin temel yapısını şekillendiren, Türk devlet adamlarına ilham veren bir zihniyetin ürünüdür. Eserleri, Atatürk rejimiyle Jön Türklerin ideolojisi arasında zorunlu bir halka oluşturur. Osmanlılık, İslam'da reform, kapitalizm, liberal demokrasi düşüncelerinden yavaş yavaş uzaklaşarak, altı oka dayanan Kemalizm yolunu açmıştır. Gökalp, pek çok kimse için Türk milliyetçiliğinin manevi babası ve yakın geçmişin önemli fikir adamlarındandır. Bir kesim ise genellikle onun yazılarında veya şiirlerinde kullandığı birkaç cümleyi kendilerine siper yaparak onu hiç hak etmediği şekilde eleştirmekte, hatta aşağılamaktadırlar. Bu kimseler Gökalp'in eserlerini derinlemesine incelemeyen, araştırmadan, onun aslında ne anlatmak istediğini çıkarsama yapmadan bu yola gitmektedirler. Bir kesim de adeta bir Ziya Gökalp hüviyetine bürünmektedirler. Bu kimseler kendilerini onunla bütünleştirerek, onu bir saatin zembereği gibi takip etmekte ve kendi şahsiyetlerine yerleştirmektedirler.

Araştırmanın bu bölümünde Gökalp'i benimsenme bakımından ele alarak onu benimseyenler ve dışlayanlar olarak iki başlık altında ele alınmıştır.

6.1. Ziya Gökalp'i Benimseyenler

Gökalp'i hem sahiplenme hem de suçlamalarına dar anlamda bir milliyetçi-devletçi modernleşme dönemi aydını kimliğine oturtanlar, düşünürü büyük haksızlık yapmaktadırlar. Gökalp, çağını anlamış, hem milli kültüre bağlılığı ve şahsen içinde bulunması, hem de evrensel anlayışı yakından tanıması nedeniyle temel konularda ileri derecede fikirler öne sürmüş ve yazılı düşüncelerini iki yönde ifade etmiştir; Gerçeği görmek ve ortak paydayı bulmak. Onun gerçekleri gördüğü ve herkesin kabul etmesi gereken ortak paydayı bulduğu konusunda kuşku yoktur (Gökalp, 2006:9).

Küçük yaşlardan beri yaşadığı pek çok olay Ziya Gökalp'in sağlam kişiliğinin temellerini oluşturmuştur. Yaşadığı çağın bir özelliği olarak çeşitli fikir karmaşaları yaşanan bir ortamda büyümüş ancak o kendi karakterini ve düşünce sistemini ilk gençlik yıllarında oluşturmaya başlamıştır. Yaşadığı fikir karmaşaları onu gençliğinde

depresyona sokmuş, intihara kadar varan bir süreç yaşatmıştır. Bu şekilde kendi doğrularını büyük zorluklarla kendisi elde ettiği için bunlara hayatı boyunca sınıksız sarılmıştır. Doğru bildiğinden asla vazgeçmeyen, aykırı sözler söylemenin çok zor olduğu bir dönemde sözlerini açıkça söylemekten çekinmeyen bir insan olmuştur. Yaşadığı zamanın siyasal düzenine başkaldırmış, prensipleri ve ideallerinden hiçbir şekilde vazgeçmemiş, en büyük hedefi olan çağdaş medeniyetler düzeyine ulaşmak yolunda yorulmadan çalışmış bir fikir adamıdır. Onun bu özelliklerini takdir etmemek ve hayran kalmamak mümkün değildir.

Fikir hayatında sözlerini söylemekten çekinmeyen ve bildiklerini anlatırken adeta coşarak anlatan bir kimse olmasına rağmen, sıradan yaşamında; arkadaşları tarafından çekingen, suskun, genellikle bir köşede yalnız kalmayı tercih eden, zamanını hep okuyarak yada yazarak geçiren bir kimse olarak tanımlanmaktadır. Özel yaşamında, aile ve arkadaş ortamında hep seviyeli ve mesafeli olmuştur. Düzeysiz şakalar, belden aşağı espriler, birileriyle dalga geçmek ona çok uzak olan davranışlardı. Beyefendi kişiliğini korumuş, seviyeli üslubunu hiç bozmamıştır. Onun bu çok özel kişilik özellikleri, Gökalp'in sevilmesi ve benimsenmesinde önemli bir yer oluşturmaktadır.

Gökalp, Türklerde milliyetçilik bilincinin Araplardan, Rumlardan çok sonra oluştuğunu ve bu gecikmenin Türklere pahalıya mal olduğunu belirtmektedir. 1900'lü yılların başından itibaren Osmanlı Devleti içindeki pek çok milletin kendi bağımsızlığını kazanmak için çaba göstermesi, onlarda millet bilincinin uyanması, devlet ile kültür çatışması içinde olduklarını göstermektedir.

Tıpkı Osmanlı Devletinde yaşandığı gibi bölgede bir veya daha fazla şüurlü millet varsa ve bunlar devlet-kültür uyumunda yer almıyorlarsa ne olacaktır? Gellner'e göre, Yeni sosyal rejimde bu gittikçe daha rahatsız edici bir hal alacaktır. Rahatsızlığın giderilmesi için ya kültürlerini ya da siyasi yapılarını değiştirmek zorunda kalacaklardır (Hamilton,1994:105-108). Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan ve süregelen olaylar aslında millet bilincinin ne kadar önce oluştuğunun bir göstergesidir. O zamanlar "ben Osmanlıyım" diyenler yalnızca Türklereydi. Araplar, Arnavutlar, Kürtler kendi milletlerini tanımakta olup bu ayrımın farkındaydılar. Fırsatını bulduklarında da ilk

yaptıkları rahatsızlıklarını dile getirmek oldu. Yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan milletlerin kültürleri değiştirilemezdi bu nedenle devletin siyasi yapısı köklü değişikliklere uğramak zorundaydı.

Osmanlı Devleti içindeki millet ayrımını ve milliyetçilik düşüncesinin gelişimini çok yakından takip eden ve bu ayrımın farkına varan Gökalp'in yaptığı ilk iş Türkleri bu konuda uyarmak ve uyandırmak olmuştur. Bir milletin fertleri arasında millet bilinci ve milli birlik olması halinde kamu mekanizmaları daha rahat işleyecektir. Daha hızlı ve kolay bir şekilde kamuoyu sağlanabilecektir. Bu konuda John Mill şunları söylemektedir; Birden fazla milletin barındığı bir ülkede hür müesseseleri yaşatmak hemen hemen imkansızdır. Aralarında dayanışma bulunmayan insanlar, özellikle de farklı dillerde okuyor ve konuşuyorsa, işleyen temsil mekanizmaları için gerekli kamuoyu birliği sağlanamaz. David Miller ise bu konu ile ilgili olarak şöyle söylemektedir; Sosyal adalet politikalarında başarılı demokratik devletler, birleştirici bir kimliğe sahiptir... bundan ötürü, sosyalistler millet devletine, klasik liberallerden daha sıkı sarılmalıdır (Mill, 1993:205-208).

Millet bilinci ve milli birlik düşüncesi Ziya Gökalp gibi pek çok düşünürün üzerinde önemle durduğu konu haline gelmiştir. O hayatı boyunca hep demokrasinin altını çizmiş ve demokrasinin hayatın bütün alanlarında ve bütün fertlerin arasında yaşatılması gerektiğini savunmuştur. Gökalp'i benimseyenler onun en çok bu yönünü takdir etmektedirler. Onun Milliyetçilik prensibine olan katkıları, eşitlik-demokrasi hakkındaki fikirleri, İstiklal Savaşı'nda verdiği fikri mücadele ve milli birlik düşüncesi Gökalp'in etrafında onu benimseyenlerden oluşan kalın bir halka oluşturmuştur. Gökalp'in fikirleri ile Atatürk'ün fikirleri arasındaki birlik, Atatürk'e duyulan sevgi ve hayranlığın da Ziya Gökalp'e yansımaya araç olmuştur.

Ziya Gökalp, millî dayanışmanın güçlü olmasına önem vermekte, bunun temeli olarak da vatanî ahlâkın yüksek olmasını şart saymaktadır. Gökalp'e göre vatan, üstünde oturduğumuz toprak demek değildir. Vatan, "millî kültür"dür; toprak ise, onun zarfıdır. O hâlde, millî dayanışmayı kuvvetlendirmek için, her şeyden önce vatanî ahlâkı yükseltmek gerekir (Gökalp, 1986:98-99). Atatürk, millî birliğin, o güne kadar

sağlanan başarılarında önemli bir paya sahip olduğunu, 10. Yıl Nutku'nda "Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürütmesine borçluyuz" sözleriyle belirtmiştir (Erendil, 1990:121-161). Ziya Gökalp'in milli birlik düşüncesiyle aynı doğrultuda olarak Rustow şunları söylemektedir: "...demokrasi, arka plandaki bir tek şartla başlar: Millî birlik... Millî birlik, demokrasileşmenin diğer bütün evrelerinden önce gelmelidir (Rustow, 1970:350). Görüldüğü gibi Ziya Gökalp'in milli birlik düşüncesi başta Atatürk olmak üzere yerli ve yabancı pek çok aydının ilgisini ve beğenisini toplamıştır.

Gökalp'i benimseyen diğer bir kesim onun Turancılık hayaline kapılanlardan oluşmaktadır. Turancılık fikri dünyadaki bütün Türk milletlerinin tek bir bayrak altında toplanmasını öngören bir ütopyadan ibarettir. Gökalp'in Türkçülük ve Türk ülküsü hakkındaki görüşleri, Turancılık fikri ülkemizde en fazla ülkücü kesim tarafından benimsenmiştir. Ülkücü gençler bazen aşırıya kaçsalar ve Gökalp öğretisinden uzaklaşırsalar da, Ziya Gökalp'i bir üstat ve Turancılık düşüncesini gerçekleştirmek için bir önder olarak görmekte dirler.

Ziya Gökalp'in öncülerinden olduğu diğer bir akım milli edebiyat ve dilde sadeleşme akımlarıdır. Gökalp'in Ali Canip ve Ömer Seyfettin ile birlikte çıkardığı Genç Kalemler Dergisinde yayınlanan "Yeni Lisan" makaleleri milli edebiyatın ilkelerini ortaya koymuş ve milli edebiyat akımının şekillenmesine neden olmuştur. Gökalp Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığı'na atandığında ilk iş olarak klasik eserlerin çevrisinin yapılması için çalışmalara başlamıştır. Daha sonra liselerde okutulacak olan ders kitaplarının düzenlenmesi için ve yabancılara yazdığı tarih kitapları iftiralarla dolu olduğundan Türkler tarafından yazılmış tarih kitaplarının okutulması için çalışmalara başlamıştır. Halkın anlayacağı dilde yazmak, Türkçe'yi yabancı kelimelerin istilasından kurtarmak çabaları Ziya Gökalp'in çağdaşları ve sonraki nesiller tarafından benimsenen en önemli hizmetlerinden biridir.

Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı eserinde ele aldığı konular, ona karşı olan takdir ve beğenilerin artmasına neden olmuştur. Dilde Türkçülükten sonra, dinde Türkçülük, ahlakta, hukukta Türkçülük, iktisatta, siyasette ve felsefede Türkçülük

üzerine olan fikirleri kendi çevresi ve Atatürk tarafından benimsenerek uygulamaya geçirilmiştir. Ezanın, hutbe ve duaların Türkçe okunması, milli müzelerin, milli bankaların kurulması, milli iktisat programına sahip olunması gibi önerileri ölümünden sonra çok geçmeden uygulanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluşunda esas olan Laiklik, Devletçilik, Halkçılık, Milliyetçilik prensipleri Ziya Gökalp'in fikirleriyle ilk tohumlarını attığı ve daha sonra Atatürk'ün şekillendirerek uyguladığı ilkelere dir. Bunların hayata geçirilmesi, anayasa ve yasalarda yerini bulması zaman almamıştır. Bu ilkelere, Gökalp'in gösterdiği çağdaş medeniyetler seviyesine yükselme yolunda cumhuriyetimizin temel dayanaklarıdır. Bugün de bu ilkelere sıkı sıkıya bağlı olan ve bunları koruyacak olan Türk halkıdır. Cumhuriyet'in temel ilkelere olan bu bağlılık, Ziya Gökalp'in fikirlerinin ne kadar büyük bir halk kitlesi tarafından ve ne derece benimsendiğinin en önemli göstergesidir.

6.2. Ziya Gökalp'i Dışlayanlar

Büyük düşünürlerin takipçileri çok olduğu gibi acımasızca eleştirenleri ve dışlayanları da çok fazla olur. Gökalp için de aynı durum söz konusudur. Bu kadar çok konuda söz söylemiş, eser ortaya koymuş bir aydın olarak onu benimseyenler olduğu kadar dışlayanlar da hayli fazladır. Onu tamamen dışlayanlar olduğu gibi çok ağır biçimde eleştirmelerine rağmen hakkını vererek çağdaş aydın kimliğine oturtanlar da bulunmaktadır. Sadece bu durum bile Gökalp'in önemini ortaya koymaya yetmektedir.

Bugün, üniter devletin en ciddi düşmanları etnik ırkçılık ve uluslararası ümmetçiliktir. Bu iki tehdit, bazı Batıların kendi millî çıkarları için düzenledikleri siyasî planlara da bazen yardımcı olmakta ve onlar tarafından kullanılmaktadır.

Günümüzde Gökalp'i ırkçı diye suçlayanlar vardır. O, bütün milletleri dost olarak görmekte ve iş birliği yapmalarını istemektedir. Bu görüşleri ile daha sonraki bazı milliyetçilerden ayrılan Gökalp, milletler arasındaki ilmi, iktisadi, medeni dayanışma ve değişmelerin bulunduğunu; aslında tabiat olarak milletlerin birbirine düşman değil dost olduklarını belirtmiştir. Ona göre milletleri birbirine düşman yapanlar tutucu papazlarla

emperyalist ve kapitalistlerdir. Bunlar ortadan çekilirse milletler birbirlerini kardeş gibi seveceklerdir. İnsanlar arasındaki eşitsizliklerin sonradan oluşturulduğunu belirten Gökalp, insanlar arasındaki ilişkileri eşitlikçi bir tabana yerleştirmek istemektedir. Gökalp'a göre halkçılığın en önemli görevi bu yapay eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Hiç kimse dünyaya esir veya serf olarak gelmemiştir. Yapay eşitsizlikleri ortadan kaldıracak olan halkçılık, tabii eşitsizlikleri de eğitimle azaltabilir.

Gökalp'ten sonra milli hayatımızın dinamikleri değişmiş, tarih, toplum, kültür-medeniyet, din ve siyasal sistemlere ilişkin bakış açıları da ister istemez farklılaşmaya başlamıştır. Bu bakımdan 1960'larda, fikir bakımından öncü sınıflarımız tamamen değişmiştir. Necip Fazıl, Peyami Sefa, Niyazi Berkes, Pertev Naili, Remzi Oğuz Arık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan, Ali Fuat Başgil, Hilmi Ziya, Ziyaettin Fahri, Nurettin Topçu, Osman Turan ve Mustafa Şekip Tunç gibi nice kalemler, ister istemez Ziya Gökalp yorumundan bir hayli uzaklaşmışlardır (Turinay,2007).

Gökalp'i çeşitli konularda eleştiren yazarlar ve düşünürler bulunmaktadır. Bu eleştiriler; onun düşünce sistemi üzerine, düşüncelerini sunma biçimine veya fikirlerine yönelik olabilmektedir. Onun düşünce sistemini eleştirenler, Durkheim'in 'kötü bir kopyası olduğunu, onu taklit ettiğini ve onun fikirlerini Türk toplumuna uyarladığını iddia etmektedirler. Bunların başında Uriel Heyd gibi yabancı yazarlar gelmektedir. Bu yazarlara göre Gökalp, bilginin nesnel olduğunu söylese de kendisi taraflı davranmıştır, fikirlerinde oldukça titizdir ve onları 'kurallar' gibi sunmaya çalışmıştır.

Fikirleri hakkında yapılan yergiler ise genellikle 'din kavramı' ve 'milliyetçilik bilinci' hakkındaki açıklamaları üzerinedir. Örneğin Hilmi Ziya Ülken Gökalp'i, dini kuralları İslamiyet'e değil Durkheim sosyolojisine dayandığı için "Avrupalı elbisesi giymiş bir müftünün köhne zihniyeti"ne benzetir. Gökalp, dinde birtakım yenilikler yapılmasını istemiştir. Din hukuku (fıkıh) konusunda çağın gereklerine göre yenilik gerekmektedir. Ölümünden sonra onun fikirlerini benimseyenler tarafından Türkiye'de uygulanmış olmakla birlikte bu konudaki görüşleri hiçbir Arap düşünürü tarafından kabul görmemiştir.

Milliyetçilik konusunda Gökalp, fikirlerini oldukça açık bir şekilde dile getirmiştir. Gökalp görüşlerinin çoğunu Fransız felsefesinden ve sosyolojisinden almaktadır ancak, onun milliyetçiliğini Alman milliyetçiliğine benzetenler de az değildir. Alman milliyetçiliğinde millet her şeyden önce kültürel ve ırka dayalı bir unsurdur. Milletın ruhunu halkın içinde, halkın dilinde ve diğer kültürel öğelerinde bulmaya çalışır. Gökalp'in milliyetçiliği de bu anlamda benzeşmektedir. Ancak bu suçlamaların aksine Gökalp'in milliyetçilik kavramı Alman milliyetçiliğinin çok dışındadır. Irka dayanmaz. Gökalp'e göre kendisini Türk hisseden ve Türk istikbali için çalışan herkes Türk'tür. Dünyadaki bütün milletler kardeştir ve dolayısıyla birbirlerine üstünlükleri yoktur.

Bir kesim aydınlar Gökalp'in aşağı sınıfların kaderi üzerine kafa yormamasını eleştirirler. Türk köylüsünün ve işçisinin sıkıntlarına ilgi göstermemesi onu Mehmet Akif ve Mehmet Emin gibi duygusal yazarlardan ayırmaktadır. Gökalp'in milliyetçilik düşüncesi ona göre her türlü sınıf çatışmasını önleyecek ve dayanışmayı sağlayacaktır. Son yazılarında devleti, millete hizmet eden değil, milletin lideri ve öğreticisi olarak düşünmeye başlamıştır. Gökalp'e göre ekonomik hayatta önemli olanlar sadece sanayiciler, tüccarlar, zanaatkarlar ve meslek sahipleridir. Bu nedenle onu burjuva islahatçısı olarak nitelendirenler de az değildir. Buna göre Gökalp, ülkede kuvvetli bir orta sınıf yaratmak istemektedir. Bunun için feodal ve aristokratları ortadan kaldırmak istemektedir çünkü ülkenin gelişmesi için sanayiye ihtiyaç vardır. Köylüler ve üretimle hiç ilgisi olmayan memurlar ülkeyi geliştirmeyeceklerdir.

Bazı yazarlar ise Gökalp'i, yeterince bilgi sahibi olmadan ve hiçbir hazırlığı olmadan pek çok konuda yazması konusunda eleştirirler. Onlara göre Gökalp, Batılı anlamda tarihçi olmaktan uzaktır çünkü ona göre tarih sosyolojinin yardımcısıdır. Kısacası o sosyolojik görüşlerini açıklamak için tarihteki olaylardan faydalanmıştır. Buna rağmen Türk tarihi konusunda sayısız eser ortaya çıkarmıştır. Milli tarihe özel bir önem vermektedir. Ona göre tarih tekrar eder, bu nedenle ülkenin parlak istikbali için milli tarihin öğrenilmesi gerekir. Ölümünden sonra ülkemizde üniversitelerde Türkoloji bölümlerinin açılmasında Gökalp çok etkili olmuştur.

Gökalp, bir çağın temsilcisidir. Aleyhinde söz söyleyenler onun yaşadığı zamanı göz önünde bulundurarak daha vicdanlı olmalı ve eleştirilerini bilimsel verilere dayandırmalıdır. Eleştirilerin bir kısmı haklı nedenlere dayansa bile bu durum Ziya Gökalp'in yaptıklarının önemini küçültemez ve onun değerini düşüremez..

7. ZİYA GÖKALP'İN UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Ziya Gökalp, kendi kendisini yetiştirmiş ve pek çok alanda çevresini aydınlatmış Türk tarihinin önde gelen fikir adamlarındandır. Çok okuması, araştırmaya meraklı oluşu, çok çalışması ve azmi kısıcık hayatına rağmen onu son yüzyılın en etkili isimlerinden biri yapmıştır. İçinde yaşadığı düşünce karmaşası, ruhi bunalımlar, sosyal sorumluluk hissi onu çağdaşlaşma ve ilerleme açısından bir şeyler yapmaya adım adım yaklaştıran unsurlar olmuştur. Öğrenmeye hevesli bir gencin azmiyle çalışmış, bildiklerini korkmadan, çekinmeden, türlü sıkıntıları göze alarak yazmıştır. Belki de kaderin bir cilvesi olarak yapacak çok şeyi olduğu için ilk gençlik yıllarındaki ölme isteği gerçekleşmemiş, içinde kopan fırtınalar olumlu netice vererek; onu hayatı boyu vatani için çalışan bir kimse yapmıştır.

İstanbul Üniversitesi'nde ilk sosyoloji kürsüsünü kurması ve ülkenin ilk sosyoloji profesörü olması nedeniyle Gökalp'in bilim adamı kimliği önde gelmektedir. Onun bilim adamı kimliğini pek fazla insan bilmemektedir. Türk milletinin sosyolojisi, Türk ailesi, eski Türklerin gelenekleri ve Türk kültürü konularında pek çok araştırması mevcuttur. Genellikle Türkçü kimliği ön plandadır. Bu durum gerek onu kendi tekellerine alan insanların bilerek veya bilmeyerek düştükleri hata yüzünden gerekse de onu yanlış tanıyan ve tanıtan insanlar yüzünden meydana gelmiştir. Türkçülük yanlış anlaşılmaya, saptırılmaya elverişli bir konu olması bakımından Ziya Gökalp'i tek yönlü olarak, çoğu zaman yanlış tanıtmıştır. Gökalp, düşünce sisteminde Durkheim'in görüşlerinden ve felsefesinden etkilenmiştir. Fikir adamı olarak felsefe onun düşüncesinin temel taşıdır. Tümevarım tekniğini kullanarak olaylar arasında ilişki kurar ve varmak istediği fikre ulaşır.

Onun pek bilinmeyen bir özelliği daha vardır ki politikayı TBMM'nde devam ettirmesi, iki dönem milletvekilliği yapmasıdır. Araştırmada Gökalp'in bilim adamlığı ve politikacılığı üzerinde durularak, bu alanda verdiği eserler ve yapmış olduğu hizmetler belirtilerek izah edilmeye çalışılmıştır.

7.1. Ziya Gökalp'in Bilim Adamlığı

Gökalp, hayatı boyunca hapis ve sürgün hayatında daha fazla olmak üzere sürekli okumuş, araştırmış ve yazmıştır. Hiçbir zaman maddi hevesler peşinde koşmamış, en sıkıntılı zamanlarında bile parasını öğrenmeye, öğretmeye, yazmaya sarfeden bir eğitim gönüllüsü olmuştur. Türkiye'de ilk sosyoloji kürsüsünü kuran ve ülkeyi sosyoloji ile ilk tanıştıran kişidir. Onun bu kimliğini oluşturan bir nedenler silsilesi mevcuttur. Bunların başında ülkenin en sıkıntılı döneminde yaşamış olması gelir. Yaşadığı dönem baskı rejiminin ihtilal ve meşrutiyete karşı direndiği, karmaşık siyasal ve sosyal olayların gerçekleştiği, insanların bir taraftan baskı rejimiyle, diğer taraftan savaşın zor şartlarına dayanmaya ve bunlarla baş etmeye çalıştıkları bir dönemdir. Osmanlı aydınlarının bu kötü gidişe çare aramadığı, çeşitli fikir akımlarının çalkantı içinde olduğu ve çarpıştığı bir dönemdir. Gökalp, doğal olarak bu karmaşık ortamdan etkilenmiş, kendisini yetiştirmeye, daha çok şey öğrenmeye çabalamıştır.

Ziya Gökalp, çok küçük yaşlarda doğu ve batı uygarlığı ile tanışmıştır. Onun yetiştiği dönemde felsefe ve bilimin yanında Tanzimat ile başlayan Batı'nın pozitif bilim akımı da görülmekteydi. Gökalp yetiştiği ortam içinde hem doğuyu hem de batıyı yeterince özümsemiştir. Özellikle sosyoloji alanında batıdan getirdiği düşünce ve yöntem önemlidir. Türk toplumunun bilimsel bir açıdan incelenmesi, bulguların tarihin gelişimi içinde değerlendirilmesi, geleceğe yönelik sonuçlara varmak şeklindeki çabaları büyük önem taşımaktadır.

Sosyolojinin, bir bilim haline gelişi Durkheim ile birlikte başlamıştır. Durkheim'in öğretileri İstanbul Üniversitesi'ne Ziya Gökalp aracılığıyla girmiştir. Gökalp Darülfünunda Fransız sosyolojisini takip etmiştir. Birçok filozofun fikirlerini incelemekle birlikte, Durkheim'in sosyolojik esaslarını, usul ve kaidelerini bu bilgilerle harmanlayarak Türk düşünce tarihine yeni konular ve yeni açılımlar getirmiştir (Şapolyo,1943:118). Gökalp, Durkheim'in yolundan giderek, ilkel bir toplumda kişiliğin çok az geliştiği fikrine varmıştır. İş bölümünün gelişmesiyle toplum daha ayrılmış olur, birey bir sosyal gruba ait olur ve farklı bilinçler elde eder. Gökalp, yapısı itibarıyla Durkheim'in "toplum gerici bir sınıfın fikirlerinin ve duygularının

yönetiminde değil de, halkın fikirlerinin ve duygularının kendi gerçek anlamında anlaşılması şartıyla, toplumun birey karşısında üstünlüğü” prensibini içtenlikle benimseyen bir toplumbilimcidir. Gökalp, bireyseliğin idealler yoksunluğunu gösterdiğini ve kuşkuculuğa, ahlaki dengesizliğe, hayal kırıklığı ve ümitsizlik duygularına sebep olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bireyciliğin bir toplumdaki hakimiyeti, toplumun çöküşünün bir işaretidir (Yönter, 2005).

Ziya Gökalp, kültür ilişkilerinin yarattığı toplumsal süreçleri incelemek istemiş ve belirli bir ulusun yaşantısında bilimin bu iş de ne dereceye kadar rehber olabileceğini göstermeğe çalışmıştır. Ziya Gökalp, kendi amacı için eski Türk toplumuna, Durkheim ise ilkel toplumlara başvurmuştur. Gökalp’in sosyolojisinin eksenini ulus ve terakki konusu; Durkheim’in sosyolojisinin eksenini ahlak ve düzen konusu olmuştur. Gökalp, milli vicdanın gelişim yönünü sosyoloji metoduyla yapılan incelemelerden ve karşılaştırmalı sosyolojinin ortaya koyduğu gerçeklerden öğrenebiliriz demektedir (Ergun, 1973: 160).

Batıda üretilen bilimin terminolojisi bize yabancı gelmekte, fikir bazında karmaşalara ve tartışmalara neden olmaktadır. Gökalp, her şeyden önce bu karmaşayı çözümlenmek ve açık seçik düşünerek sağlam sonuçlara varmak amacıyla büyük çaba harcamıştır. Bu nedenle, batıda ortaya çıkan birçok kavrama karşılık olarak bulduğu Türkçe terimler dilimize yerleşmiştir.

Gökalp’in en fazla üzerinde durduğu konulardan biri, kültür ve medeniyet ayrımıdır. Gerek kültür, gerekse uygarlık, belli maddi ve manevi değerlerden oluşur. Bu değerler arasında da çok yoğun bir etkileşim vardır. Bir toplumun değerlerinin toplamı o toplumun kültürünü ya da uygarlığını oluşturur. Kongar’a göre, bir toplum bir başka toplumdan yalnızca din ya da yalnızca teknik alamaz. Etkileşim, günlük yaşamın tüm alanlarını kapsar. Yeni toplumlarla etkileşime giren toplumların, toplumsal dengesi bozulacak, istenilen seviyede tutulamayacaktır. Gökalp’in batı uygarlığının bilimini, tekniğini, aklını alıp, kültürünü almayarak, yerine ulusal kültürün özgün öğelerini getirme önerisi mümkün değildir. Tüm yaşam alanlarında etkileşimin gerçekleştirilmesi ve böylece yeni kültürlerin ortaya çıkması son derece olağandır

(Kongar, 1996: 65-66). Türk halkının inanışları, inançları, kültürü, toplumsal gerçekler temeldir onun için. Bunun sonucu olarak ulusallık Ziya Gökalp'in birinci dayanağıdır. Ona göre, tarih, ekonomi ve hukuk toplumbilimden soyutlanamaz.

Bütün yazılarının özünde dört ana düşüncenin yattığı görülmektedir; ulusal tarihimizin başlangıcını ortaya çıkarmak; tarihimizin tarih yöntemlerine göre yazılmasını sağlamak; Türk uygarlık tarihini yazmak; tarih ile toplumbilim arasındaki bağı gözden uzak tutmamak. Gökalp, milliyetçiliği açıklarken, Türk tarihinden, sosyolojisinden ve folklorundan faydalanır. Tarihin milli terbiyede büyük rol üstlendiğine inanmakla beraber geçmişe bağlılığı ve ırkçılığı reddeder. Ona göre tarih, sosyolojik ve objektif bir metotla incelenmelidir. Milli tarihimiz yazılırken Kayı boyundan değil, Orta Asya'daki ilk imparatorluklardan işe başlanmalıdır. Farklı konularda görüşlerini belirtirken, daima milli terbiyenin gerçekleşmesini göz önünde tuttuğu görülmektedir (Göksel, 1952: 10-14).

Gökalp'in çok önemseydiği ve ülkemizde önem kazanmasına katkıda bulunduğu iki konu da budunbilim (etnoloji) ile folklorudur. Ayrıca Türk mitolojisi ve Türklüğün doğuşu üzerinde ilk duran da Gökalp'tir.

7.2. Ziya Gökalp'in Politikacılığı

Cumhuriyet'in temel felsefesini ortaya koyduktan sonra onu yalnız bırakarak bir köşeye çekilmek doğru olmazdı. O da öyle yapmadı. TBMM'nde iki dönem milletvekili olarak görev yapmıştır. Her iki dönem de çok kısa sürmesine rağmen gerek doğum yeri olan Diyarbakır'a gerekse bütün memleketeye önemli hizmetlerde bulunmuştur. Lozan Anlaşmasından sonra yapılan Büyük Millet Meclisi ikinci dönem seçimlerinde tekrar Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarını Halk Partisi içinde ve Atatürk'ün yanında yapmıştır.

Ziya Gökalp 1920 ve 1924 yıllarında milletvekili olduğu dönemde Doğru Yol, Hakimiyet-i Milliye ve Umdelerin Tasnifi adlı kitabını yazmıştır. Partinin yayın organı olan Hakimiyet-i Milliye gazetesinde siyasi partiler üzerine çeşitli yazıları çıkmıştır.

İkinci meclisin görevi, daha çok Anayasayı yapmakla ilgilidir. Ziya Gökalp, fikir hürriyetine dönük çalışmalarıyla özellikle de laikliğe giden yolda yapılması gerekenlerle ilgili önemli kararlar alınmasını sağlamıştır. Anayasa Encümeninde çalıştığı sırada, halkçılık, milliyetçilik, lâiklik ve garpçılık prensiplerini devlet siyasetine, kanunlarına ve sosyal hayatına mal etmiştir (Karpaz, 1996:62).

İttihat ve Terakki'de 1913'ten sonra görülen fikir ve yenileşme hareketleri yeni bir siyasetin temellerini atmıştır. Jön Türklerin yaptığı küçük ama önemli yenilikler yeni bir yolun açılmasını sağlamıştır

İttihat ve Terakkinin üyesi olarak Gökalp, sosyal, hukuk ve kültür konularıyla uğraşmış; Türk lonca tarihini, derviş tarikatlarının gelişmesini ve azınlıklar konusunu incelemiştir. Kütüphanelerin, İstanbul Üniversitesinin ve medreselerin ıslahında aktif rol oynamıştır. 1917'de Fırkanın Kongresine medreselerin kapanması ve Şeyhülislam kurumunun kaldırılmasını teklif eden bir muhtıra sunmuştur. Vakıflar kurumunda ve aile hukukunda köklü değişiklikler yapılmasını istemiştir. Bu tekliflerin çoğu Birinci Dünya Savaşında hükümet tarafından yürürlüğe koyulmuştur. Medresede sosyoloji hocalığı yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesine profesör olarak atanmıştır. Böylece genç nesil üzerindeki nüfuzu daha da artmıştır. Bu arada İktisat Profesörü Yusuf Kemal ile birlikte İktisat Derneğini kurmuşlar, iktisat dersleri ve sosyal konularda dersler vermiştir (Heyd, 1980:28).

Ziya Gökalp tarafından sistemleştirilen Türk milliyetçiliği, milli kültürü esas almakla, devletten önce milletin var olduğu ilkesini kabul etmiştir. Cumhuriyet'le birlikte gelişen yeni milliyetçilik ise, devletin milleti belirlemesi ilkesini esas almıştır ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından yaratılan Türk milleti görüşü de buna dayanmaktadır. Halifeliğin kaldırılması ile, Türkiye Cumhuriyeti devleti, Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak olarak ifade ettiği yaklaşımdan biri olan İslamlaşmayı tamamen dışlamış, kültür politikalarına Milliyetçilik ve Batıcılık ilkeleri egemen olmuştur (Güngör,1987;101-102). Gökalp'in meşhur üçlemesi "Laikleşmek, Batılılaşmak, Türkleşmek" olarak değişmiştir. Burada Gökalp'in din kavramının dışlandığı görülmektedir.

Gökalp, veteriner okuluna girdiği yıllardan beri İttihat-Terakki üyeliğinden başlayarak politika ile içli dışlı olan hatta bizzat kendisi önemli politikalar üreten bir kimsedir. Buna rağmen kendisinin siyasi çalışmaları ve Türk siyasetine verdiği hizmetler hakkında detaylı bilgilere ulaşılamamaktadır. Örneğin çok kısa olsa bile onun iki dönem milletvekilliği yaptığı, Anayasa Komisyonu başkanı olduğu ve burada önemli hizmetlerde bulunduğu bilinmektedir. Ancak TBMM arşivlerinde bu çalışmalara rastlanmamakta hatta Ziya Gökalp hakkında onu diğer vekillerden ayıracı önemli hiçbir bilgi yer almamaktadır. Vatanını bu kadar seven ve ona ömrünü adanmış olan, bu anlamda Türk siyasetinde mihenk taşı olan Gökalp'e ne derece değer verildiği açıkça görülmektedir. Onun dergi sayfalarında kalmış, basılmamış ve kaybolmuş eserleri olduğu bilinmektedir. Bu yazıların devlet kurumları tarafından toplanması ve yayına sunulması, TBMM internet sitesinde, arşivlerinde Ziya Gökalp'in siyasi çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi gerekmektedir. Örneğin o yıllardaki TBMM tutanakları incelendiğinde Gökalp hakkında neredeyse hiçbir veriye rastlanmamaktadır. Oysa ki çeşitli kaynaklarda onun TBMM'nde hararetli konuşmalar yaptığı yer almaktadır. Bütün bunlara rağmen onun ülkesine olan hizmetleri inkar edilemez.

7.3. Şiir ve Ziya Gökalp

Gökalp'in yazar kimliği aşıkârdır. Ancak şiirlerinin olması onu şair yapmaz. Kendisine sorulduğunda hem filozof hem şairdir ancak şiirleri şekil olarak incelendiğinde büyük bir şair olduğu söylenemez. Düşünceleri açık seçik ifade etmekte usta olmasına rağmen şiirlerinde şekil estetiği ve dil güzelliği yoktur. O şiirlerini sanat kaygısı taşıyarak yazmamıştır zaten. Ünlü manzumesi "Turan"ın bile çağdaşlarınca beğenilmediği anlaşılmaktadır.

Bütün şiirlerini Yeni Hayat, Kızılelma, Altun Işık adlı şiir kitaplarında toplamıştır. Yazmış olduğu şiirler belli bir mesaj içermektedir. İstiklal Savaşı yıllarında halkı birlik olmaya çağırarak, onları bilinçlendirmek amacıyla izlediği yöntemlerden biridir şiir. Bazen de çocuklara belli gelenekleri öğretmek, eğitim ve terbiye vermek maksatlıdır. Şiirlerinde işlediği konular genellikle vatan ve millet aşkı, Türk Milleti'nin yüceliğidir. Şöyle ki;

Hiçbirimiz kaçmayız,
Beyaz bayrak açmayız..
Oktan başka armağan
Düşmanlara saçmayız..

Hep büründük kefene
Vatan ait sevene
Esir yaşamaktansa
Gömülelim çemene!

Gökalp'in temelini Keloğlan gibi halk hikayelerinden alan ve Türk destanlarına dayanan manzumeleri de mevcuttur. Bunları da dörtlükler halinde ancak hikaye tarzında yazmıştır. Öneğin Tepegöz hikayesini Oğuz Kağan destanıyla şöyle birleştirmiştir (Filizok;1991:115);

.....
Kayı Beyi aldı bağına bastı,
Çıkardı yayı boynuna astı
Dedi,"Sen Kayı'sın, Oğuz'sun, Türksün,
Senden dostlar değil, düşmanlar ürksün!

.....
Dedi,"Oğlum senin ataların Kayı
Oğuz Han'dan almış bu Altun yayı...
İlk hanlık çıkmıştı Kayı boyundan
Son hanlık gelecek onun soyundan...

Gökalp, çocuklara belli dersler vermek, onları terbiye etmek, eğitmek amacıyla şiir, masal ve tekerlemeleri bir araç olarak görmektedir. Ona göre çocuklara en kolay ve etkili yoldan ulaşma metodu şiirdir. Mektuplarından birinde küçük kızı Türkan'ın aile içindeki eğitim ve diğer aile fertleriyle iletişimi konusunda söyledikleri çocuk ve edebiyat ilişkisini nasıl değerlendirdiğini gösterir: "Çocuğu şımartmak iyi değildir. Korkutmak hiç caiz değildir. Türkan gibi çocuklar tatlı dille yola gelir. Ona vermek istediğiniz dersleri, masallarla anlatabilirsiniz. O, küçük zekasıyla annesine teselli

verebiliyor; o halde, masallarla vereceğiniz dersleri anlayabilir” (Tansel, 1989b:180). Ayrıca kendi çocukluğundan örnekler vererek çocukluğunda kendi ruhunu edebî eserlerle doyurduğunu ve zihnini edebî eserlerle genişlettiğini belirtmektedir. Edebî eserlerin çocuk üzerindeki olumlu tesirini anlatırken kendi kızlarına da birbirlerine masallar anlatmalarını, yüksek sesle şiirler okumalarını tavsiye etmektedir.

Türkçe'nin güzelliğini anlatmak için yazdığı şiirler de mevcuttur. Eski kökler yerine yeni Türkçe kelimeler kullanmayı, bununla beraber halka mal olmuş kelimeleri eski Türkçe olsa bile yerine yenisi konulamadığı müddetçe kullanmanın gerekliliğini anlatır. Dilde açık ve anlaşılır olmanın yanında sadelikten yanadır. Lisan adlı şiirinde söylediği gibi (<http://türkçeyaşam.blogcu.com/3817931>);

Güzel dil Türkçe bize,
Başka dil gece bize.
İstanbul konuşması
En sâf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Ma'nâsı anlaşılan
Lûgate atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş, Türkçedir;
Eski köke tapmayız.

.....

Yeni sözler gerekse,
Bunda da uy herkese,
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

Gökalp Türk folklorüne büyük önem vermiştir. Türk halkı içinde hala yaşayan peri masalarından, türkülere, ata sözlerinden dini inançlara tüm folklorü ortaya çıkarmak, yaşatmak amacıyla araştırmalar yapmış ve bunlara “halkıyat” demiştir. Öğrencilerini bu konuda araştırmalar yapmaya teşvik ederek bütün Türk masal ve efsanelerini toplamıştır.

7.4. Eş ve Baba Olarak Ziya Gökalp

Ziya Gökalp'in aile yaşantısı hakkında en özel bilgi sürgünde bulunduğu zaman içinde ailesiyle olan yazışmalarından alınmaktadır. Yazmış olduğu mektuplar onun ailesiyle olan ilişkisini açıkça ortaya sermektedir.

Gökalp, Limni ve Malta'da sürgünde bulunduğu yaklaşık iki yıllık süre içinde ailesine toplam 533 adet mektup ve kart göndermiştir. Haftada iki kez olan mektuplaşma günlerinde eşi Vecihe Hanım'a ve en küçüğü iki yaşlarında olan üç kızına ayrı ayrı mektup yazmakta ve onlardan ayrı ayrı mektuplar istemektedir. En küçük kızı Türkan'ın o yıllarda babasının yokluğunu anlaması bile oldukça güç olmasına rağmen ona özel mektuplar yazması, eşinin ve çocuklarının halini ayrı ayrı sorması, onların sağlık ve eğitimleriyle hatta ruhsal durumlarıyla yakından ilgilenmesi onun iyi bir eş ve baba olduğu izlenimini vermektedir.

Tarihte büyük adamların sorunları hep büyük olmuştur. Ziya Gökalp bütün ömrünü vatanın ve milletin menfaati için çalışarak geçirmiştir. 48 yıllık kısacık ömrüne pek çok şey sığdırmıştır. Bu durum onun ailesine zaman ayırmasını olanaksız kılmaktadır. Onun başarılarının arkasında şüphesiz ona hep destek olan, geri planda kalmayı kabullenen, kocasının ve babalarının kendilerine dönmesini bekleyen fedakar bir aile bulunmaktadır. Gökalp sürgünde bulunduğu yıllarda 11 yaşında olan ortanca kızı Hürriyet henüz okuma yazma bilmemektedir. 18 yaşındaki büyük kızı Seniha ise sadece babasına mektup yazabilecek kadar bilmektedir. Çocuklarının eğitim görmesini, ne şekilde olursa olsun okuma yazma öğrenmelerini ısrarla teşvik etmesine rağmen İstanbul'un şartları nedeniyle kızları eğitimlerine devam edememişlerdir. Sürgündeyken yazdığı mektuplarında; geldiği taktirde çocuklarını kendisinin bizzat

eğiteceğini, yeşillikler içindeki yuvalarında mutlu bir şekilde yaşayacaklarını vaat etmektedir. Ancak onun içindeki vatan ve millet aşkı, ülkesini kurtarma ve yükseltme isteği buna mani olmuştur. Sürgün dönüşü hiç vakit kaybetmeden yazı ve siyaset hayatına kaldığı yerden daha büyük azimle devam etmiştir. Bu durum onun ailesine olan yakın ilgisinin sadece kendisinin yalnız ve mutsuz olduğu sürgün yıllarına özgü olduğunu akıllara getirmektedir.

Ziya Gökalp'in ailesi ile olan ilişkilerinde dikkati çeken diğer bir özellik yine mektuplarından anlaşıldığı üzere eşine, kızlarına hatta en küçüğüne bile hanım mahlasını kullanmasıdır. Onlarla yakın, sıcak ama bir o kadar da seviyeli bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Birbirlerine olan özlemlerini sıklıkla dile getirmelerinden kızlarının babalarına olan düşkünlüğü ve sevgisi açıkça görünmektedir. Bu sevgi ilerleyen yıllarda da hep devam etmiştir. Eşine yazdığı mektup ve kartlarda ise yine aynı seviyeli üslup içinde duygusal ve romantik kelimelere dikkat çekmektedir. Kendileri uzakta olsalar bile kalplerinin bir olduğunu ve birbirleri için attığını, bu günlerin geçeceğini, ailesinden uzak kalmanın ölümden daha çok acı verdiğini ancak kendisinin sabrettiğini yazmaktadır. Eşine yazdığı bir manzumede;

“Hep bizim içündür kavuşmak ihtimali sevdiğim

Dağların yoktur kavuşmak ihtimali dağlara” diyerek teselli vermek istemiştir.

Gökalp sürgünde bulunduğu sırada işgal altındaki İstanbul'da oturan ailesinin hastalık, yoksulluk gibi sıkıntılar çektiği bilinmektedir. Gökalp bir mektubunda eşine borç bulabilecekleri birileri varsa kendi adına istemesini kardeşi Nihat Bey'e yazdığını bildirmektedir. Bu sözlerden anlaşıldığı gibi Diyarbakır'daki emlakın ve evdeki eşyaların satılmasına kadar giden yoksulluk çekmişlerdir. Bütün bunlara rağmen Gökalp'in ailesinden sürekli kitap, gazete, giyecek hatta Hacıbekir lokumu gibi isteklerde bulunması dikkatleri çekmektedir. Gökalp'in hareketli hayatı sebebiyle ailesi onunla birlikte kısa zaman aralıklarıyla ülkenin çeşitli yerlerinde yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu duruma bakılırsa ailesi, kendisinden daha büyük metanet ve fedakarlık göstermiştir.

8. ZİYA GÖKALP'İN YAPITLARINDAN, FİKİRLERİNDEN VE UYGULAMALARINDAN BUGÜN DAHA İYİ NASIL YARARLANILABİLİR VE GELECEKTE DAHA İYİ NASIL YARARLANILMALIDIR?

Cumhuriyet kurulduktan sonra asıl iş yeni başlıyordu. Yapılacak inkılaplar devleti muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkaracak ve fakir halka nefes aldıracaktı. Öyle de oldu. Atatürk'ün bitmeyen enerjisi ve sonu gelmeyen yenilikler sayesinde az zamanda çok ve büyük işler başarılmıştır.

8.1. Ziya Gökalp'in Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Bugün Daha İyi Nasıl Yararlanılabilir?

***Ziya Gökalp'in fikirlerinin hayata geçirilmesi ve uygulanması sağlanmalıdır:** Devlet-millet dayanışması, Ziya Gökalp'in "devletçilik" fikrinin uygulanması ile sağlanabilir. Cumhuriyeti kuran zihniyet dayanışmayı bu şekilde sağlamaktaydı. Günümüzün liberal ekonomisi, ülkeleri diğer ülkeler ile ilişki kurmaya, çeşitli alanlarda işbirliği yapmaya zorunlu kılmakta ve bütün ülkeleri birbirine bağımlı hale getirmektedir. Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası dev ekonomi kuruluşlarının işleme şekli, ülkelerin sadece ekonomi değil, sosyal alandaki politikalarına müdahale etme ve yönlendirme biçiminde gerçekleşmektedir. Bu anlamda ekonomi alanına yapılan müdahalenin en önemli göstergesi olarak özelleşme ve dış borçlanmadaki artış, devlet memuru alımında kısıtlamalara gidilmesi, emekli olma yaşının yükseltilmesi, Sosyal Güvenlik Yasasında son olarak yapılmak istenen değişiklikler örnek olarak gösterilebilir. Bir taraftan öğretmen açığı varken eğitim fakültesi mezunlarının devlet memuru yapılmayarak piyasanın insafına bırakılması bu politikaların en somut göstergesidir. Oysa ülkemizde halkın devletten beklentileri ve istekleri vardır. Devletin de geleneksel yapıdan gelen görevleri vardır.

Ziya Gökalp'in halkçılık fikrinin yeniden gözden geçirilerek günümüzde uygulanması devlet-millet uyuşmasını sağlayacaktır. Gökalp, Batı tipi ulusal, çağdaş bir milli devletten yanadır. O, yeni Türkiye'yi harekete geçirecek hamlenin inkılap ruhu olduğunu belirtir. Yeni Türkiye'nin hedefleri, kültür alanında Türkçülük, siyaset

alanında halkçılıktır. Siyasi halkçılık, demokrasinin Türkçe karşılığıdır ve halkçılık, en çağdaş, en mükemmel özellikleri olan hükümet tarzıdır. Anayasamıza göre Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. Herkesin eşit muamele gördüğü ve hakkını arayabildiği bir devlettir. Halkın korunması, her ihtiyacının devlet eliyle giderilmesi gerekmektedir. Eğitimde, sağlıkta, sosyal yaşamın her alanında fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılarak bölgeler arasında denge oluşturulmalıdır.

Gökalp'in ölümünden sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasında din unsuru ortadan kaldırılmıştır ve Batılılaşma Gökalp'in Türk milli kültürüne atfettiği işlevlerin önemli bir kısmını yerine getirerek, büyük bir çevrenin desteğini almıştır. Kemalizmin temelleri sadece Türkçülük ve Garpcılıktır. Türkçülük ısrarla üzerinde durulmaya devam edilen bir unsur olmaya devam etmiş ve Garpcılık modern Türkiye'nin en önemli vizyonu olmuştur.

*** Gökalp'in eserlerinin lise ve üniversitelerin ilgili bölümlerinde okutulması sağlanmalıdır:** Gençlerin Gökalp hakkında daha doğru bilgiye ulaşması ve onun fikirlerinden faydalanması gerekir. Bunun için liselere kültür dersleri konularak eğitim-öğretim daha zevkli ve verimli hale getirilebilir. Genel kültür dersleri Türk kültürünü, Türk tarihini, folklorünü içeren dersler olabilir. Bu derslerde Türk klasikleri, destan ve masalları, dünya klasikleri ile birlikte verilirse gençlerin dimağında önemli bir hazine olarak kalacaktır. Ayrıca üniversitelerin sosyoloji bölümlerinde, siyaset bilimleri derslerinde Ziya Gökalp'in eserlerinin okutulması ile sosyolojik ve siyasi bakımdan Türkiye tarihi dersleri verilerek yüksek fayda sağlanabilir.

*** Çağdaş bir millet olabilmek için bilime ve bilimle uğraşan insanların fikirlerine daha fazla değer verilmelidir:** Gökalp'e göre, çağdaş devlet, bir halk hükümeti olduğu kadar bir ilim hükümetidir. Çağdaş millet büyük sanaysiz, sağlıksız, demir yolsuz, elektriksiz, refahsız kalamaz. Çağdaş bir devlet de çağdaş bir hukuka dayanmadan, milli ekonomiyi kurmadan, halkçılığa dayalı gerçek hürriyetleri oluşturmadan yaşayamaz. Bu noktada Gökalp, bütün bunları getirecek şeyin ilim olduğunu belirtmekte ve milletin ilme yönelmesini istemektedir. O'na göre, bilimin komünist ve kapitalist yanı yoktur. Bilim, ideolojik yöne sahip değildir. Bilimin

gelişmesi için bilime değer vermek gerekir. Bilim için doğu-batı ayrımı yapmak temelden ideolojik sapmalardır (www.bilgipasajı.com). Halkın refahının artırılması ve çağdaş bir yaşam sürdürebilmesi için devletin mutlaka yatırımlara ağırlık vermesi gerekmektedir. Günümüzde altyapı hala önemli bir sorun oluşturmaktadır. İstanbul gibi büyük metropollerde bile bir taraftan susuzluk çekilirken yağmur suyunun evlere dolması bunun en açık örneğidir.

* **Gökalp'in getirdiği yeniliklerden daha fazla faydalanılmalıdır:** Gökalp, Türkiye'yi feodal üretim tarzından kurtarmak, çağdaşlaşmak ve sanayileştirmek istemektedir. Bunu yaparken de 'milli vicdan'dan yararlanmayı düşünmektedir. Durkheim'in dayanışmacılık anlayışının milli ekonomi ülkesiyle çelişmediğini söylemektedir. Bunun için milli sermaye'nin kamusal nitelik kazanmasını sağlayacak öneriler getirmiştir. Bu nedenle sermayenin tek elde ellerde birikme tehlikesine karşı da il ve belediye meclislerinden itibaren aşağıdan yukarıya örgütlenerek bir tür kapitalist olmayan kalkınma yolunu önermiştir (Kongar,1996:56-57). Gökalp'in felsefesinde dayanışma önemli bir yer edinmektedir. Sosyolog olarak onun milli dayanışma üzerine olan tezleri pek çok araştırmaya ışık tutacaktır. Günümüzde batılılaşmanın etkisiyle insanlar arası güvensizlik artmıştır. Özellikle büyük şehirlerde insanlar arası dayanışma ancak çeşitli dernek ve vakıflar aracılığıyla sağlanabilir duruma gelmiştir. Gökalp, batının kültürünün ülkemize girmesinden hep endişe duymuştur. O sadece bilimin girmesini arzu etmekteydi. Ancak uygulamada bu mümkün değildir. Günümüzde kişiler arası iletişimi kolaylaştıracak, yardım ve dayanışmayı arttıracak çözümler üretilmeye çalışılmalıdır.

* **Ziya Gökalp'in yaşadığı dönem ve Atatürk ile olan ilişkiler daha kapsamlı bir şekilde incelenmelidir:** Dahiler genellikle ülkelerin en sıkıntılı zamanlarında yetişirler ve ortaya çıkarlar. Atatürk gibi Ziya Gökalp'te Türkiye'nin en sıkıntılı döneminde yaşamış ve bu sıkıntılarla mücadele etmiştir. Gökalp'in tüm hizmetlerine rağmen yaşadığı dönem kayıtlarında, TBMM arşivlerinde kendisine ait bilgi ve belgelere rastlanmaması, isminin ve hizmetlerinin neredeyse hiç yer almaması şaşırtıcıdır. Bu durum devlet kurumlarının ve kişilerin Gökalp hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Gökalp'in başta Atatürk olmak üzere dönemin

siyaset adamlarıyla ve siyasi iktidar ile olan ilişkileri detaylı olarak incelendiğinde onun değeri daha iyi anlaşılacaktır.

8.2. Ziya Gökalp'in Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından

Gelecekte Daha İyi Nasıl Yararlanılmalıdır?

* **Gökalp'in uygulamaları açısından siyasi yaşamı incelenmelidir:** Onun siyasi fikirleri Türkiye Cumhuriyetinin düşünsel anlamda temellerini oluşturmuştur. Bu çalışma kısmen de olsa bunu gözler önüne sermektedir. Ziya Gökalp gibi çok yönlü ve derin bir kişiliği çalışmak, cesaret isteyen ve oldukça zor bir iştir. Buna rağmen gerek araştırma yöntemi açısından gerekse bilgi dağarcığını zenginleştirmek açısından çok şey kazandırmaktadır. Bu çalışmanın ışığı altında genç araştırmacılar tarafından Gökalp'in siyasi düşünceleri daha iyi irdelenerek siyasi yaşamı daha ayrıntılı olarak incelenmelidir. Gökalp'in çeşitli eserlerinde çelişki gibi görünen düşünceleri ileriki yıllarda daha berrak hale gelmiştir. Ancak düşüncelerini netleştirmeye kısacık ömrü yetmemiştir. Bu nedenle hakkında belki en fazla ancak bir o kadar da yanlış bilgiye sahip olduğumuz Gökalp'in siyasi yaşamının ayrı bir çalışmaya konu yapılarak incelenmesi büyük Türk siyaset bilimine önemli katkılar sağlayacaktır.

* **Bir üniversitenin sosyoloji kürsüsüne adının verilmesi:** Ziya Gökalp'i yaşatmak amacıyla çeşitli cadde, sokak, okul, hastane gibi kamusal alanlara onun ismi verilmiştir. Diyarbakır'daki veya İstanbul Üniversitesindeki sosyoloji kürsüsüne onun adının verilmesi sosyoloji bilimine verdiği hizmetleri simgeleyen ve ona ödenmesi gereken bir vefa borcudur.

* **Ziya Gökalp'in eserlerinin çeşitli dillere çevrilmesi:** Ziya Gökalp'in fikir ve çalışmalarının dünyaya tanıtılması, diğer milletlerin de onun fikirlerinden faydalanması için eserlerinin çeşitli dillere çevrilerek yayınlanması önemli bir adım olacaktır. Ayrıca dünyaca tanınmış diğer bilim adamları gibi Ziya Gökalp'in tanınması ülkemiz açısından bir gurur kaynağı olacaktır.

* **Ziya Gökalp'in halk masalları, hikâyeleri ve şiirleri tanıtılarak insanlara sevdirmelidir:** Gökalp'in şiirleri Altun Işık, Yeni Hayat ve Kızılelma adlarıyla kitaplaştırılmıştır. Masal ve hikâyeleri 1952 yılında Fevziye- Abdullah TANSEL tarafından "Ziya Gökalp Külliyyatı: Şiirler ve Halk Masalları" adıyla kitaplaştırılmıştır. Bu eserlerin çoğaltılarak yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu şekilde Türk edebiyatının, şiirleri, halk masalları özdeyişleri ile birlikte dünyaya tanıtılması sağlanır. Gökalp'in her birini farklı kokular veren bir çiçek bahçesine benzettiği dünya milletlerinin birbirini tanınması ve kaynaşması sağlanmış olur. Daha önemlisi Türkiye'de ilköğretim okullarında okutulacak olan eserleri ile çocukların Türk halk masalları, fıkraları, ve şiirleri ile büyümesi, kendi kültürlerini tanımasını sağlanmış olacaktır.

* **Sosyoloji bilimine gençleri teşvik etmek ve bilimsel yayınları daha kaliteli hale getirmek için sosyoloji bilim ödülü verilmesi:** Sosyolojinin ülkemizde gelişmesi ve önemli bir yer edinmesi için iyi sosyolog yetiştirilmesi ve sosyoloji alanında verilen yayınların daha kaliteli hale getirilmesi için her yıl "Ziya Gökalp sosyoloji bilim ödülü" verilebilir. Bu ödül gerek dünya çapında gerekse Türkiye genelinde olabilir.

* **Gençlere Gökalp'i tanıtmak için çalışmalar yapılmalıdır:** Gençlere Gökalp'i daha iyi anlatmak ve onları araştırmaya sevk etmek için Ziya Gökalp konulu yarışmalar düzenlenmelidir. Yarışmalar her yıl okullarda çeşitli alanlarda yapılabilir. Kompozisyon, şiir hatta belgesel tarzında çalışmalar yaptırılarak gençler araştırmaya yönlendirilmelidir. Gökalp'i tanımasını sayesinde ondan önemli ölçüde fayda sağlanacaktır.

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmanın dördüncü kesiminde çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

9. BULGULAR, ÖNERİLER, GENEL SONUÇ

Araştırmanın dokuzuncu ve son bölümünde araştırmadan elde edilen bulgular gözden geçirilerek, bunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada öne sürülen denenceler sınanarak genel bir değerlendirme yapılmıştır..

9.1. Bulgular ve Öneriler

Bu başlık altında, Ziya Gökalp'i çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular çeşitli açılardan sınıflandırılarak 3 başlık altında sunulmuş ve bu bulgulara öneriler getirilmiştir.

9.1.1. Ziya Gökalp'in Fikirleri İle İlgili Bulgular ve Öneriler

Bulgu 1: Ziya Gökalp, çağını anlamış; kendi milli kültürü ile Avrupa medeniyetini kaynaştırarak özümsemiştir. Onun milliyetçilik görüşleri son derece modern ve çağın gereklerine uyan hatta çağını aşan düşüncelerdir. Fikirleri günümüzde hala tazeliğini koruyan Gökalp, ne yazık ki milliyetçilik fikirlerinden ötürü yanlış tanınmaktadır. Gençler Gökalp'i genellikle Türkçü, ülkücü gibi dar kalıplar içinde bilmekte veya daha ileri giderek ırkçı olarak tanımaktadırlar. Oysa o kafatasçı değildir. O zaman için oldukça ileri düzeyde sayılabilecek bir görüş olarak milletlerin kardeşliğinden, kadınla erkeğin ve tüm insanların eşitliğinden bahseder. "Milletlerin sevişmesi", "kadınla erkeğin müsavamatı (eşitliği)", "kastların ve sınıfların müsavamatı", "milletlerin müsaviliği (eşitliği)", "ırklar arasında müsavilik" adlı makalelerinde bu konudaki görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre insanlar arasındaki eşitsizlikler doğuştan değildir, aksine toplum tarafından suni olarak ortaya çıkarılmaktadır. Eğitim, hukuk, ekonomik durum gibi unsurların ortaya çıkardığı

eşitsizlikler kaldırıldığında insanlar arasında tam bir eşitlik sağlanmış olacaktır. Toplumun ortaya çıkardığı eşitsizlikleri yine toplum ortadan kaldırabilir. Ziya Gökalp'in bu konudaki görüşleri çalışmanın 4.5. Halkçılık başlığı altında daha açıklayıcı olarak verilmiştir. Gökalp'in bu konudaki fikirleri incelendiğinde onun ırkçılığa karşı duruşu açıkça görülmektedir. Bu bulgu çalışmanın başında verilen 'denence 1' ile bağlantılıdır ve bu denenceyi destekler niteliktedir.

Öneri 1. Gökalp'in insanlara anlatılması, özellikle de gençlere doğru tanıtılması gerekmektedir. Onu dar kalıplara sokanlar, düşünürü büyük haksızlık etmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti'nin ona vefa borcu bulunmaktadır. Ölümünden sonra kendisine karşı yapılan haksızlıklarda devletin ihmâlıinden söz edilebilir.

Bu başlık altında 'bulgu 1'e öneri getirilmek istenmiştir. Cumhuriyete düşünsel olarak emek veren Gökalp'i tanıtmak için pek çok ilimizde yapıldığı gibi onların isimlerinin cadde ve sokaklara verilmesi çok basit kalmaktadır. Yazarın Diyarbakır'da bulunan evinin müze haline getirilmesi takdire değerdir. Ancak, bu evi gezmek, yazar hakkında çalışma yapmak isteyen kimselere fayda sağlamamaktadır. Müzede sorumlu bir şahsın bulunmaması, doküman ve resimlerin isteyen kişilere sağlanmaması ve ilgisizlik bu müze evin önemine engel oluşturmaktadır. Müzeye ilk olarak bir müdür atanmalı ve araştırma yapan kişilere dokümanlar konusunda yardımcı olunmalıdır. Bunun dışında üniversitelerde ve liselerde seminerler düzenlenerek tanıtılabilir veya Ziya Gökalp konulu yarışmalar düzenlenerek gençlerin onu araştırması sağlanabilir.

Öneri 2: Gökalp'in müsavamat dediği bütün insanlar arasında eşitlik düşüncesi 21. yüzyılda dünyadaki bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulaşmayı istediği demokrasi düzeyidir. Çağdaş demokrasi anlamında mükemmelliğe ulaşmak pek çok ülkenin en büyük hedefidir. Ülkemizde de Avrupa Birliği'nin normları çerçevesinde demokratikleşme adına önemli adımlar atılmıştır. Ancak Avrupa'nın bize söylediklerini kendi içimizdeki cevher olan Ziya Gökalp yaklaşık seksen yıl önce söylemiştir. Bulgu 1'e diğer bir öneri olarak şunlar söylenebilir; Onun insanların eşitliği konusundaki görüşleri dikkate alınarak uygulanmalıdır. Bu şekilde ülkemizde

eğitimde fırsat eşitliği sağlanabilir; sağlıkta, ekonomide ve sosyal alanda bölgeler arası dengesizlikler en alt düzeye çekilebilir.

Bulgu 2: Gökalp'e göre Türkler üç medeniyet safhasından geçmiştir. İlk olarak Türkler Orta Asya'dayken Çin medeniyetine sahipti. İslamiyet'le birlikte Arap medeniyetine girdi. Şimdi ise modern bir millet olarak Avrupa medeniyetine girmelidir. Çünkü ona göre medeniyet Şimdi Avrupa'dadır. Ülkeyi muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarmak onun en büyük hedefiydi. Çağdaşlaşmak kavramını bilimde ve fende en ileri olan milletlerin seviyesine yükselmek anlamında kullanır. Gökalp'e göre Trklğn esaslarından biri garba doğru gitmektir. Bilimde, sanayide, askeri ve hukuki kurumlarda Avrupalılar kadar ilerleyebilmek için Avrupa medeniyetine tam olarak girilmesi gerekir. Onun bu konudaki görüşleri çalışmada verilen 'denence 1'i desteklemektedir.

neri 3. Ziya Gökalp'in ülkeyi muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarma hedefi Türkiye için siyasilerin de dilinden düşürmediği bir idealdir. Gökalp'in muasır medeniyetler diyerek adres gösterdiği yer zaman içinde değişmiş olmakla birlikte Őimdilik Avrupa'dır. Bilim ve teknolojiye, eğitimde, hukukta, sağlıkta, ekonomide Avrupalılar kadar hatta onlardan daha fazla ilerlemek her Türk vatandaşının en büyük isteğidir. Ancak uygulamada daha kat etmemiz gereken çok yol olduğu muhakkaktır. Gerek lkemizin kendi iç dinamikleri (siyasi politikalar, terör..vs) gerekse dışarının olumsuz etkisiyle uygulamada çok yavaş bir ilerleme söz konusudur. Ülkemizin ise kaybedecek zamanı ve bu zamana tahammülü yoktur. Bulgu 2'ye karşılık olarak şunlar söylenebilir; Gelişmek ve büyümek adına Atatürk'ün gösterdiği hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli prensipler doğrultusunda hareket edilmelidir.

neri 4. Gökalp'in Batıcılık fikri üzerinde durulmaya değer bir konudur. Günümüzde kültür yozlaşması ve yeni nesildeki ahlaki bozukluklar büyük ölçüde Batının etkisiyle gerçekleşmektedir. Bulgu 2'ye bir karşılık olarak onun Batıcılık fikri doğru değerlendirilmeli ve bu yönde politikalar geliştirilmeye çalışılmalıdır. Günümüz küresel dünyasında uygulamada çok zor görünmekle birlikte bu kültür yozlaşmasının önüne geçecek bir takım önlemler alınmalıdır.

Bulgu 3: Gökalp, halkı bir arada tutmak ve onlara belirli ortak değerleri paylaştıklarını hatırlatmak amacıyla önceleri din kavramını kullanmıştır. Dinde gerçekte ilgisi olmayan kuralların, Arap ve Acem geleneklerinin ortadan kaldırılması; Türk milliyetçilik ruhuyla uyuşmayan kaidelerin yabancı katkıları sayılarak dinden çıkarılmasını öngörmüştür. Bu şekilde İslam yabancı unsurlardan temizlenmiş olacaktır. Bunun yanında ibadetin halk diliyle yani Türkçe olarak yapılmasından yanadır. Bu şekilde halk din konusunda bilgiyi temel kaynaklarından ve doğru biçimde anlayacaktır, halkın din bilgisi ve dine karşı olan sevgisi artacaktır. Gökalp bu şekilde İslam dinini ulusal bir kimliğe büründürmek istemiştir. Araştırmada elde edilen bu bulgu 'denence 1' i desteklemektedir.

Öneri 5. Gökalp'in İslam dinini, İslam ile ilgisi olmayan yabancı unsurlardan temizleme düşüncesi ve ibadetlerin Türkçe yapılmasını öngördüğü fikirleri oldukça akılcıdır. Fakat Kuran'ın tefsiri yapılırken bazı konularda farklı yorumlar dikkat çekmektedir. Herkes bu dualardan kendisine göre bir yorum çıkarmaktadır. Bulgu 3'e karşılık bir öneri olarak söylenebilir ki; Kuran'ın Türkçe okunması orijinalliğini yitirmesine ve fikir karmaşası doğmasına neden olabilir. Ayrıca Kuran'ın orijinalinin kendisine göre bir ezgisi ve anlaşılmasa bile insanı etkileyen bir ahengi bulunmaktadır. Bu nedenle tamamen Türkçeleştirmek yerine Arapça'nın yanında Türkçe tefsirlerinin yapılması, ibadetlerden sonra yapılacak duaların Türkçe olması sağlanmalıdır. Böylece halk, Türkçe açıklamasını okuyarak dini kurullarla Gökalp'in bahsettiği Arap ve İran geleneklerini ayırabilecek ve insanların farkındalığı artmış olacaktır. Ezanın Türkçe yapılarak anlaşılmasını istemek takdir edilecek bir düşüncedir. Ancak ezan, geniş halk kitlelerine ilan edilerek okunduğu için ve onu isteyen istemeyen herkes duyduğu için farklı bir kimliği vardır. Türkçe ezan daha önce ülkemizde uygulamaya geçirilmiştir. Ortaya ahenksiz ve tuhaf bir ezgiyle söylenen bir çağrı çıkmış, dolayısıyla geniş halk kitleleri bundan memnun olmamıştır. İnsanların çoğu dindar olsun olmasın, ezanın dine has önemli bir olgu olduğunu ve yabancı ülkelere gittiklerinde ezan sesiyle birlikte kendilerini vatanlarında hissettiklerini söylemektedir. Buradan da anlaşılıyor ki halk zaten bunu benimsemiş ve ulusal kimliğe büründürmüştür.

Bulgu 4: Yapılan araştırmalar ışığında Ziya Gökalg'in fikirleri ile Atatürk devrimleri arasındaki bağlantı çok açık bir şekilde görölmektedir. Atatürk'ün "fikrimin babası" dediği Ziya Gökalg; Türkiye Cumhuriyeti'nin şekillenmesine büyük katkıda bulunmuş, hatta düşünsel temellerini atmıştır diyebiliriz. Gökalg'in din konusundaki fikirleri laikliğin ilk adımlarını oluşturmuştur. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, din ile devlet işlerinin ayrılması anlamına gelmekteydi. Aile hukukunda yapılmasını teklif ettiği yenilikler de Türk kadınına erkeklerle eşit bir seviyeye getirmeyi öngörüyordu. Atatürk'ün Devletçilik ilkesinin temel prensibini de Gökalg ortaya atmıştır. Buna göre Devlet, ekonomide merkez olmayacak, kamu yararının gerekli görüldüğü yerde müdahale edecektir. Milli ekonomi fikrinin benimsenmesi ve devletin mutlaka bir ekonomi programına sahip olması gerekmektedir. Gökalg ayrıca ülkedeki köhne kurumların yerine Avrupa tarzında yeni kurumlar oluşturulması, Batı tarzı okulların kurulması gibi ileri seviyede fikirler öne sürmüştür. Gökalg genç yaşta vefat ettiğinde, Atatürk bunları çoktan uygulamaya başlamıştı bile. Zaten üstadın dediği gibi "söylemek kolaydır ancak yapmak zordur". Çalışmadan elde edilen bu bulgu 'denence 3'ü ve 'denence 5'i desteklemektedir.

Öneri 6. Daha önce de belirtildiği gibi Ziya Gökalg'in fikirleri Atatürk Türkiye'sine şekil ve yön vermiştir, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kurumlarının oluşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Onun fikirlerinin pek çoğu gerekli görülerek derhal uygulamaya geçirilmiştir. Bulgu 4'e karşılık olarak diyebiliriz ki; onun dilde sadeleşme, kadın hakları, bilimde ve teknolojiye ilerleme, güçlü ekonomi konularındaki fikir ve önerilerinin dikkate alınarak uygulanması ülkemizin faydasına olacaktır

Bulgu 5: Gökalg'in Türkçülük fikrinin bir uzantısı olarak büyük bir hayali vardır: Balkanlardan Çin sınırlarına kadar uzayan Turan olarak adlandırdığı geniş topraklarda bütün Türklerin tek bir devletin egemenliği altında ve tek bayrak altında birleştirilmesi. Bunu şu manzum sözleriyle açıkça ifade etmektedir:

Vatan ne Türkiye'dir bizlere, ne Türkistan

Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir, Turan.

Gökalg, Osmanlıların, Azeri, Özbek, Kırgız, Türkmen, Kıpçak...vs milletlerin hepsi tek bir millettir. Aynı soya sahip olmasalar bir Gökalg için asıl belirleyici unsur

olan ortak harsa yani milli kültüre sahiptiler. Ülküdaşları ile birlikte geçmişte Timur'un Atilla'nın, Cengiz Han dönemini yeniden yaşacakları günün hayalini kurdular. Gökalp'in Turan ülküsü hayal olmanın ötesine geçemezdi çünkü hayata geçirilmekten uzaktı. Çalışmadan elde edilen bu bulgu 'denence 4'ü desteklemektedir.

Öneri 7. Gökalp'in Turancılık hakkındaki düşünce ve isteklerinin bir ülkü olmanın ötesine geçmesi mümkün değildir. Gerekli olmayan bir hayalden ibarettir. Turancılık düşüncesinin bir ülkü olarak kalmasında sakınca yoktur. Ancak bunun insanlara doğru anlatılması gerekmektedir. Aksi halde Gökalp savaşıarak tüm dünyayı elde etmek isteyen bir insanmış gibi algılanabilir. Bu da ona yapılacak çok büyük bir haksızlık olur. Bulgu 5'e karşılık bir öneri olarak söyleyebiliriz ki; Gökalp bunu iyi niyetli olarak, Türk halkını ve dünyadaki bütün Türk milletlerini birbirine destek olmaya, dost olmaya çağırarak amacıyla söylemiştir. Türklerin dünyanın neresinde olursa olsun zor zamanlarında birbirlerine yardım etmek destek olmak, birlik ve beraberlik içinde kültürlerini unutmadan yaşamak zorunda olduklarını belirtmek istemiştir. Bunu bu şekilde anlamak ve gençlere anlatmak daha doğru olacaktır.

Bulgu 6: Gökalp, kendi kültürlerini öğrenmeyen ve yaşatmayan milletlerin ezilmeye ve yok olmaya mahkum olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Türklerin kendi kültürlerini öğrenerek yaşatmaları gerektiğini ısrarla savunmaktadır. Gökalp'in üzerinde en çok durduğu konulardan biri Türkçe'nin sadeleştirilmesidir. Günümüzde bilim adamları ve aydınlar bunun önemini anlamışlardır. Ancak ne yazık ki bazen bir Bakan'ın, vali'nin, herhangi bir devlet büyüğünün, hatta Başbakan'ın ağzından yabancı sözcüklerin Türkçe'ye karıştırıldığını görüyoruz. Bu çok iç acıtıcı bir durumdur. Hal böyle iken bunu gençlere anlatmak oldukça zor görünse de mutlaka dilimizi yabancı dillerin etkisinden kurtaracak önlemler alınmalıdır. Gökalp'in bu konudaki fikirleri ve istekleri daha sonraları uygulamaya geçirilmiştir. Türk Dil Kurumunun kurulması bunun en açık örneğidir. Bu bakımdan bulgu 6, denence 3 ile bağlantılıdır ve bu denenceyi desteklemektedir.

Öneri 8. Güzel dilimiz Türkçe'nin değerini en iyi bilen ve dilimizi en çok sevenlerden biridir Gökalp. Bulgu 6'ya karşılık bir öneri olarak şunlar söylenebilir;

Onun saf Türkçe öğretisine sahip çıkılmalı ve desteklenmelidir. Bunun için öncelikle bu konuda sağduyulu olan ve durumun farkında olan bilim adamlarına büyük görevler düşmektedir. Bu uzun ve yorucu çalışmaya öncelikle devlet büyüklerinden başlanmalıdır. Yavaş yavaş kademeli olarak halka indirilmeli; öğretmenler, aileler en son olarak da öğrenciler bu konuda bilinçlendirilmelidir. Toplumun tümünü kapsayan ve herkesin birbirini kontrol edeceği bir çalışma olmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe'nin önemi ve güzelliği konulu yarışmalar düzenlenerek okullarda öğretmenlere bu konuda seminerler verilebilir. Okullarda veya kamu ve özel kuruluşlarda en güzel Türkçe konuşana ödüller verilerek teşvik edilebilir.

9.1.2. Yapıtları İle İlgili Bulgular ve Öneriler

Bulgu 7: Ziya Gökalp yaşadığı zamanın getirdiği olumsuzluklar nedeniyle, çoğunlukla kendisi ve kendisi gibi sayıları iki elin parmaklarını geçmeyen aydınların imkanlarıyla kurulan dergi ve gazetelerde yazmıştır. Yazıları, makale ve yazı dizisi olarak çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Bu nedenle, bu gazete ve dergileri temin ederek farklı alanlarda yazdığı yazılarını toparlamak oldukça zahmetli bir iştir. Gerek Kültür Bakanlığı tarafından gerekse Ziya Gökalp'in değerini bilen aydınlar tarafından bu yazılar toplanmıştır. Ancak ulaşılamayan, kaybolmuş yazılarının yanında toplanıp henüz yayınlanmamış yazılarının da hayli fazla olduğu bilinmektedir.

Büyük fikir adamı Ziya Gökalp'e yeterince önem verilmemektedir. Bunu anlamak için devlet kayıtlarına bakmak yeterlidir. Bilimsel anlamda çeşitli kişiler tarafından hakkında pek çok eser verilmesine rağmen devlet tarafından bir araştırma ve çalışmanın yapılmayarak Gökalp'in isminin kendi kaderine bırakılması düşündürücüdür. Özellikle de iki dönem milletvekilliği yapmış bir kişi olarak TBMM kayıtlarında, arşivlerinde Gökalp'e ait bulgu ve belgelere rastlanmaması şaşırtıcıdır. Bulgu 7, araştırmada verilen denence 2 ile ilişkilidir ve onu kısmen desteklemektedir.

Öneri 9. Türkiye Cumhuriyeti'nin Gökalp'e vefa borcu vardır; Bunu yerine getirebilmek için bulgu 7'ye öneri olarak söylenebilir ki Gökalp'e, eserlerine, fikirlerine daha çok kıymet verilmelidir. Bilimsel çalışma yapan kişiler tarafından saman altında kalmış olan çalışmaları elden geldiği kadar toplanmıştır. Ancak hala Gökalp'in çeşitli

dergilerde yayınlanmış veya yayınlanmamış, ulaşılamayan pek çok yazısı bulunmaktadır. Bunların devlet eliyle araştırılması, bir kitapta toplanarak yayınlanması gerekmektedir.

Bulgu 8: Gökalp'in gazete ve dergilerde yayınlanmış olan yazıları farklı kişiler tarafından farklı şekillerde toplanmıştır. Farklı yapıtları okunduğu zannedilmesine rağmen bir kısır döngü gibi yine aynı yazılarla karşılaşmaktadır. Eserlerde devamı yer almayan yazı dizileri, makaleler düzensizlik oluşturmaktadır. Bu karmaşa ve düzensizlik, Ziya Gökalp'i çalışmayı sıkıcı hale getirmesinin yanında istenilen yazılarına ulaşılmasında zorluk doğurarak çalışmayı verimsiz hale getirmektedir.

Öneri 10. Bulgu 8'e bir karşılık olarak şunlar söylenebilir; Ziya Gökalp hakkında yapılmış sayısız çalışma ve yayınlanmış sayısız eser mevcuttur. Yabancı yazarların dikkatini çeken bu düşünürümüzün hayatı ve çalışmaları devlet tarafından sistemli bir şekilde araştırmaya tabi tutularak önemli bir kaynak oluşturulmalıdır. Bunun için ilk iş olarak Gökalp'e ait yazılar Devlet Bakanlığı tarafından toplanarak seçilmeli ve yeniden derlenerek yayınlanmalıdır.

Bulgu 9: Gökalp, dilde sadeleşmenin en önde gelen temsilcilerindendir. Türkçe konuşmanın önemini, dilde yer alan yabancı kelimeleri ayıklamanın gerekliliğini her fırsatta vurgulamaktadır. Ancak yazı hayatına ilk başladığı dönemden beri uzun sayılabilecek bir süre yazılarını Osmanlıca kaleme almıştır. İlerleyen yıllarda Türkçe yazdığı yazılarında yine Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Bu yazıları sonradan sadeleştirilmiş ve Türkçeleştirilmiş olmasına rağmen orijinal eserlerin çoğu okunmamakta veya okunurken anlaşılmamaktadır. Bu durum Gökalp'in kendi fikirleri ile uygulamaları arasında çelişki gibi görünen bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Öneri 11. Ziya Gökalp, dilde sadeleşmenin en önemli öncülerinden olmuştur. Ancak yazı hayatına ilk başladığı yıllarda yazdığı Osmanlıca yazılar hayli fazladır. Daha sonraki bazı yazılarında da yine yabancı sözcükler çok yer almaktadır. Bu yazıların bir kısmı sonradan günümüz Türkçe'sine çevrilmiştir. Bulgu 9'a karşılık olarak söyleyebiliriz ki; Ziya Gökalp'in yazılarının tümünün sadeleştirilerek günümüz

Türkçe'sine çevrilmesi, onun yazılarını sıkıcı olmaktan uzaklaştıracak, anlaşılmasını ve araştırılmasını kolaylaştıracaktır.

9.1.3. Ziya Gökalp'in Uygulamaları İle İlgili Bulgular ve Öneriler

Bulgu 10: Bir milletin gelişmesinde sosyologlara çok iş düşmektedir. Gökalp'in sosyoloji anlayışında sosyoloji, uluslararası medeniyetleri ve kültürleri karşılaştırarak toplumlara istenen yönü vermek açısından çok önemli bir göreve sahiptir. Toplamların dayandıkları kanunları bilen sosyologlar, bir ulusun gelişmesinde etkin rol oynarlar. O'na göre, dahiler sezerek, sosyologlar ise toplumsal kanunları bilerek bir milletin gelişmesinde önemli bir rol üstlenirler.

Öneri 12. Gökalp'e göre sosyoloji, çökmekte olan bir toplumun sorununa çözüm bulabilecek ve onu Doğu uygarlık alanından Batı uygarlık alanına taşıyabilecektir. Günümüz toplumunun sosyal, ahlaki ve hukuki bunalımları karşısında o toplumu iyi tanıyan sosyologlar etkili çözümler geliştirebilirler. Sosyologlar, içinde yaşadıkları toplumun yaşayış biçimini, gelenlerini, o toplumun kültürünü, ahlakını en iyi bilenlerdir. Toplumda intiharların önlenmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi, suçların önlenmesi ve ahlaksızlıkların giderilmesi konusunda çok önemli görevler üstlenebilirler. Bir toplumun belirli bir medeniyet ve uygarlık düzeyine ulaştırılmasında etkili olabilirler. Bulgu 10'a karşılık bir öneri olarak söylenebilir ki; devlet tarafından önemli yerlerde ve kurumlarda sosyologlara verilen görevler artırılmalıdır.

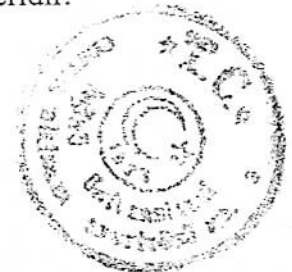
Bulgu 11: Ziya Gökalp çok çeşitli işlerde çalışmıştır. İstanbul'daki yaşamına başlamadan önce İttihat Terakki üyesi olarak yaptığı siyasi çalışmaların yanında partinin Diyarbakır şubesinin kurulmasına öncülük etmiş, Diyarbakır, Van ve Bitlis parti örgütlerinin müfettişliğine getirilmiştir. Diyarbakır'da Askeri okulda Farsça dersleri vermiştir. Yine burada Vilayet İdare Meclisi Zabıt Katipliği, Ticaret Odası fahri katipliği gibi görevlerde bulunmuştur. Diyarbakır'da kendi kurduğu gazetenin başyazarlığını ve yöneticiliğini yapmıştır. Çok kısa dönemlerle olsa bile çok farklı uygulamalarda ve işlerde bulunmuştur. Ancak yaptığı bu işlere dair gerek kendi eserlerinde, özgeçmişinde gerekse de hakkında yazılmış eserlerde detaylı bilgiler elde etmek neredeyse imkansızdır. Bu uygulamaları hakkında çok sınırlı bilgiler elde

edilmektedir. Onun hayatının bu dönemi oldukça kapalı kalmıştır. Oysa ki onun siyaset yaşamının ve düşüncelerinin ilk tohumlarının atıldığı yer Diyarbakır'dır:

Öneri 13. Gökalp'in bilinmeyen, araştırılması ve elde edilmesi oldukça zor olan bazı uygulamaları bulunmaktadır. Bulgu 11'de belirtilenlere karşılık bir öneri olarak söylenebilir ki; bu çalışmanın ışığında Gökalp'in açığa çıkmamış, gizli kalmış uygulamalarının araştırılması hayatının belirli dönemlerini aydınlatmak açısından önemli bir adım olacaktır.

Bulgu 12: Ziya Gökalp'in yaşadığı dönem baskı rejimi ve savaşlar dönemi idi. Bulunduğu karmaşık ortamın tüm çilelerini çekmiş ve sorunlara çare aramıştır. Milletın İstiklal Savaşı verdiği yıllarda kendisi halkı bilinçlendirmek, onlara moral ve destek vermek amacıyla çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır, dörtlükler kaleme almıştır. Osmanlı halkının içinde bulunan diğer Araplar, Kürtler, Ermeni ve Rumlar çok önceden milli benliklerini bulmuş olmasına ve bağımsızlıklarını kazanmak için ayaklanmalarına rağmen Türkler hala 'ben Osmanlıyım' demekteydi. Türklerde milliyet bilinci henüz tam anlamıyla uyanmamıştı. Ziya Gökalp başta olmak üzere bir avuç aydın bunun gerekliliğini görerek milliyet bilincini uyandırmak, savaşın siyasi yönünü onlara göstermek, Türkleri birlik ve beraberliğe sevk etmek için kendi kısıtlı imkanlarıyla çıkardıkları gazete ve dergilerde yazılar yazmışlardır. Bu bulgu Çalışmanın başında verilen ikinci denenceyi destekler nitelikte onunla bağlantılıdır.

Öneri 14. Ziya Gökalp'in milli birlik düşüncesi ülkede yaşanan en sıkıntılı dönemde halkı bir araya getirmiş ve birlikte hareket etmelerini sağlamıştır. Milletimize İstiklal Savaşı'nı kazandıran da bu birlik ruhudur. Bulgu 12'ye karşılık olarak denilebilir ki; bu ruhun hiçbir zaman ortadan kaybolmaması gerekmektedir. Bizleri bir arada tutan, içerden ve dışardan kaynaklanan bölücü çalışmalara karşı direncimizi arttıran da yine bu ruhtur. Her şeyin normal geliştiği zamanlarda çatıştığımız insanlarla bile dışardan bir tehdit algılandığında sınıksız kenetlenmemiz bunu göstermektedir. Çocuklara, gençlere bu ruh mutlaka yerleştirilmeli ve bu bilinç verilmelidir. Gökalp'in de dediği gibi Türklerin en kuvvetli noktası birlik ve beraberlikleridir.

Çizelge 1. Bulgular Öneriler Çizelgesi

		ÖNERİLER													
		Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	Ö10	Ö11	Ö12	Ö13	Ö14
B U L G U L A R	B1	X	X												
	B2			X	X										
	B3					X									
	B4						X								
	B5							X							
	B6								X						
	B7									X					
	B8										X				
	B9											X			
	B10												X		
	B11													X	
	B12														X

9.2. Genel Sonuç

Toplum büyük düşünce adamlarına ihtiyaç duyduğu zamanlarda onların ruhundan ve fikirlerinden etkilenir. Ancak sonraki nesiller, o ruhu yeterince anlamadan, o tutkuyu kendileri yaşamadan ve fikirlerine ayrıntılarıyla dikkat etmeden yaklaşırlarsa ya abartılı övgüler, ya da anlamsız saldırılar gündeme gelir. Bunun sonucunda o düşünce adamı geri plana itilebilir. Bunun önüne geçmek için düşünceleri kendi köşelerinde kalmaktan kurtaracak eleştirel bir işbirliğine gereksinim duyulmaktadır.

Ziya Gökalp gibi çağını iyi irdeleyen, çok yerinde tespitler yaparak geleceğe dönük çıkarsamalar yapan bir düşünür daha yoktur. Onun tespitleri bugün bile geçerliliğini korumakta, araştırmaları pek çok alana ışık tutmaktadır. Zimmerman'ın dediği gibi Osmanlı'nın hızlı değişen ortamı içinde gerek ülkenin nitelikleri, gerekse sahip olduğu sosyoloji bilgisi, Gökalp'in yeni Türkiye için bir toplumsal değişme modeli geliştirmesine olanak sağlamıştır(Zimmerman, 1964:10).

Gökalp, zamanında çok sönük kalmıştır. Tarihi kaynaklarda kendisine fazla yer verilmediği ve hakkında fazla bilgi sahibi olunmadığı görülmektedir. Buna rağmen biraz daha uzun yaşasa ve Cumhuriyet inkılaplarına yetişebilseydi şüphesiz onun etkisi çok daha yoğun bir şekilde hissedilecekti.

Gökalp'in temel ideolojisi milliyetçiliktir. Onun yaşadığı yıllar dönemin en zor yıllarıydı. Halkta ulusal bilinç uyanmamıştı ve o kendisini seve seve bu işe adamıştı. Kurtuluş savaşı ve verilen mücadelenin Atatürk'ün kimliğinde yaşaması onu çok etkilemiştir. Hayatının sonlarına doğru düşüncelerini yeni kurulan düzen çerçevesinde gözden geçirmeye çalışmıştır. Bu durumun çelişki olarak görülmesi onun düşüncelerini netleştirmeye ömrünün vefa etmemesinden kaynaklanmaktadır.

Gökalp'in düşüncelerinin hala tartışılıyor olmasının nedenlerinden biri; Türkiye'nin toplumsal yapısında meydana gelen değişimleri çok iyi gözlemlemesi ve ortaya çıkan sorunlara geniş bir tarihi perspektiften bakmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka neden ise, Gökalp'in aktardığı sosyoloji ekolünün ürettiği sosyolojik

bilgilerin sınırlı da olsa, Türk toplumunda ortaya çıkan sorunlar karşısında etkin olmasıdır. Ele aldığı ve çözüm önerdiği konular, Türkiye'nin gündeminde yerini hala korumaktadır ve hala hiçbir sosyolog veya düşünür bu sorunlar karşısında O'nun kadar başarılı ve uygulanabilir bir çözüm önerisi sunamamıştır. Bu nedenle O, gündemdeki yerini koruyacaktır.

Bugünü anlayabilmek için, dünü tanımak ve doğru anlamak gerekmektedir. Atalarımızın uygarlıkta yarattıkları eserleri ve kahramanlıkları kadar, yanıldıkları noktaları ve yanılsamalarını da öğrenmemiz gerekmektedir. Bunun için milli araştırmalara değer verilmeli ve bu tür araştırmalar arttırılmalıdır. Tarihsel olayları, kurumları, örgütleri aydınlığa çıkaracak çalışmalara destek ve değer verilmelidir. Bu çalışmanın ışığında gelecekte özellikle sosyolog ve Türkologlar tarafından yapılacak çalışmalarda Ziya Gökalp'te keşfedilmemiş yeni ufuklar ve ışıklar bulunacaktır. Özellikle "hars milli, medeniyet milletlerarasıdır" sözü araştırmaya değer bir konudur. Ayrıca Gökalp'in dilde sadeleşme üzerine fikirleri de ayrı bir çalışma konusu yapılabilir. Genç araştırmacılara öneri olarak denilebilir ki; Ziya Gökalp hakkında yapılmış çalışmaların benzeri nitelikte tek düze çalışmalar yerine, daha dar kapsamlı ancak derin araştırmalar yapmak daha zevkli ve daha verimli olacaktır.

"Ziya Gökalp'in Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları (Kamu Yönetimi Açısından Bir Araştırma) başlıklı çalışmada, başlangıçta ortaya konulan denenceler sınanmıştır. Çalışma denencelerin tümünü desteklemektedir.

EKLER

Araştırmanın ekler kısmında; Ziya Gökalp'in özgeçmişi, tarih sırasına göre bütün yapıtlarının dizelgesi, sınıflandırılmış bütün yapıtlarının dizelgesi, Ziya Gökalp hakkında yapılmış çalışmaların ayrıntılı dizelgesi ve Ziya Gökalp hakkında yapılmış çalışmaların açıklamalı kaynakçası yer almaktadır. Çalışmanın en sonunda ise yazarın kendisine ve ailesine ait yaşamının çeşitli dönemlerinde çekilmiş fotoğrafları bulunmaktadır.

- Ek 1. Ziya GÖKALP'in Özgeçmişi
- Ek 2. Ziya GÖKALP'in Tarih Sıralamasına Göre Bütün Yapıtlarının Dizelgesi
- Ek 3. Ziya GÖKALP'in Sınıflandırılmış Bütün Yapıtlarının Dizelgesi
- Ek 4. Ziya GÖKALP Hakkında Yapılmış Çalışmaların Ayrıntılı Dizelgesi
- Ek 5. Ziya GÖKALP'in Yaşamının Tarihsel Süreci
- Ek 6. Fotoğraflarla Yaşayan ZİYA GÖKALP

EK 1. ZİYA GÖKALP'İN ÖZGEÇMİŞİ

Ziya Gökalp, 23 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğdu. Babası, Tevfik Bey özgür düşünceli, Arapça ve Farsça bilen, edebiyatla uğraşan çeşitli yerlerde memurluk yaptıktan sonra Diyarbakır Gazetesi'nde başyazarlık yapan bir halk insanıdır. Onun bu özellikleri Ziya Gökalp'in yetişmesinde oldukça etkili olmuştur(Kongar, 1996:29).

Gökalp, ilköğrenimini Mercimek Örtmesi adlı okulda yapmıştır. Bu yıllarda babası onu kitap okumaya teşvik etmiş ve o günlerde ölen Namık Kemal'in yolundan gitmesini tavsiye etmiştir. O da genç yaşta kaybettiği babasının bu isteğini bir vasiyet olarak algılamış ve kendisini bu şekilde yönlendirmiştir. Babasından sonra amcası Hasib Bey Gökalp'in eğitimini üstlenerek ona doğu edebiyatını ve dillerini öğretir.

Gökalp daha sonra dönemin en iyi okulları olan askeri okula kaydolmuştur. Burada felsefe, matematik, tarih gibi pozitif bilimler öğrenir. öğretmeni olan Abdullah Cevdet ile yaptıkları konuşmalarda Bu yıllarda toplumsal sorunları anlamaya, yaşadığı dönemi değerlendirmeye başlaması onun yeni bir düzen aramasına neden olur ve bir fikir çıkmazına düşer. Hastalığının tamamen felsefi düşüncelerinden kaynaklandığını belirten Gökalp intihar girişiminde bulunmuştur. Onu öldürmeyen mermi şakağında hayat boyu taşımıştır(Erişirgil,1984:42-45).

Buhran dönemini atlattıktan sonra İstanbul'a gelerek parasal olanaksızlıktan dolayı Veteriner Okulu'na kaydını yaptırmıştır. Bu sıralarda rejim aleyhine yaptığı çalışmalardan dolayı tutuklanarak Taşkışla'da dokuz ay hapis yatmıştır. Hapisten çıktıktan sonra Diyarbakır'a sürülmüştür(Gökalp, 1997:18).

Diyarbakır'da amcasının kızı Vecihe Hanım'la evlenerek bir dönem sakin bir hayat sürmüştür. Çeşitli yerlerde memurluk yaparak geçimini sağlamış, okumaya ve yazmaya ağırlık vermiştir(Tanyu,1980:25).

Gökalp, 1908 yılında İttihat ve Terakki'nin Diyarbakır'daki temsilciliğini yapmış daha sonra Selanik'te Merkez Yönetim Kurulu'na üye seçilmiştir. Burada yoğun bir

siyasal çalışmaya girmiştir. Ayrıca konferanslar vermiş, kütüphane oluşturmuş, İttihat ve Terakki okulunu kurarak burada öğretmenlik yapmıştır(Heyd,1980:26).

Selanik'te Ali Canip ve Ömer Seyfettin'in çıkardığı dilde sadeliği savunan Genç Kalemler Dergisinde yazılar yazmıştır. Bu dönemde düşünsel çalışmaları yoğunlaşmış, Türk tarihi, ulusal edebiyat, bilim ve felsefe anlayışı, sosyoloji araştırmaları gibi konulardaki görüşlerini etrafına yaymaya başlamıştır. Bundan sonra o zamanki adıyla Darülfünun'da edebiyat hocalığı yapmaya başlamıştır. Edebiyat Fakültesi'nin yeniden düzenlenmesi, ilk, orta ve liselerin üniversite programına göre yeniden düzenlenmesi için çaba göstermiştir. Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji kürsüsünü kurmuş ve hocalığını yapmıştır(Kongar, 1996:30-32).

30 Ocak 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesiyle Ziya Gökalp ve pek çok siyasetçi, bilim adamı tutuklanarak önce Limni, oradan Malta adasına sürülmüştür(Tansel, 1989b:113). İki yıl süren sürgün döneminden sonra Ankara'da Telif ve Tercüme Heyeti'ne başkan olarak atanmış burada klasiklerin çevirisi ile birlikte eğitim sisteminde bazı değişiklikler yapmıştır. 1923 yılı seçimlerinde Diyarbakır'dan milletvekili seçilmiştir. Aynı yıl Halk Partisinin ilkelerini Doğru Yol adında çıkardığı bir bilimsel makale ile desteklemiştir. Yeni Gün ve Hakimiyet'i Milliye gazetelerinde demokrasinin ülkede yerleşmesine yönelik yazılar yazmıştır.

Gökalp'in genç yaşta bozulmaya başlayan sağlığı henüz kırk sekiz yaşındayken onu aramızdan almıştır. Hastalığı sırasında İnönü'den ve Atatürk'ten gelen telgraflar kendisinin tedavi için Avrupa'ya gönderilmesini önermiştir. Ancak o, 25 Ekim 1924 'te hayata gözlerini kapamış ve Sultan Mahmut Türbesi'ne gömülmüştür(Tuncay, 1975:51).

**EK 2. ZİYA GÖKALP'İN TARİH SIRALAMASINA GÖRE BÜTÜN
YAPITLARININ DİZELGESİ**

GÖKALP, Ziya, (1908), **Şaki İbrahim Destanı**

GÖKALP, Ziya, (1914), **Kızıl Elma**, İstanbul

GÖKALP, Ziya, (1918), **Yeni Hayat**, İstanbul

GÖKALP, Ziya, (1918), **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Evkaf-ı İslamiye
Matbaası, İstanbul, Yeni Mecmua Yayınları

GÖKALP, Ziya, (1923), **Altun Işık**, İstanbul

GÖKALP, Ziya, (1923), **Türkçülüğün Esasları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları

GÖKALP, Ziya, (1923), **Türk Töresi**, İstanbul

GÖKALP, Ziya, (1923), **Yeni Hayat Doğru Yol**, Ankara

GÖKALP, Ziya, (1923), **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, Ankara

GÖKALP, Ziya, (1926), **Türk Medeniyeti Tarihi**

GÖKALP, Ziya, (1939), **Çınaraltı Konuşmaları**, Elips Kitap, Ziya Gökalp Kitaplığı
Dizisi

GÖKALP, Ziya, (1947), **Fırka Nedir?**

GÖKALP, Ziya, (1950), **Ziya Gökalp Diyor ki**, Ankara, Ahmet Halit Kitapevi

GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1956), **Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile
Mektupları**

GÖKALP, Ziya, (1972), **Hars ve Medeniyet**, Ankara

GÖKALP, Ziya, (1973), **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

GÖKALP, Ziya, (1975), **Kürt Aşiretleri Hakkında Soyolojik Tetkikler**, Komal Yayınları

GÖKALP, Ziya, (1980), **Makaleler**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.

TANSEL, Fevziye-Abdullah, (1989), **Ziya Gökalp Külliyyatı, Şiirler ve Halk Masalları** Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

TANSEL, Fevziye-Abdullah, (1989), **Ziya Gökalp Külliyyatı, Limni ve Malta. Mektupları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

EK 3. ZİYA GÖKALP'İN SINIFLANDIRILMIŞ BÜTÜN YAPITLARININ DİZELGESİ

Ek 3'te Ziya Gökalp'in sınıflandırılmış bütün yapıtlarının dizelgesi verilmektedir. Buradaki yayın tarihleri araştırmacının elde ettiği yayın tarihlerine görelerdir.

EK 3.1 Edebiyat Alanında Verdiği Eserler

GÖKALP, Ziya (1976), **Kızıl Elma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÖKALP, Ziya, (2005), **Altun Işık**, İstanbul, Akvaryum Yayınevi

GÖKALP, Ziya (1976), **Yeni Hayat**, Ankara, Ziya Gökalp Derneği Yayınları

GÖKALP, Ziya (1976), **Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları:1, Haz: Şevket Beysanoğlu

EK 3.2 Siyaset Alanında Verdiği Eserler

GÖKALP, Ziya (1986), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları

GÖKALP, Ziya (2006), **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Ankara, Akçağ Yayınları

GÖKALP, Ziya (1956), **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, Ankara, Hür Basım ve Yayınevi

GÖKALP, Ziya (1976), **Yeni Hayat Doğru Yol**, Haz:Müjgan Cunbur, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

GÖKALP, Ziya (2006), **Çınaraltı Konuşmaları**, Ankara, Elips Kitap

GÖKALP, Ziya, (1947), **Fırka Nedir?**

GÖKALP, Ziya, (1950), **Ziya Gökalp Diyor ki**, Ankara, Ahmet Halit Kitapevi

EK 3.3 Sosyoloji Alanında Verdiği Eserler

GÖKALP, Ziya (1997), **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GÖKALP, Ziya (2007), **Hars ve Medeniyet**, Ankara, Elips kitapevi, Birinci baskı.

GÖKALP, Ziya, (1997), **Türk Töresi**, Haz: Alper Timuçin, İstanbul, Kamer Yayınları

GÖKALP, Ziya, (1989), **Türk Medeniyeti Tarihi**, Haz: Yalçın Toker, Toker Yayınevi

GÖKALP, Ziya, (1992), **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Sosyal Yayınevi, Haz. Şevket Beysanoğlu

EK 3.4 Diğer Yazı ve Eserleri

GÖKALP, Ziya (1980), **Makaleler**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları. Haz: Şevket Beysanoğlu

TANSEL, Fevziye-Abdullah, (1989), **Ziya Gökalp Külliyyatı, Şiirler ve Halk Masalları** Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

TANSEL, Fevziye-Abdullah, (1989), **Ziya Gökalp Külliyyatı, Limni ve Malta. Mektupları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

EK 4. ZİYA GÖKALP HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN AYRINTILI DİZELGESİ

Araştırmanın ek 5 kısmında Ziya Gökalp hakkında yapılmış çalışmaların ayrıntılı dizelgesi verilmiştir.

EK 4.1. Ziya Gökalp Hakkında Yazılmış Kitaplar

ATSIZ, Hüseyin Nihat, (1992), **Türk Ülküsü**, İstanbul, Baysan Yayınevi.

BERKES, Niyazi, (1975), **Türk Düşünüşünde Batı Sorunu**, Ankara, Bilgi Yayınevi

BERKES, Niyazi, (1973), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Ankara, Bilgi Yayınevi

BERKES, Niyazi, (1961), **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?**, İstanbul, Yön Yayınları

BERKES, Niyazi, (1965), **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul,
Yön Yayınları

BERKES, Niyazi, (1959), **Türk Milliyetçiliği ve Batı Medeniyeti**, Kolombiya
Üniversitesi Yayınları

BERKİN, Mehmet Servi, (1980), **Fikir Hayatımızda Ziya Gökalp**, Ankara, Ziya
Gökalp Derneği Yayınları: 4, Gökalp’i Tanıtma Dizisi: 3.

BEYSANOĞLU, Şevket, (1956), **Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı**, Diyarbakır’ı
Tanıtma Derneği Yayınları: 2, Gökalp Külliyyatı: 1.

BEYSANOĞLU, Şevket, (2002), **Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp.**,
Ankara, Ziya Gökalp Derneği Yayını: 17

BEYSANOĞLU, Şevket, (1997), **Ziya Gökalp Sosyolojisinde Dil, Kültür ve
Uygarlık Kavramları**, Ankara, Ziya Gökalp Derneği Yayınları

BEYSANOĞLU, Şevket, (1988), **Ziya Gökalp Külliyyatı Üzerine Bir Hesaplaşmanın Hikâyesi**, (y.e.y)

BEYSANOĞLU, Şevket, (1977), **Ziya Gökalp: Anıtı Dikilecek Adam**, (y.e.y)

BETİN, Saffet Ürfi, (1951), **Atatürk İnkılabı ve Ziya Gökalp-Yahya Kemal-Halide Adıvar**, İstanbul, (y.e.y)

BİNARK, İsmet, SEFERCİOĞLU, Nejat, (1971), **Doğumunun 95. Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp Bibliyografyası**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 38

BORA, Bülent, (1992), **Ziya Gökalp Eserlerinden Seçmeler**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları.

DEVEREUX, Robert, (1968), **The Principles of Turkism**, Londra.

DİZDAROĞLU, Hikmet, (1981), **Ziya Gökalp Üzerine Araştırmalar**, Ankara, Ziya Gökalp Derneği Yayınları: 5, Gökalp'i Tanıtma Dizisi: 4.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, (1984), **Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, (1935), **Ziya Gökalp, sa vie et sa sociologie**, Nancy. (France): Berger-Levrault

FİLİZOK, Rıza, (1991), **Ziya Gökalp'm Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı -Tesiri Üzerine Bir Araştırma**, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1298, Gençlik ve Halk Kitapları: 62.

GENÇ, H. Mustafa, (t.y), **İslami Açıdan Ziya Gökalp ve Türkçüler**, İstanbul, Yol Yayınları

- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1956), **Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, İstanbul, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları: 4
- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1963), **Ziya Gökalp**, Varlık Yayınları, Türk Klasikleri 4
- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1959), **Ziya Gökalp (Hayatı-Sanatı-Eseri)**, , Varlık:658, Türk Klasikleri: 4, 3. Baskı
- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1955), **Ziya Gökalp Hakkında Makale ve On fıkra**, İstanbul, Yenilik Basımevi.
- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1950), **Ziya Gökalp Diyor ki**, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi.
- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1939), **Ziya Gökalp ve Çınaraltı**, İstanbul, İkbal Kitabevi
- GÖKSEL, Ali Nüzhet, (1956), **Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, İstanbul, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları
- HEYD, Uriel (1980), **Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Sebül Yayınevi.
- HEYD, Uriel (2001), **Türk Milliyetçiliğinin Kökleri**, İstanbul, Pınar Yayınları
- KAFESOĞLU, İbrahim, (1970), **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**, Ankara, MEB Yayınları.
- KADRİ, Hüseyin Kazım, (1989), **Ziya Gökalp'in Tenkidi**, İstanbul, Dergah Yayınları
- KARPAT, Hasım Kemal (1996), **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, Afa Yayınları
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, (1956), **Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp**, İstanbul, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları: 5
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, (1956), **Ziya Gökalp Müzesi Klavuzu, Gökalp Ailesi Kütüğü, Ziya Gökalp'in Kronolojisi ve Ziya Gökalp Albümü**, İstanbul

KIRZIOĞLU, Fahrettin, (1977), **Ziya Gökalp'in Malta Konferansları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını:282, Ziya Gökalp Dizisi

KONGAR, Emre (1996), **Türk Toplum Bilimcileri 1**, İstanbul, Remzi Kitabevi,
KORKMAZ, Alaeddin, (2005), **Ziya Gökalp: Aksiyonu, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Üzerindeki Tesirleri**, İstanbul, MEB Yayınları

KÖPRÜLÜ, Fuat, (1949), **Ölümünün XXV. Yıldönümünde Ziya Gökalp'e Ait Bazı Hatıralar**, (y.e.y)

KÖSEOĞLU, Nevzat, (2005), **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp**, İstanbul, Ötüken Neşriyat

METEHAN, Orhan, (1994), **Ziya Gökalp ve Din**, İstanbul, Kamer Yayınları.

OCAK, Esmâ, (2006), **Bir Filozofun Özel Yaşamı: Ziya Gökalp**, İstanbul, Bir Harf Yayınları

ORHON, Orhan Seyfi, (1937), **Ziya Gökalp: Hayatı ve Eserleri**, Cumhuriyet Kütüphanesi Yayınları

ORKUN, Hüseyin Namık, (1977), **Türkçülüğün Tarihi**, Kömen Yayınları: 1

PARLA, Taha, (1989), **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları: 76, İnceleme Dizisi: 9.

SAV, Ergun, (2001), **Atatürk ve İki Büyük Türk Düşünürü Namık Kemal ve Ziya Gökalp**, Ankara, Bilgi Yayınevi

ŞAPOLYO, Enver Behnan, (1943), **Ziya Gökalp-İttihad-ı Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, İbrahim Berkalp Kitabevi

ŞAPOLYO, Enver Behnan, (1947), **Fırka Nedir?**, Zonguldak, Doğu Yayınevi.

- TANYU, Hikmet, (1981), **Ziya Gökalp'in Kronolojisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları: 371, Ziya Gökalp Dizisi: 11
- TOKER, Yalçın, (2005), **Türk Terbiyesi**, İstanbul, Toker Yayınları.
- TOLGA, Osman, (1949), **Ziya Gökalp ve İktisadi Fikirleri**, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü: 14.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (2005), **Ulus Devlet Düşünürü Ziya Gökalp**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, (1949), **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İstanbul, Berksoy Matbaası
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, (1964), **Ziya Gökalp Üzerine Notlar**, İstanbul, Varlık Yayınları, Büyük Cep Kitapları: 242
- UYGUNER, Muzaffer, (1992), **Ziya Gökalp Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler**, Ankara, Bilgi Yayınevi
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2007), **Ziya Gökalp**. İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları
- VAKKASOĞLU, Vehbi, (1984), **Tarih Aynasında Ziya Gökalp**, İstanbul, Cihan Yayınları.
- YARGICI, Atilla, (1993), **Kemalizmin Fikir Kaynakları: Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp**, İstanbul, İttihad Yayıncılık
- YAĞMURDERELİ, Zeki, (1982), **Ziya Gökalp'in Ölüm Yılında Yazılanlardan Seçmeler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları: 502.
- Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi**, (1956), İstanbul, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları: 3

EK 4.2 Makaleler

- AĞAOĞLU, Ahmet, (1939), "Ziya'nın Şahsiyeti", **İş ve Düşünce Dergisi**, S.19, İstanbul.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, (1965), "Ziya Gökalp'i Nasıl Tanıyorum", **Türk Kültürü**, S.36
- BERKES, Niyazi, (1941), "Ziya Gökalp'in Sosyolojisi", **Yurt ve Dünya**, S.11
- BEYSANOĞLU, Şevket, (1978), "Ziya Gökalp ve Atatürk-III", **Ziya Gökalp Dergisi**, S.9
- BEYSANOĞLU, Şevket, (1976), "Ziya Gökalp'in Halkbilimi Çalışmaları", **Ziya Gökalp Dergisi**, S.5
- CEVDET, Abdullah, (1924), "Ziya Gökalp", **Vatan Dergisi**
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1956), "Ziya Gökalp Hakkında Yeni Bilgiler", **Varlık Dergisi**, S. 440
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1974), "Folklorcü Ziya Gökalp", **1. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1974), "Ziya Gökalp'in Halka Yönelik Çalışmaları", **Ziya Gökalp Dergisi**, S.1
- ERDOĞAN, Alptekin, (1975), Ziya Gökalp'in Atatürk, Cumhuriyet İnkıplarındaki Rolü", **Bayrak Dergisi**
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, (1934), "Türklerde İctimaiyat Tarihçesi ve Ziya Gökalp", **İş ve Düşünce Dergisi**, S.3-4
- HİKMET, Mimar, (1928), "Ziya Gökalp Bey'in Malta'dan İstanbul'a Döndüğü Gün", **Türk Yurdu Dergisi**, C.222

- KAPLAN, Mehmet, (1977), “Ziya Gökalp’e Göre Türk Ahlakı”, **Bayrak Dergisi**, S.75
- SENIH, Hatemi, (1939), “Profesörlükten Sürgüne”, **İş ve Düşünce Dergisi**, S.19
- TANYU, Hikmet, (1956), “Ziya Gökalp’i Dinsizlikle Suçlandıranların Tasnifi”, **Ocak Dergisi**, S. 12
- TANYU, Hikmet, (1956), “Bir Müslüman Türk Ziya Gökalp”, **Ocak Dergisi**, S. 2
- TANER, Ali Haydar, (1947), “Ziya Gökalp Etrafında Hatıralar;XIV”, **İş Dergisi**, S.75
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1970), “Ziya Gökalp Sosyolojisinde Bazı Kavramların Değerlendirilmesi”, Erzurum
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, (1954), “Ziya Gökalp’in Yazılarında Görülen Değişik İmzalar ve Takma Adlar”, **Sosyoloji Dergisi**

EK 4.3. Ziya Gökalp Hakkında Yapılmış Diğer Çalışmalar

- Ziya Gökalp Sempozyumu Bildirileri -23 Mart 1986, (1989), Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Yayını.
- GÜNGÖR, Ergan Nevin, (2004), “Türk Düşünce Geleneğinde Ziya Gökalp”, Ziyaeddin.Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken Sempozyumu”, Ankara

EK 5. ZİYA GÖKALP'İN YAŞAMININ TARİHSEL SÜRECİ

Araştırmanın Ek 5 kısmında Ziya Gökalp'in fazla ayrıntılı olmayan kronolojisi verilmiştir.

- Ziya Gökalp, 1876 yılında Diyarbakır'da Melik Ahmet mahallesinde doğmuştur.
- 1881'de Mercimek Örtmesi isimli ilkokula başlamıştır. Daha sonra Askeri Rüştiye'ye devam etmiştir.
- 1890 yılında Askeri Rüştiye'nin son sınıfındayken babası öldükten sonra onu amcası Hasib Efendi yetiştirmeye başlamıştır. Ziya'ya islami ilimleri, Arapça ve Farsça'yı öğretmiştir. Aynı yıl babası öldükten sonra Askeri İdadi'ye devam etmek istemiştir fakat İstanbul'a gidememiş, sivil bir lise olan Mekteb-i İdari Mülkiye'ye girmiştir.
- 1894 yılında okulda "padişahım çok yaşa" yerine "milletim çok yaşa" diye bağırdığı için hakkında soruşturma açılmış, bunun üzerine okulu bırakmıştır. Aynı yıl 18 yaşındayken geçirdiği bunalım sonucu tüfeği altına dayayarak ateşlemiş ancak ölmemiştir.
- 1894 yılında iyileştikten sonra kardeşi Nihat bey'in yardımıyla gizlice İstanbul'a gitmiştir. Parası ve yatacak yeri olmadığı için Veteriner Okulu'na kaydını yaptırmıştır.
- 1894 yılında henüz gizli bir örgüt olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur.
- 1898 yılında okulda rejim ve padişah aleyhine yazdığı bir mektubun ele geçirilmesi üzerine okuldan uzaklaştırılmış, Taşkışla'da 9 ay hapse mahkum edilmiştir.
- 1899'da hapisten çıktıktan sonra polis eşliğinde memleketi Diyarbakır'a

sürülmüştür. Burada önceleri Askeri Rüştiye’de Farsça dersleri vermiş daha sonra Vilayet İdare Meclisi zabıt katipliği, Ticaret Odası fahri katipliği gibi görevlerde bulunmuştur.

- 1904 yılından başlayarak Diyarbakır gazetesine siyasal ve sosyal olaylarla ilgili yazılar yazmıştır. 1908 yılına kadar Diyarbakır’da çeşitli memurluklarda bulunmuştur.

- 1905 yılında, daha sonra Şaki İbrahim Destanı’na konu olan Hamidiye Alayları reisi İbrahim Paşa’nın adının karıştığı soygun ve baskın olayları karşısında halkı ayaklandırmıştır. 1907 yılında ilk eseri olan Şaki İbrahim Destanı yayımlandı.

- 1908’de İttihat ve Terakki’nin Diyarbakır şubesini açtı. Diyarbakır, Van ve Bitlis parti örgütlerinin müfettişliğine getirildi. Bu arada Peyman ve Dicle gazetelerinde yazılar yazmıştır.

- 1908 yılında amcasının kızı Cevriye Hanım ile evlendi.

- 1910 yılında İttihat ve Terakki’nin Selanik’te bulunan genel merkezine üye seçilerek Selanik’e gitmiştir. Burada askeri okulda sosyoloji dersleri vermiştir.

- 1911’de Ali Canip ve Ömer Seyfettin’in birlikte çıkardıkları dilde sadeleşmeyi hedefleyen Genç Kalemler dergisinde yazmaya başladı. Burada Türk ülküsünün ilk sesi olan Altun Destan’ı yazmıştır.

- 1912’de İttihat ve Terakki’nin merkezi İstanbul’a gelince o da İstanbul’a taşınmıştır. Aynı yıl ilk kez yapılan genel seçimlerde Diyarbakır Ergani sancağından milletvekili seçilmiştir ancak 4 ay sonra meclis dağıtılmıştır. Bunun üzerine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde dersler vermeye başlamıştır.

- 1915 yılında İstanbul Üniversitesi’nde ilk sosyoloji profesörü olmuştur.

- İstanbul’un İngilizler tarafından işgali üzerine 1919 yılının Mart ayında

üniversitede ders verdiği sırada tutuklanmıştır. O asılmayı beklemiş ancak mahkeme Malta'ya sürülmesine karar vermiştir.

- 1921'de sürgünden döndükten sonra Diyarbakır'a giderek milli liderlere yol göstermek amacıyla çıkardığı Küçük Mecmua isimli dergide yazılar yazmaya başlamıştır.

- 1922'de Ankara'da Kültürel Yayınlar Dairesi'ne müdür olarak atanmıştır. Burada ilk iş olarak klasik eserlerin çevrisi için kolları sıvadı. Ünlü eseri "Türkçülüğün Esasları" da burada yayınlandı.

- 1923 yılında Lozan Anlaşmasından hemen sonra yapılan TBMM ikinci dönem seçimlerinde Diyarbakır'dan milletvekili seçilmiştir. Bu yıllarda Hakimiyet-i Milliye, Doğru Yol, Umdelerin Tasnifi isimli eserlerini yazmıştır.

- 25 Ekim 1924'te kırk sekiz yaşında hayata gözlerini yummuştur. Hasta yatağında henüz bir cildini yazabildiği "Türk Medeniyeti Tarihi" eserinin düzeltme işleriyle uğraşmıştır. Ölmeden önce "ne yazık ki kafamdakileri tamamlayamadım. Bunların hepsini götürüyorum" demiştir. Cenazesi 26 Ekim 1924 Pazar günü büyük bir törenle kaldırılmıştır ve Sultan Mahmut türbesine gömülmüştür.

EK 6. FOTOĞRAFLARLA YAŞAYAN ZİYA GÖKALP

Ek 6'da Araştırmaya zenginlik kazandırmak amacıyla Ziya Gökalp'in Fotoğrafları konulmuştur.

Ek-6.1. Ziya GÖKALP'in Çocukluğu

Ek-6.2. Ziya GÖKALP'in Diyarbakır'daki Evi (Müze haline getirilmiştir).

Ek-6.3. Büyük Fikir Adamı Ziya GÖKALP

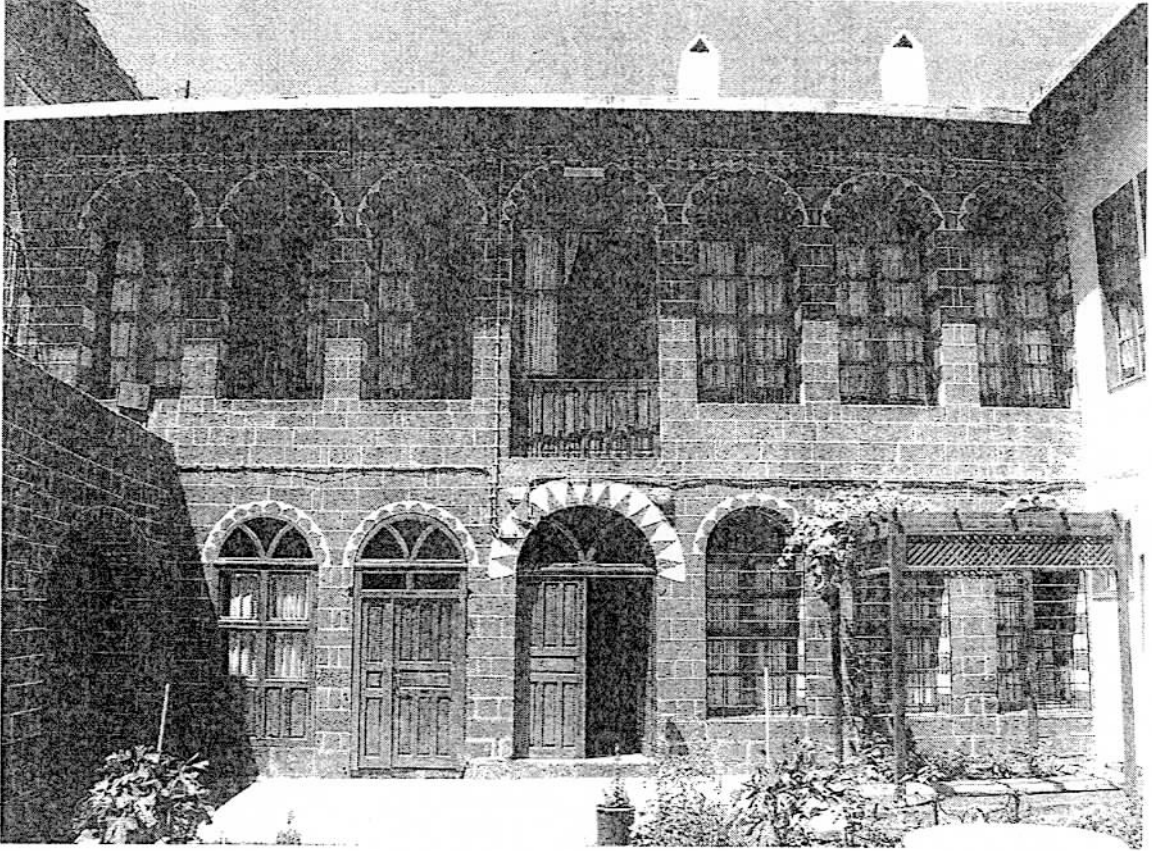
Ek-6.4. Ziya GÖKALP'in Cenaze Töreni

Ek-6.5. Ziya GÖKALP'in Anıt Mezarı

Ek-6.1. Ziya Gökalp'in Çocukluğu

(Küçük Ziya bu resimde henüz altı yaşındadır. Yıl:1882)

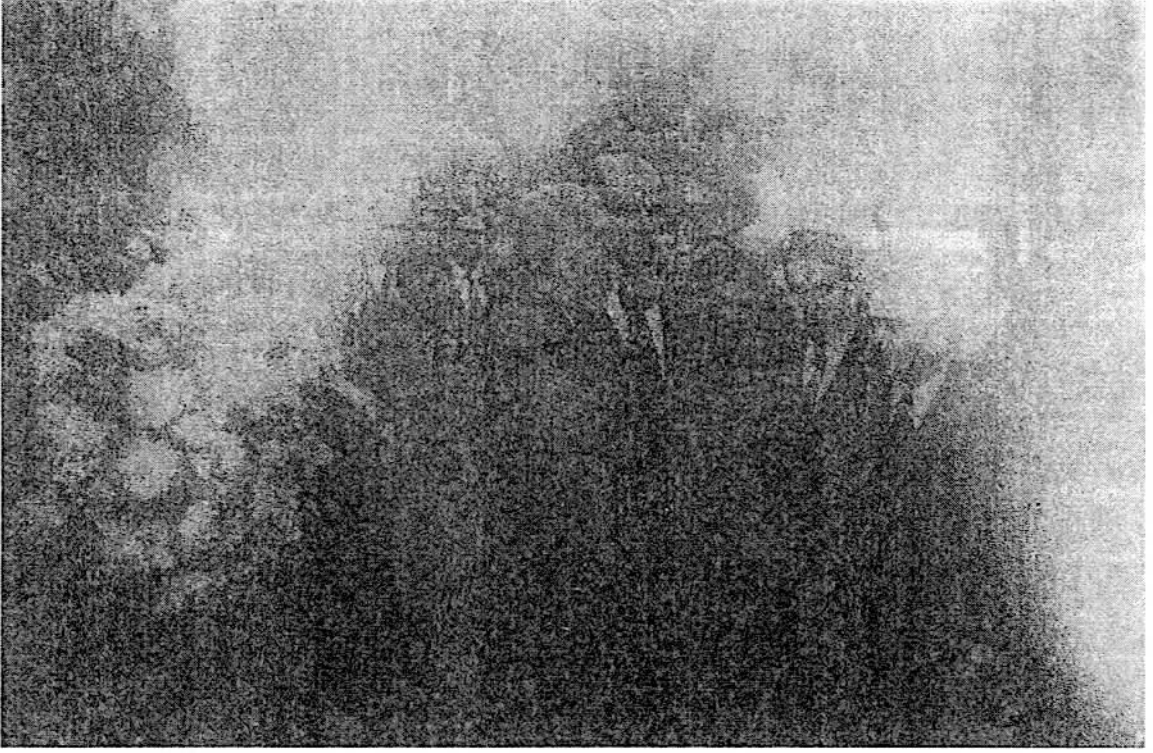

Ek-6.2. Ziya Gökalp'in Diyarbakır'daki Evi

(Ölümünden sonra sahiplerinden satın alınarak müze haline getirilmiştir. Klasik Türk mimarisinin bir örneği olan ev, geniş bir avluya bakmakta ve pek çok odası bulunmaktadır.)

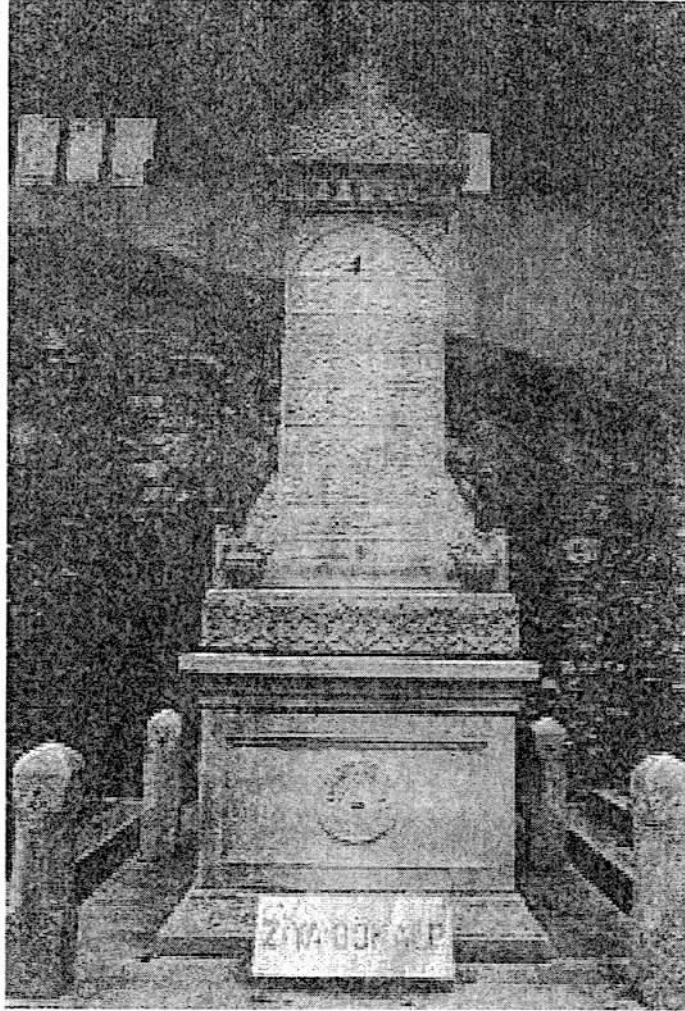

Ek-6.3. Büyük Fikir Adamı Ziya Gökalp

Ek-6.4. Ziya Gökalp'in Cenaze Töreni

(26 Ekim 1924 Pazar günü yapılan cenaze törenine; bilim adamları, siyasetçiler, Gökalp'in ailesi, öğrencileri ve sevenlerinden oluşan 50 bin kişilik bir kalabalık katılmıştır. Törende Atatürk'ü İstanbul Vali Yardımcısı Hüsnü ve Cebelibereket milletvekili İhsan temsil etmişlerdir. Törene katılanlar arasında o yıllarda Askeri Tıbbiye'de öğrenci olan Hüseyin Atsız da bulunmaktadır.)

Ek-6.5. Ziya Gökalp'in Anıt Mezarı

(İstanbul Çemberlitaş'ta Sultan Mamut Türbesi'nin de bulunduğu Osmanlı mezarlığı içindedir. Burada İkinci Mahmut, Sultan Abdülaziz, İkinci Abdülhamit ve aile fertleri olmak üzere, hazirede Ziya Gökalp, sadrazam Sait Halim paşa, 1877-1878 Osmanlı Rus savaşında savaşmış birçok paşa ve birçok devlet adamı gömülüdür.

Günümüzde hazirenin bahçesinde Türk ocakları lokali de bulunmaktadır.)

KAYNAKÇA

- AKİPEK, İlhan (1966), **Devletler Hukuku**, Ankara, Başnur Matbaası, Üçüncü Baskı.
- AKYÜZ, Yahya (1985), **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ATEŞ, Murat (1995), "Ziya Gökalp ve Çocuk Edebiyatı",
<http://www.sosyalbil.selçuk.edu.tr/makaleler> Erişim Tarihi:15.02.07
- BAŞGİL, Ali Fuat (1943), **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, Ankara, 1. cilt
- BATIR, Betül, (1999), "Cumhuriyet'in Oluşumunda Atatürk ve Sonrası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 43, cilt XV, Mart <http://www.atam.gov.tr>
- BEYSANOĞLU, Şevket (1964), **Ziya Gökalp için Yazılanlar- Söylenenler**,
Ankara, Ziya Gökalp Derneği Yayınları.
- CİHAN, Erol (1986), "Atatürk İnkılabı İle Ziya Gökalp Arasında Ortak Olan, Ortak Olmayan Noktalar", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- ÇELİK, Celaleddin (2006), "Gökalp'in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi", <http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayı-21>
Erişim Tarihi:14.11.2007
- ELÇİN, Şükrü (1981), **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (1991), **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2.baskı.
- ERASLAN, Erdem (2007), "Ziya Gökalp", www.sevgikupu.com/incelemeler
Erişim Tarihi:15.02.07
- ERENDİL, Muzaffer (1990), "Atatürkçü Düşünce Işığında Millî Birlik", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. II, s. 4, s. 121-161.
- ERGUN, Doğan (1991), **Türk Bireyi Kuramına Giriş**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1. Baskı.
- ERİŞİRGİL, M. Emin (1984), **Bir Fikir Adamının Romanı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, İkinci Baskı.
- EROĞLU, Hamza (1992), **Atatürk ve Milliyetçilik**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:10.
- FEYZİOĞLU, Turhan (1986), **Atatürk ve Milliyetçilik**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:1.

- FİLİZOK, Rıza (1991), **Ziya Gökalp'in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GİRESUNLU, Rasim (2004), "80 Yıl Sonra",
<http://www.ufukotesi.com/yazdir.asp?yazi-no=20041039-13k>
İndirilme tarihi: 14.03.2008
- GİRİTLİ, İsmet (1986), "Ziya Gökalp ve Gazeteciliği", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları
- GÖKALP, Ziya (1997), **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- GÖKALP, Ziya (1976), **Kızıl Elma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKALP, Ziya (1986), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKALP, Ziya (1980), **Makaleler**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, Haz: Şevket Beysanoğlu
- GÖKALP, Ziya (2006), **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Ankara, Akçağ Yayınları, Birinci baskı.
- GÖKALP, Ziya (2007), **Türk Töresi**, Toker Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı.
- GÖKALP, Ziya (2007), **Hars ve Medeniyet**, Ankara, Elips kitapevi, Birinci baskı.
- GÖKALP, Ziya (1995), **Türk Medeniyeti Tarihi**, Toker Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.
- GÖKALP, Ziya (1956), **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, Ankara, Hür Basım ve Yayımevi.
- GÖKALP, Ziya (1992), **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Sosyal Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı.
- GÖKSEL, Ali Nüzhet (1952), **Ziya Gökalp (Hayatı, Sanatı, Eserleri)**, İstanbul, Varlık Yayınları.
- GÖZLER, Kemal (2007), **Devletin Genel Teorisi**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları
- GÜNGÖR, Erol (1987), **Dünden Bugüne Tarih-Kültür-Milliyetçilik**, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- HAMILTON, Hamish (1994), "**Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals by Ernest Gellner**", Londra.
- HEYD, Uriel (1980), **Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri**, Sebil Yayınevi, İstanbul, Birinci Baskı.

- HEYD, Uriel (2001), **Türk Milliyetçiliğinin Kökleri**, Pınar Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı.
- İNAN, Afet (1971), **Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, M.E.B. 1000 Temel Eser No:55, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İNALCIK, Halil (1965), "Sosyal Değişme, Gökalp ve Toynbee", **Türk Kültürü**, s.31, Yıl III, Mayıs 1965, 421-433
- KAYGI, A. (1992), **Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma**, Ankara, Gündoğan Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1970), **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**, M.E.B. 1000 Temel Eser, No:22, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1986), "Ziya Gökalp'in Düşünce Sistemi İçinde Kültür Kavramının Yeri", 60. **Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- KARPAT, Hasim Kemal (1996), **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, Afa Yayınları.
- KESER, İhsan (2000), **"Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik"**, Ankara, Gündoğan Yayınları, İkinci Baskı.
- KESKİN, Mustafa (1999), **Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- KOÇAK, Kemal (2007), "Osmanlıdan Cumhuriyete Tarih Anlayışına Tesir Eden Faktörler", [http: bilgi@kuvaimilliyen.net](http://bilgi@kuvaimilliyen.net)
- KONGAR, Emre (1996), **Türk Toplum Bilimcileri 1**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 3. Baskı.
- KUBALI, Hüseyin Naili (1969), **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- LEWIS, Bernard (1970), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MARDİN, Şerif (1997), **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, İstanbul, İletişim Yayınları
- METEHAN, Orhan (1994), **Ziya Gökalp ve Din**, İstanbul, Kamer yayınları, Birinci Baskı.
- MİLL, John Stuart (1998). "Utilitarianism, On Liberty, Considerations on Representative Government", Londra
- NİRUN, Nihat (1981), **Sistemik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı.

- PARLA, Taha (2001), **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. Baskı.
- RUSTOW, Dankwart (1970), **Transitions to Democracy: Towards a Dynamic Model**, Comperative Politics, cilt 2
- SARIKAYA, Hasan (2005), “Mehmet Akif Ersoy ve Ziya Gökalp’in Fikirlerinin Mukayeseli Tahlili”, [http: www.download.doc/makaleler/ziyagokalp](http://www.download.doc/makaleler/ziyagokalp), Erişim Tarihi: 23.05.2007
- SOYSAL, Mümtaz (1987), **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul, 7. Baskı.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan (1943), **Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi**, Güven Basımevi, İstanbul, Birinci Baskı.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan (1947), **Fırka Nedir?**, Zonguldak, Doğu Yayınları.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1989a), **Ziya Gökalp Külliyyatı I Şiirler ve Halk Masalları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı.
- TANSEL, Fevziye, Abdullah (1989b), **Ziya Gökalp Külliyyatı II Limni ve Malta Mektupları**, Ankara, Türk Tarih Kurum Yayınları, İkinci Baskı.
- TANYU, Hikmet (1981), **Ziya Gökalp’in Kronolojisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.Baskı.
- TOLGA, Osman (1947), “Ziya Gökalp’te Milletlerarası Hayat Telakkisi”, **İş Dergisi**, Sayı: 74
- TUNCAY, Hasan (1975), **Ziya Gökalp**, İstanbul, Toker Yayınları, İkinci Baskı.
- TURİNAY, Necmettin (2007), “Sezai Karakoç’tan Erol Güngör’e Marmara’nın Tuvalinden İki Portre”, <http://www.bilgi@sanatalemi.net> İndirilme Tarihi: 02.01.2008
- TÜTENGİL, Cavit Orhan (1998), “Atatürk’ü Anlamak ve Tamamlamak”, Yeni gün Haber Ajansı, <http://www.turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/araştırmalar> Erişim Tarihi: 23.05.2007
- ÜLMAN, Haluk (1959), **Atatürk’ün Milliyetçilik Anlayışı**, S.B.F. Yüzüncü Yıl Armağanı, Ankara.
- YÖNTER, İzzet Ulvi (2005), “Modern Türk Milliyetçiliği Teorisyeninin Ölümünün 81. Yıldönümü”, www.etikhaber.com. Erişim Tarihi:03.06.2007
- ZİMMERMAN, Carle C. (1964), **Yeni Sosyoloji Dersleri**, Çeviren:Amiran Kurktan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- <http://ödevarşivi.com/dosyaara/i/inklap.asp-32k> İndirilme Tarihi: 18.06.2007
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Toplum-bilimi> İndirilme Tarihi: 13.08.2007
- <http://bilgipasaji.com/forum/felsefe-sosyoloji-psikoloji-374/63558sistemik>
İndirilme Tarihi: 11.09.2007
- “Siyasi ve Hukuki Alanlarda Yapılan İnkılaplar”
<http://neararsan.org/archive/index.php/t-2179.html> İndirilme Tarihi: 10.10.2007
- <http://biyografi.info/kişi/ziya-gokalp> İndirilme Tarihi: 25.10.2007
- <http://www.egze.com/edeb/gösteryazar.php?kac=68> İndirilme Tarihi: 28.11.2007
- <http://www2.aku.edu.tr/gocak/2007dersnot/EBG/eğitimintoplumsaltemelleri.pdf>
İndirilme Tarihi: 24.12.2007
- <http://türkçeyaşam.blogcu.com/3817931> İndirilme Tarihi 14.03.2008

